

Θεμελιώδη Δικαιώματα και Ευρωπαϊκές Χρηματοδοτήσεις

Έκθεση για την Ελλάδα

Η παρούσα έκθεση εκπονήθηκε με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο του έργου που χρηματοδοτείται από την ΕΕ: FURI - EU Funds for Fundamental Rights (σύμφωνα επιχορήγησης αριθ. 101143162 - FURI - CERV2023-CHAR-LITI).

ΣΥΝΤΑΚΤΕΣ

Σπύρος-Βλαντ Οικονόμου, Υπεύθυνος Συνηγορίας και Επικοινωνίας στο Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (ΕΣΠ)

Ενότητες Ρομά: **Γεώργιος Τσιάκαλος**, Δικηγόρος και Διευθυντής της Pro Bono Publico.

ΙΔΙΑΙΤΕΡΕΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στην Ειδική Υπηρεσία Συντονισμού και Διαχείρισης Προγραμμάτων Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων (Ε.Υ.ΣΥ.Δ.-Μ.Ε.Υ.) και την Υπηρεσία Διαχείρισης Ευρωπαϊκών και Αναπτυξιακών Προγραμμάτων (ΥΔΕΑΠ). Στους Κύκλους Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Ίσης Μεταχείρισης του Συνήγορου του Πολίτη. Στην Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ). Στο Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής βίας (RVRN). Στα μέλη της: Αλβανικής κοινότητας, της Κοινότητας Ακτής Ελεφαντοστού και της Κοινότητας της Ουκρανίας. Στις οργανώσεις: ΑΜΚΕ REVMA Γιατροί του Κόσμου, Ελληνικό Φόρουμ Μεταναστών, Ελληνικό Φόρουμ Προσφύγων, Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Ανεξάρτητη Διαβίωση (ENIL), HIAS Ελλάδος, Homo Digitalis, IRC Hellas, Οργανισμός Ανεξάρτητης Διαβίωσης Ελλάδος, Praksis, SolidarityNow, Υποστήριξη Προσφύγων στο Αιγαίο (RSA). Καθώς και στο σύνολο των επαγγελματιών που αφιέρωσαν το χρόνο τους, για την ανεκτίμητη συμβολή τους στο πλαίσιο διαβουλεύσεων και συνεντεύξεων.

ΗΜΕΡΜΗΝΙΑ

Απρίλιος 2025

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Πανοραμική φωτογραφία της Κλειστής Ελεγχόμενης Δομής (ΚΕΔ) Σάμου.

Πηγή: [ιστοσελίδα](#) Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου

Co-funded by
the European Union

Co-funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Περιεχόμενα

Συντομογραφίες	04
Εισαγωγή	05
Μεθοδολογία και Δομή	07
Υπόβαθρο	09
<i>ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΟ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ</i>	09
<i>ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ (ΕΠ)</i>	12
Κύρια ευρήματα	15
<i>ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ</i>	15
<i>Αιτούντες διεθνή προστασία</i>	18
<i>Άτομα με αναπηρία</i>	26
<i>Ρομά</i>	29
Συμπεράσματα	32
Συστάσεις	34
Κατάλογος έργων	38
Παράρτημα I	57
Παράρτημα II	58
Παράρτημα III	66
Παράρτημα IV	69
Παράρτημα V	75
Παράρτημα VI	79
Παράρτημα VII	83
Παράρτημα VIII	88
Παράρτημα IX	107
Παράρτημα X	119

Συντομογραφίες

ΑΠΟ	Αναγκαίοι Πρόσφοροι Όροι
ΕΑΕΚ	Εκτός Απασχόλησης, Εκπαίδευσης ή Κατάρτισης
ΕΔΕΤ	Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία
ΕΚΤ+	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο +
ΕΠ	Επιχειρησιακά Προγράμματα
ΕπΠα ΤΑΜΕΥ	Επιτροπή Παρακολούθηση των Προγραμμάτων των Ταμείων Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων
ΕΣΔΑΑ	Εθνική Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2024-2030
ΕΤΠΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΚΚΔ	Κανονισμός περί Κοινών Διατάξεων
ΚΜ	Κράτος ή Κράτη μέλη της ΕΕ
ΜΔΣΘ	Μέσο χρηματοδοτικής Στήριξης για τη Διαχείριση των Συνόρων και των Θεωρήσεων
ΠΕΠ	Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα
ΣΔΑΑ	Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία
ΤΑΜΕ	Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης
ΤΕΑ	Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας
ΥΜΑ	Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου
FRΟ	Γραφείο/Υπεύθυνος Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Frontex
ΕΔΑΑ	Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πηγή: [Ιστοσελίδα Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου](#)

Η παρούσα έκθεση για την Ελλάδα αποτελεί μέρος του έργου «EU Funds for Fundamental Rights (FURI)», το οποίο χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα «Πολίτες, Ισότητα, Δικαιώματα και Αξίες» ([CERV](#)) της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ).

Ένας από τους βασικούς στόχους του FURI είναι η ενημέρωση σχετικά με τη δεσμευτική εφαρμογή του [Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ](#) (ο **Χάρτης**) και της [Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία \(ΣΔΑΑ\)](#) στις ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις. Παράλληλα, το έργο επιδιώκει την ενίσχυση της συμμόρφωσης με αυτά τα δεσμευτικά νομικά κείμενα, μέσω της βελτίωσης της ετοιμότητας των αρμόδιων αρχών και εμπλεκόμενων φορέων για την παρακολούθηση και, όπου απαιτείται, τη λήψη διορθωτικών μέτρων.

Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα έκθεση εξετάζει τους βασικούς τομείς, στους οποίους τα Ταμεία της ΕΕ διασταυρώνονται με επίμονες προκλήσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Ελλάδα. Έμφαση δίνεται στα δικαιώματα των αιτούντων διεθνή προστασία,

των ατόμων με αναπηρία και των Ελλήνων Ρομά, ως ευάλωτων ομάδων. Ειδικότερα, η έκθεση εστιάζει σε ζητήματα που άπτονται της πρόσβασης στην επικράτεια και στη διαδικασία ασύλου, της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης και της ανεξάρτητης διαβίωσης εντός της κοινότητας.

Στην ενότητα που ακολουθεί, παρουσιάζεται το πλαίσιο και η μεθοδολογία της έρευνας, καθώς και κάποιες αρχικές παρατηρήσεις που θα μπορούσαν, ίσως, να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο σχεδιασμού επόμενων ερευνών ή δράσεων.

Εν συνεχεία, στην τρίτη ενότητα («βιβλιογραφική ανασκόπηση»), παρέχεται μια περίληψη των βασικών εγγυήσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα που θέτει το κανονιστικό πλαίσιο των ευρωπαϊκών Ταμείων. Βασικός στόχος της ενότητας, που παρουσιάζει συνοπτικά τα σχετικά με τα δικαιώματα άρθρα εντός κειμένου ή σε υποσημειώσεις, είναι να χρησιμεύσει ως εύκολο σημείο αναφοράς του ισχύοντος νομικού πλαισίου. Αυτό προέκυψε ως

ιδιαίτερα σημαντικό κατά τη διάρκεια της έρευνας, η οποία ανέδειξε ένα κενό στο επίπεδο εξοικείωσης των επαγγελματιών με το εν λόγω πλαίσιο.

Παράλληλα, βάσει των κοινών κατευθυντήριων του FURI, η ίδια ενότητα αποπειράται να αξιολογήσει αν θα μπορούσαν να εντοπισθούν κίνδυνοι για τα θεμελιώδη δικαιώματα από τα κείμενα των Επιχειρησιακών (ΕΠ) Προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται μέσω ΕΣΠΑ.

Η τέταρτη ενότητα («βασικά ευρήματα») παρουσιάζει εν συντομία τα βασικά συμπεράσματα των διαβουλεύσεων, καθώς και κάποιους τομείς, όπου ζητήματα συμμόρφωσης με τα θεμελιώδη δικαιώματα διασταυρώνονται με τα ευρωπαϊκά Ταμεία. Οι αντίστοιχες υποενότητες θα πρέπει να διαβασθούν σε συνδυασμό με τα θεματικά παραρτήματα στο τέλος του εγγράφου, τα οποία παρέχουν συγκριτικά πιο λεπτομερείς αναλύσεις.

Τέλος, στις ενότητες 5 και 6 παρουσιάζονται τα βασικά συμπεράσματα και οι συστάσεις, καθώς και ένας κατάλογος ενδεικτικών νέων ή εν εξελίξει συγχρηματοδοτούμενων έργων που ενδέχεται να ενέχουν κινδύνους συμμόρφωσης με τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως αναλύεται στην έκθεση.

Κλείνοντας, θα πρέπει να επισημανθεί πως η παρούσα έκθεση αποτελεί μια προκαταρκτική άσκηση/αξιολόγηση. Αν και αναδεικνύει βασικούς τομείς, στους οποίους τα Ταμεία της ΕΕ φαίνεται να συσχετίζονται με επίμονες προκλήσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Ελλάδα, το αν και τι είδους διορθωτικών ενεργειών ενδέχεται να απαιτείται, ξεπερνά το πλαίσιο της παρούσας έκθεσης.

Ωστόσο, η έκθεση διαπιστώνει ότι, μολονότι το ισχύον ρυθμιστικό πλαίσιο των Ταμείων περιλαμβάνει ενισχυμένες εγγυήσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις όσον αφορά την αποτελεσματική εφαρμογή του.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ TALKS ΓΝΩΜΕΣ GRAPHICS ΑΧΕΥΡΩΠΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ VIDEOS ΡΟΗ

f t i d q

Πηγή: [verso](#)

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΔΟΜΗ

Όπως προαναφέρθηκε, ένας από τους βασικούς στόχους του FURI είναι να συνδράμει στην ενίσχυση της συμμόρφωσης με τα ανθρώπινα δικαιώματα στο πλαίσιο της υλοποίησης των χρηματοδοτικών εργαλείων (τα Ταμεία) της ΕΕ. Προς αυτό το σκοπό, η έρευνα επικεντρώθηκε στον εντοπισμό και την καταγραφή δυνητικών κινδύνων για το σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε συγχρηματοδοτούμενα έργα στην Ελλάδα.

Ως προς το εύρος της, η έρευνα εστίασε στον εντοπισμό έργων με αντίκτυπο στα δικαιώματα των αιτούντων διεθνή προστασία, των ατόμων με αναπηρία και των Ελλήνων Ρομά, με βάση την εξειδίκευση των εταίρων του FURI. Παράλληλα, περιορίστηκε κυρίως στον τρέχοντα κύκλο χρηματοδοτήσεων (2021-2027), αφενός, προς όφελος της πρακτικής αξίας της για μελλοντικές δράσεις και αφετέρου, με στόχο να διατηρηθεί ο όγκος των πληροφοριών διαχειρίσιμος. Αξίζει να σημειωθεί πως, ακόμη και εντός αυτού του πλαισίου, η παρούσα έκθεση αποτυπώνει μόνο μέρος των ζητημάτων που εντοπίστηκαν.

Από μεθοδολογικής σκοπιάς, η έρευνα στηρίχθηκε τόσο σε πρωτογενή, όσο και σε δευτερογενή στοιχεία. Αν και η έρευνα γραφείου αποτελεί τον βασικό πυλώνα της έκθεσης, η κατεύθυνσή της διαμορφώθηκε και εμπλουτίστηκε από μια σειρά διαβουλεύσεων και συνεντεύξεων με φορείς

και επαγγελματίες, κατάλογος των οποίων παρατίθεται στο [Παράρτημα Ι](#).

Συγκεκριμένα, μεταξύ 1^{ης} Ιουλίου και 4ης Οκτωβρίου 2024, διοργανώθηκαν οκτώ διαβουλεύσεις, στις οποίες συμμετείχαν είκοσι εκπρόσωποι, κυρίως, από τον κλάδο της κοινωνίας των πολιτών (ΚτΠ). Αν και με διαφορετικό βαθμό λεπτομέρειας, βάσει της εξειδίκευσης του κάθε επαγγελματία, αυτές οι διαβουλεύσεις ανέδειξαν γρήγορα μια κοινή γνώση συστημικών και συστηματικών παραβιάσεων των θεμελιωδών δικαιωμάτων όλων των ομάδων-στόχων του FURI στην Ελλάδα. Μεταξύ αυτών, σημειώθηκαν ζητήματα διαχωρισμού των ατόμων με αναπηρία και των Ρομά στην εκπαίδευση και τη στέγαση, καθώς και ποικίλες προκλήσεις στον τομέα του ασύλου και της μετανάστευσης.

Στον αντίποδα, οι διαβουλεύσεις ανέδειξαν ένα κενό ως προς τον βαθμό ενασχόλησης των εκπροσώπων με τα Ευρωπαϊκά Ταμεία, γεγονός που στην πλειοψηφία των περιπτώσεων οδήγησε σε αδυναμία σύνδεσης των προαναφερθεισών παραβιάσεων με συγκεκριμένα συγχρηματοδοτούμενα έργα. Η εν λόγω παρατήρηση αναλύεται συνοπτικά στην [ενότητα των κύριων ευρημάτων](#) και υπήρξε καθοριστική για τη διαμόρφωση της δομής της παρούσας έκθεσης.

Συγκεκριμένα, καθώς οι παραβιάσεις που αναφέρθηκαν από τους επαγγελματίες χαρακτηρίζονταν σε σημαντικό βαθμό από δομικά και συστηματικά χαρακτηριστικά, κρίθηκε σκόπιμο αυτές να προσεγγισθούν ανά άξονα ή θεματική (άσυλο, ανεξάρτητη διαβίωση κ.λπ.). Σε αυτό το πλαίσιο, οι υποενοότητες των [κύριων ευρημάτων](#) αντανακλούν πρωτίστως τις θεματικές που αναδείχθηκαν πιο συχνά ή έντονα κατά τη διάρκεια των διαβουλεύσεων.

Αυτή η κατηγοριοποίηση βοήθησε, εν συνεχεία, στον εντοπισμό πιθανών συνδέσμων μεταξύ των αναφερθεισών παραβιάσεων και των Ταμείων της ΕΕ και αποτέλεσε την αφετηρία για την κατάρτιση του καταλόγου έργων που περιλαμβάνεται στη [σχετική ενότητα](#). Επισημαίνεται πως ο εν λόγω κατάλογος θα πρέπει να διαβαστεί συνδυαστικά με τα θεματικά Παραρτήματα στο τέλος του εγγράφου, τα οποία παρέχουν την αιτιολογική βάση του καταλόγου και συμπυκνώνονται, σε μορφή περίληψης, στην ενότητα των κύριων ευρημάτων.

Σε ότι αφορά τις συνεντεύξεις, αυτές πραγματοποιήθηκαν μεταξύ 1ης Νοεμβρίου 2024 και 29^{ης} Ιανουαρίου 2025, με τη συμμετοχή 13 επαγγελματιών. Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν μέσω κοινού ερωτηματολογίου που αξιοποιήθηκε από το σύνολο των εταίρων του FURI και το οποίο απαιτούσε έναν σχετικό βαθμό εξοικείωσης και ενασχόλησης με τα Ταμεία της ΕΕ. Καθώς, όμως, σε αρκετές περιπτώσεις οι ερωτήσεις εξέπιπταν του τομέα εξειδίκευσης των επαγγελματιών, ακολουθήθηκε μια πιο ανοικτή μορφή συζήτησης. Για τον ίδιο λόγο,

σε έναν περιορισμένο αριθμό περιπτώσεων, το ερωτηματολόγιο δεν χρησιμοποιήθηκε καθόλου. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι συζητήσεις που διεξήχθησαν έχουν υπολογισθεί ως διαβουλεύσεις και περιλαμβάνονται στον αντίστοιχο κατάλογο του [Παραρτήματος Ι](#). Τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου είναι διαθέσιμα στο [Παράρτημα ΙΙ](#).

Πέραν αυτών, καταβλήθηκαν διαδοχικές προσπάθειες για τον προγραμματισμό μιας σειράς πρόσθετων συνεντεύξεων με αρμόδιους φορείς, όπως ο Υπεύθυνος Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, η Πανελλαδική Συνομοσπονδία Ελλήνων Ρομά («ΕΛΛΑΝ ΠΑΣΣΕ»), η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (ΕΣΑμεΑ) και η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης (ΕΥΔ) του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή». Αν και η εμπειρία τους θα ήταν ανεκτίμητη για τους σκοπούς της παρούσας έκθεσης, η περιορισμένη διαθεσιμότητά τους δεν επέτρεψε τη διεξαγωγή συνεντεύξεων εντός των χρονοδιαγραμμάτων του FURI.

Τέλος, στο πλαίσιο της έρευνας πραγματοποιήθηκαν έξι επιπλέον συζητήσεις/διαβουλεύσεις με εκπροσώπους οργάνων της ΕΕ και του κλάδου της ερευνητικής δημοσιογραφίας. Ο γράφων επιθυμεί να αναγνωρίσει την ανεκτίμητη συμβολή τους, ιδίως όσον αφορά πληροφορίες που σε διαφορετική περίπτωση θα ήταν απίθανο να βρεθούν ή/και να ληφθούν υπόψη κατά τη σύνταξη της παρούσας έκθεσης.

Υπόβαθρο

Πηγή: [Ιστοσελίδα Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου](#)

ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΟ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ

Ο Κανονισμός περί Κοινών Διατάξεων (ΚΚΔ),¹ που τέθηκε σε ισχύ τον Ιούνιο του 2021, αποτελεί ένα ενιαίο σύνολο κανόνων για οκτώ Ταμεία της ΕΕ,² τα οποία αντιπροσωπεύουν περίπου το ένα τρίτο του ενωσιακού προϋπολογισμού για την περίοδο 2021-2027.³

Σε σχέση με την προηγούμενη προγραμματική περίοδο (2014–2020), ο ΚΚΔ ενισχύει τη σύνδεση των Ταμείων με τα θεμελιώδη δικαιώματα. Αυτό επιτυγχάνεται πρωτίστως μέσω συστηματικότερων αναφορών στις υποχρεώσεις που απορρέουν από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (ο Χάρτης)

και τη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (ΣΔΑΑ), και οι οποίες είναι δεσμευτικές καθ' όλη τη διάρκεια της υλοποίησης των Ταμείων.

Μια ακόμα σημαντική εξέλιξη είναι η διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής των εν λόγω υποχρεώσεων στα τρία Ταμεία της Διεύθυνσης Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων και συγκεκριμένα: το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (ΤΑΜΕ), το Μέσο χρηματοδοτικής Στήριξης για τη Διαχείριση των Συνόρων και των Θεωρήσεων (ΜΔΣΘ) και το Ταμείο

¹ [Κανονισμός \(ΕΕ\) 2021/1060](#) (ΚΚΔ)

² Συγκεκριμένα, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο Plus (ΕΚΤ+), το Ταμείο Συνοχής, το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης (ΤΔΜ), το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας, Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας (ΕΤΘΑΥ), το Ταμείο Ασύλου,

Μετανάστευσης και Ένταξης (ΤΑΜΕ), το Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας (ΤΕΑ) και το Μέσο για τη Χρηματοδοτική Στήριξη της Διαχείρισης των Συνόρων και την Πολιτική των Θεωρήσεων (ΜΔΣΘ).

³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Κανονισμός περί Κοινών Διατάξεων (ΚΚΔ): <https://tinyurl.com/24bref5h>.

Εσωτερικής Ασφάλειας ([TEA](#)). Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο ΚΚΔ παρέχει, τουλάχιστον θεωρητικά, ένα πρόσθετο εργαλείο συμμόρφωσης και λογοδοσίας για παραβιάσεις δικαιωμάτων στον τομέα του ασύλου και της μετανάστευσης.

Για παράδειγμα, η αιτιολογική σκέψη 6 του ΚΚΔ επισημαίνει ρητά την υποχρέωση συμμόρφωσης με τον Χάρτη, τη ΣΔΑΑ και τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΣΔΠ). Τονίζει, επίσης, ότι τα Ταμεία «δεν θα πρέπει να στηρίζουν δράσεις που συμβάλλουν σε οποιαδήποτε μορφή διακρίσεων ή αποκλεισμού», αλλά αντίθετα να «προάγ[ουν] τη μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα στη φροντίδα που βασίζεται σε επίπεδο οικογένειας και τοπικής κοινότητας». Επισημαίνει, δε, ότι τόσο τα κράτη μέλη (ΚΜ) της ΕΕ, όσο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οφείλουν να προωθούν την ισότητα και να καταπολεμούν διακρίσεις με βάση χαρακτηριστικά όπως η φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, η αναπηρία και ο γενετήσιος προσανατολισμός.

Οι υποχρεώσεις αυτές επαναβεβαιώνονται στο άρθρο 9 (οριζόντιες αρχές), το οποίο προβλέπει ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα πρέπει να «λαμβάνονται υπόψη και προάγονται σε όλα τα στάδια της προετοιμασίας, της υλοποίησης, της παρακολούθησης, της υποβολής εκθέσεων και της αξιολόγησης των προγραμμάτων». Στο ίδιο πνεύμα, το άρθρο 15 εισάγει τους λεγόμενους «Αναγκαίους Πρόσφορους Όρους» (ΑΠΟ) ως «απαιτούμενη προϋπόθεση για την αποτελεσματική και αποδοτική υλοποίηση των ειδικών στόχων»⁴ κάθε Ταμείου.

Οι ΑΠΟ αποτελούν ένα πρόσθετο εύρος προϋποθέσεων που πρέπει να πληρούνται κατά την εφαρμογή των ειδικών στόχων των Ταμείων, προκειμένου τα συγχρηματοδοτούμενα έργα να είναι και να παραμένουν, κατά την υλοποίησή τους, επιλέξιμα για χρηματοδότηση. Την κύρια ευθύνη για την αξιολόγηση της συμμόρφωσης με τους ΑΠΟ, βάσει κριτηρίων που εμπεριέχονται στα Παραρτήματα 3 και 4 του ΚΚΔ, φέρουν οι αρχές των ΚΜ. Η Επιτροπή, ωστόσο, διατηρεί το δικαίωμα να αμφισβητεί την ορθότητα των αξιολογήσεών τους και να ζητά πρόσθετες πληροφορίες ή/και τροποποιήσεις των ειδικών στόχων εθνικών Προγραμμάτων, τα οποία κρίνει ότι δεν πληρούν ή έπαψαν να πληρούν τις εν λόγω προϋποθέσεις.

Σε περίπτωση παρατεταμένης μη συμμόρφωσης, η Επιτροπή έχει, επίσης, το δικαίωμα ενεργοποίησης ενός ήπιου μηχανισμού κυρώσεων. Αυτός συνίσταται στην αναστολή της επιστροφής δαπανών που έχουν πραγματοποιηθεί σε προγράμματα που δεν πληρούν ή έπαψαν να πληρούν τους ΑΠΟ.

Παρότι το πεδίο εφαρμογής του ΚΚΔ καλύπτει ευρύτερα ζητήματα, συμπεριλαμβανομένης της κατάχρησης των κονδυλίων, από την πλευρά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δύο ΑΠΟ έχουν ιδιαίτερη σημασία. Προς διευκόλυνση, παρατίθενται αυτούσιοι στην επόμενη σελίδα:

⁴ Άρθρο 2 (2) ΚΚΔ.

Αναγκαίος πρόσφορος όρος

Αποτελεσματική εφαρμογή και
υλοποίηση του Χάρτη
Θεμελιωδών Δικαιωμάτων

Υλοποίηση και εφαρμογή της
Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για
τα δικαιώματα των ατόμων με
αναπηρίες (UNCRPD) σύμφωνα με
την απόφαση 2010/48/ΕΚ του
Συμβουλίου

Κριτήρια εκπλήρωσης

Εφαρμόζονται αποτελεσματικοί μηχανισμοί για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης («ο Χάρτης»), οι οποίοι περιλαμβάνουν:

- * Ρυθμίσεις οι οποίες διασφαλίζουν τη συμμόρφωση των προγραμμάτων που στηρίζονται από τα Ταμεία και της υλοποίησής τους με τις σχετικές διατάξεις του Χάρτη.
- * Ρυθμίσεις περί υποβολής εκθέσεων προς την επιτροπή παρακολούθησης όσον αφορά περιπτώσεις μη συμμόρφωσης με τον Χάρτη πράξεων οι οποίες στηρίζονται από τα Ταμεία και καταγγελίες σχετικά με τον Χάρτη που υποβάλλονται σύμφωνα με τις ρυθμίσεις κατά το άρθρο 69 παράγραφος 7.

Εφαρμόζεται εθνικό πλαίσιο για την διασφάλιση της εφαρμογής της UNCRPD, το οποίο περιλαμβάνει:

- * Στόχους με μετρήσιμα ορόσημα, συλλογή δεδομένων και μηχανισμούς παρακολούθησης.
- * Ρυθμίσεις που διασφαλίζουν ότι η πολιτική, η νομοθεσία και τα πρότυπα προσβασιμότητας αντανakλώνται δεόντως στην προετοιμασία και την υλοποίηση των προγραμμάτων.
- * Ρυθμίσεις περί υποβολής εκθέσεων προς την επιτροπή παρακολούθησης όσον αφορά περιπτώσεις μη συμμόρφωσης με την UNCRPD πράξεων οι οποίες στηρίζονται από τα Ταμεία και καταγγελίες σχετικά με την UNCRPD που υποβάλλονται σύμφωνα με τις ρυθμίσεις κατά το άρθρο 69 παράγραφος 7.

Εκτός του ΚΚΔ, εγγυήσεις για τα θεμελιώδη δικαιώματα περιλαμβάνονται και στους επιμέρους Κανονισμούς των Ταμείων, συμπεριλαμβανομένου του TAME,⁵ του ΜΔΣΘ,⁶ του ΤΕΑ,⁷ του ΕΚΤ+⁸ και του ΕΤΠΑ⁹.

Εν κατακλείδι, όπως προκύπτει και από τις συνεντεύξεις που διεξήχθησαν (σχετικά, βλ. [Παράρτημα II](#)), το υφιστάμενο ρυθμιστικό πλαίσιο των Ταμείων έχει ενισχυθεί σε σχέση με τα προηγούμενα έτη. Ωστόσο, η ουσιαστική εφαρμογή του παραμένει πρόκληση.

⁵ Αιτιολογικές σκέψεις 5 και 25 και άρθρο 6 [Κανονισμού \(ΕΕ\) 2021/1147](#).

⁶ Αιτιολογικές σκέψεις 4, 8, 41 και άρθρο 4 [Κανονισμού \(ΕΕ\) 2021/1148](#).

⁷ Αιτιολογικές σκέψεις 5, 9 και άρθρο 4 [Κανονισμού \(ΕΕ\) 2021/1149](#).

⁸ Αιτιολογικές σκέψεις 15, 30 και 31 και άρθρα 6, 8 και 28 [Κανονισμού \(ΕΕ\) 2021/1057](#).

⁹ Αιτιολογική σκέψη 5 [Κανονισμού \(ΕΕ\) 2021/1058](#).

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ (ΕΠ)

Τα Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΕΠ) αποτελούν έγγραφα που καταρτίζονται από αρμόδια Υπουργεία, Περιφέρειες και λοιπούς αρμόδιους εταίρους και εγκρίνονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.¹⁰ Καθορίζουν μία αναπτυξιακή στρατηγική που μέλλει να επιτευχθεί με τη συνδρομή ενός ή περισσότερων Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων ([ΕΔΕΤ](#)), όπως το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο + ([ΕΚΤ+](#)) και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης ([ΕΤΠΑ](#)).

Για τους σκοπούς της παρούσας υποενότητας και σύμφωνα με τις ερευνητικές κατευθύνσεις του FURI, η εξέταση των ΕΠ εστίασε σε εκείνες τις συνιστώσες τους που σχετίζονται με την ένταξη κοινωνικά περιθωριοποιημένων ή/και αποκλεισμένων ομάδων και ιδίως των ομάδων-στόχου του έργου (ΑμεΑ, αιτούντες άσυλο, Ρομά).

Με βάση τα παραπάνω, για τις προγραμματικές περιόδους 2014–2020 και 2021–2027, προκύπτουν οι εξής αρχικές παρατηρήσεις:

Κατά την προηγούμενη προγραμματική περίοδο, τα μέτρα για την ένταξη των εν λόγω ομάδων εντάσσονταν κυρίως στη χρηματοδοτική προτεραιότητα 2: «Ανάπτυξη και αξιοποίηση ικανοτήτων ανθρώπινου δυναμικού – ενεργός κοινωνική

ενσωμάτωση». Η προτεραιότητα αυτή καλύφθηκε κυρίως από το Τομεακό ΕΠ «[Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση](#)», με συνολικό προϋπολογισμό 2,67 δισ. Ευρώ (στρογγυλεμένο).¹¹

Στο κείμενο του εν λόγω ΕΠ, τα άτομα με αναπηρία, οι Ρομά και οι μετανάστ(ρι)ες αναγνωρίζονται ως ομάδες υψηλού κινδύνου για την εγκατάλειψη της εκπαίδευσης.¹² Σε αυτό το πλαίσιο, το ΕΠ μεταξύ άλλων εστίαζε: α) στην ενίσχυση της συμμετοχής στην εκπαίδευση και δια βίου μάθηση, με στόχο τη μείωση της σχολικής διαρροής, β) στην ενίσχυση της πρόσβασης στην απασχόληση και γ) στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης και την καταπολέμηση της φτώχειας.

Προς την ίδια κατεύθυνση, το ΕΠ περιλάμβανε:

- 1) δράσεις εκπαιδευτικής υποστήριξης για μαθητές με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (συμπεριλαμβανομένων εξατομικευμένων μέτρων όπως η παράλληλη στήριξη),
- 2) δράσεις διαπολιτισμικής εκπαίδευσης για τη στήριξη μαθητών με γλωσσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες (π.χ. Ρομά και πολίτες τρίτων χωρών),¹³

¹⁰ Άρθρο 3 (3) [N. 4314/14](#), όπως τροποποιήθηκε.

¹¹ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ) 2014-2020: «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»: <https://tinyurl.com/fctbnrux>.

¹² Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ) 2014-2020: «Επενδύσεις για την ανάπτυξη και την απασχόληση», 16 Δεκεμβρίου 2014, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/muuxd54a>, σσ. 16-17.

¹³ *Ibid.* σσ.231-232.

- 3) στήριξη ενηλίκων από περιθωριοποιημένες ομάδες μέσω των κέντρων δια βίου μάθησης.¹⁴

Στον τομέα της απασχόλησης, το ΕΠ έδινε έμφαση στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, ιδίως για τους νέους, συμπεριλαμβανομένων των νέων με αναπηρία.¹⁵ Επιπλέον, ενέτασσε έργα, όπως το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα (ΕΕΕ), στο πλαίσιο ολοκληρωμένων παρεμβάσεων για την καταπολέμηση της φτώχειας, με ιδιαίτερη μέριμνα για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.¹⁶

Συνοπτικά, θα έλεγε κανείς ότι από τις διατυπώσεις των κειμένων του ΕΠ δε φαίνεται να προκύπτει κάποιος κίνδυνος για τον σεβασμό των δικαιωμάτων, αλλά μάλλον, το αντίθετο.

Ανάλογες παρατηρήσεις φαίνεται να προκύπτουν από την εξέταση των 13 Περιφερειακών ΕΠ (ΠΕΠ) για την ίδια περίοδο.¹⁷ Για παράδειγμα, αν και υπάρχουν αναφορές για επενδύσεις σε υποδομές για τη διαμονή αιτούντων άσυλο –που θα μπορούσαν να εκπίπτουν της χρηματοδότησης (π.χ. στην περίπτωση κλειστών δομών)– αυτές αναφέρεται ρητά πως, εφόσον χρηματοδοτηθούν, θα πρέπει να είναι ή/και να παραμείνουν ανοικτές.¹⁸ Επιπλέον, προωθούνται δράσεις μετάβασης

από την ιδρυματική στην κοινοτική φροντίδα¹⁹ και δράσεις που αποσκοπούν στην αποϊδρυματοποίηση των παιδιών.²⁰

Αναφορικά με την τρέχουσα χρηματοδοτική περίοδο (2021–2027), παρόμοιες είναι οι παρατηρήσεις για το αντίστοιχο Τομεακό ΕΠ «[Ανθρώπινοι Πόροι και Κοινωνική Συνοχή](#)», με προϋπολογισμό περίπου 4,16 δισ. ευρώ.

Το ΕΠ θέτει τους εξής βασικούς στόχους:

1. Βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση, με έμφαση στα άτομα εκτός Απασχόλησης, Εκπαίδευσης ή Κατάρτισης (ΕΑΕΚ) έως 29 ετών.
2. Αναβάθμιση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας των εκπαιδευτικών και δια βίου συστημάτων, με στόχο την ισότιμη και χωρίς αποκλεισμούς πρόσβαση.
3. Αντιμετώπιση της υλικής στέρησης.
4. Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες υγείας.
5. Ενίσχυση της κοινωνικής καινοτομίας.

Στο κείμενο του ΕΠ αναγνωρίζονται κενά ως προς τη μακροχρόνια φροντίδα ηλικιωμένων και ΑμεΑ, κενά στην εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς και την περιορισμένη ένταξη των Ρομά στον κοινωνικοοικονομικό ιστό της

ανάπτυξη και την απασχόληση», 13 Δεκεμβρίου 2014, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/5b968zmx>, σ.31 και ΠΕΠ Θεσσαλίας 2014 – 2020, «Επενδύσεις για την ανάπτυξη και την απασχόληση», 13 Δεκεμβρίου 2014, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/ckyhmf3m>, σ.32.

²⁰ ΠΕΠ Θεσσαλίας (2014-2020): «Επενδύσεις για την ανάπτυξη και την απασχόληση», 13 Δεκεμβρίου 2014, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/3tpk5xt8>, σ.136.

¹⁴ *Ibid.* σ.270.

¹⁵ *Ibid.* σ.136.

¹⁶ *Ibid.* σσ.70-71.

¹⁷ Τα σχετικά ΠΕΠ είναι διαθέσιμα στη διεύθυνση: <https://2014-2020.espa.gr/el/Pages/staticRegionalOP.aspx>.

¹⁸ ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας (2014-2020), «Επενδύσεις για την ανάπτυξη και την απασχόληση», 13 Δεκεμβρίου 2014, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/ms75un3h>, σ.254.

¹⁹ Για παράδειγμα, ΠΕΠ Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης (2014-2020), «Επενδύσεις για την

χώρας.²¹ Προβλέπονται, επίσης, δράσεις για την καταγραφή των γνώσεων και δεξιοτήτων των δικαιούχων διεθνούς προστασίας,²² με έμφαση στην προώθηση εξατομικευμένων παρεμβάσεων.

Συνολικά, στα κείμενα των ΕΠ, δε φαίνεται να προκύπτουν –τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως– διατυπώσεις που να υποδηλώνουν κίνδυνο παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων για τις ομάδες-στόχου του έργου. Αντιθέτως, οι διατυπώσεις φαίνεται να δείχνουν έναν στρατηγικό προσανατολισμό στην ένταξη. Ακόμη και όταν γίνεται αναφορά σε όρους όπως «εγκαταστάσεις» ή «υποδομές», δεν προκύπτουν σαφείς ή τουλάχιστον επαρκείς ενδείξεις που να υποδηλώνουν ότι αυτές οι επενδύσεις ενέχουν κίνδυνο διακρίσεων ή διαχωρισμού.

Οι παραπάνω παρατηρήσεις πρέπει να εξεταστούν συνδυαστικά και με τις σχετικές εθνικές στρατηγικές της χώρας: την Εθνική Στρατηγική για την [Αποϊδρυματοποίηση](#), την [Κοινωνική Ένταξη των Ρομά](#) (2021–2030), τα [Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία](#) (2024–2030), και την [Εθνική Στρατηγική για την](#)

[Ένταξη](#) για τους δικαιούχους διεθνούς προστασίας –η τελευταία είναι και η λιγότερο ανεπτυγμένη. Παρά τις ενδεχόμενες ελλείψεις,²³ οι εν λόγω Στρατηγικές φαίνεται να αποτυπώνουν μια πρόθεση προώθησης της ένταξης και του σεβασμού των δικαιωμάτων.

Ωστόσο, ο βαθμός συμμόρφωσης των έργων που χρηματοδοτούνται στο πλαίσιο αυτών των ΕΠ ή άλλων χρηματοδοτικών μέσων της ΕΕ με τα θεμελιώδη δικαιώματα, εξαρτάται από την εφαρμογή τους στην πράξη και όχι από τις διατυπώσεις. Αυτό είναι ιδιαίτερα κρίσιμο, καθώς –όπως έχει παρατηρηθεί στον τομέα της προστασίας των προσφύγων– ακόμη και σε θέματα νομοθεσίας, η κύρια πρόκληση στην Ελλάδα δεν είναι η ποιότητα των διατυπώσεων, αλλά η υλοποίηση των νομικών προβλέψεων στην πράξη. Όπως, δε, έχει αναφερθεί χαρακτηριστικά εν είδει σχολιασμού για την πρότερη Στρατηγική Ένταξης της χώρας, «[η] Ελλάδα έχει πολλή καλή νομοθεσία για τους δικαιούχους άσυλο, αλλά πολλές φορές ακυρώνεται από την αδυναμία υλοποίησης αυτών που προβλέπονται»²⁴ –και θα μπορούσε, ίσως, να προστεθεί «και την φαινομενική έλλειψη πολιτικής βούλησης προς αυτό το σκοπό».

²¹ ΕΠ 2021-2027, «Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνική συνοχή» CCI: 2021EL05SFPR001, διαθέσιμο στο <https://tinyurl.com/4tytese3>, σσ.18-19.

²² *Ibid.* σ.67.

²³ Ενδεικτικά, για την Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη, βλ. τις σχετικές παρατηρήσεις του ΕΣΠ στο πλαίσιο της (τότε) διαβούλευσης, διαθέσιμες στο: <https://tinyurl.com/mtx87szw>. Αρκετά κενά επισημαίνονται επίσης με τη μορφή σχολίων

σχετικά με την Εθνική Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2024-2030, διαθέσιμα στο:

https://amea.gov.gr/consultation#s_55.

²⁴ Για παράδειγμα, βλ. Η Εποχή, «Στρατηγική για την ένταξη των προσφύγων και των μεταναστών», 3 Φεβρουαρίου 2019, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/32mnf6xd>.

ΚΥΡΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Η παρούσα ενότητα συνοψίζει τα βασικά ευρήματα της έρευνας. Αρχικά, παρουσιάζονται συνοπτικά οι κύριες παρατηρήσεις που προέκυψαν στο πλαίσιο των συνεντεύξεων και των διαβουλεύσεων. Εν συνεχεία, συζητούνται οι τομείς ανησυχίας που αναδείχθηκαν συστηματικότερα στο πλαίσιο των εν λόγω συνεντεύξεων και διαβουλεύσεων. Οι ανησυχίες αυτές αφορούσαν κατά κύριο λόγο:

- τη λειτουργία της Επιτροπής Παρακολούθησης των Προγραμμάτων των Ταμείων Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων (ΕπΠα ΤΑΜΕΥ),
- παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα σύνορα και εμπόδια στην πρόσβαση στο άσυλο,
- προκλήσεις στην συμπεριληπτική εκπαίδευση και την ανεξάρτητη διαβίωση των ατόμων με αναπηρία,
- τον συνεχιζόμενο διαχωρισμό των Ρομά στην Ελλάδα.

Σε όλες τις περιπτώσεις, τα ζητήματα αυτά σχετίζονται –άμεσα ή έμμεσα– με τη χρήση κονδυλίων της ΕΕ, αναδεικνύοντας την ανάγκη συνεχούς και ενδεδειγμένης παρακολούθησης για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με τον Χάρτη, τη ΣΔΑΑ, τον ΚΚΔ, μεταξύ άλλων.

ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ

Α) ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΕΙΣ

Όπως αναφέρθηκε στην ενότητα της [Μεθοδολογίας](#), κεντρική παρατήρηση κατά τη διάρκεια των διαβουλεύσεων ήταν η εκτενής γνώση των συμμετεχόντων σε θέματα (συστηματικών) παραβιάσεων θεμελιωδών δικαιωμάτων για όλες τις ομάδες-στόχους του έργου στην Ελλάδα. Ωστόσο, λίγοι συμμετέχοντες μπόρεσαν να συνδέσουν αυτές τις παραβιάσεις με τη χρήση ευρωπαϊκών κονδυλίων και αυτό κυρίως με γενικό τρόπο.

Η περιορισμένη αυτή σύνδεση φαίνεται να αποδίδεται κυρίως στην έλλειψη εξειδικευμένων γνώσεων γύρω από το νομικό

πλαίσιο των Ταμείων ή ιδίως στην απουσία ενασχόλησης με συναφείς δράσεις, συχνά λόγω ελλείψεων σε προσωπικό και πόρους. Από την άλλη, οι συμμετέχοντες που διέθεταν τέτοια γνώση και γνώριζαν τους διαθέσιμους μηχανισμούς προσφυγής (π.χ. δικαστικά μέσα, καταγγελίες σε ανεξάρτητες αρχές ή την Επιτροπή), εξέφρασαν επιφυλάξεις για την αποτελεσματικότητα των διορθωτικών μηχανισμών των Ταμείων.

Συγκεκριμένα, υπογράμμισαν την ανάγκη η Επιτροπή να αναλάβει πιο ενεργό ρόλο στην παρακολούθηση της συμμόρφωσης των

Κρατών Μελών (ΚΜ) με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το ενωσιακό δίκαιο, αλλά και με τις δικές της συστάσεις. Ορισμένοι εξέφρασαν απογοήτευση, αναφέροντας περιπτώσεις όπου παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων έλαβαν χώρα στο πλαίσιο συγχρηματοδοτούμενων έργων, κάποιες εκ

των οποίων επιβεβαιώθηκαν και από ανεξάρτητους φορείς, χωρίς, ωστόσο, να επέλθει κάποια ουσιαστική αλλαγή. Στο ίδιο πλαίσιο, εξέφρασαν προβληματισμό για το υψηλό κατώφλι που απαιτείται ώστε μια παραβίαση να οδηγήσει στη λήψη μέτρων, όπως η αναστολή πληρωμών.

Β) ΣΥΝΝΕΤΕΥΞΕΙΣ

Παρόμοια ευρήματα προέκυψαν και από τις συνεντεύξεις, τα πλήρη αποτελέσματα των οποίων περιλαμβάνονται στο [Παράρτημα II](#). Παρόλο που οι περισσότεροι συμμετέχοντες είχαν εμπειρία με έργα χρηματοδοτούμενα από την ΕΕ ή με δραστηριότητες στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η εξειδικευμένη γνώση για τα κονδύλια της ΕΕ ήταν και σε αυτή την περίπτωση περιορισμένη.

Το γεγονός αυτό αναδεικνύει την ανάγκη για δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης, ώστε να εξασφαλιστεί ουσιαστική συμμετοχή των φορέων της κοινωνίας των πολιτών στις διαδικασίες που προβλέπονται, ιδίως από τον ΚΚΔ. Παράλληλα, αυτή η παρατήρηση είναι κρίσιμη για την ερμηνεία των αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου και την αποφυγή παρερμηνείας τους, καθώς η έλλειψη εξειδίκευσης μπορεί να οδηγήσει σε παραπλανητικά ή μη αντιπροσωπευτικά συμπεράσματα.

Κατά τα λοιπά, οι συνεντεύξεις ανέδειξαν μια μικτή εικόνα. Από τη μία, παρατηρήθηκε ένας βαθμός συμφωνίας ως προς την ενίσχυση των εγγυήσεων για τα θεμελιώδη δικαιώματα στον

τρέχοντα χρηματοδοτικό κύκλο (2021–2027). Από την άλλη, εκφράστηκαν αμφιβολίες για την αποτελεσματικότητά τους. Παράλληλα, επισημάνθηκε η ανάγκη για ουσιαστική συμμετοχή των ΜΚΟ, φορέων θεμελιωδών δικαιωμάτων, νομικών εμπειρογνομόνων και εκπροσώπων των επηρεαζόμενων ομάδων ήδη από τα αρχικά στάδια σχεδιασμού και παρακολούθησης των προγραμμάτων.

Ωστόσο, η προτεραιότητα που δίνεται στα θεσμικά όργανα της ΕΕ και τις εθνικές αρχές όσον αφορά την ευθύνη για την πρόληψη και αντιμετώπιση παραβιάσεων εγείρει ερωτήματα ως προς την αποτελεσματικότητα της κοινωνίας των πολιτών, όταν λειτουργεί χωρίς παράλληλη υποστήριξη ή συνεργασία από τα θεσμικά όργανα.

Όπως και στις διαβουλεύσεις, βασικό συμπέρασμα είναι η ανάγκη για ουσιαστική εφαρμογή των νομικών πλαισίων. Αυτό προϋποθέτει τον καθορισμό και την επαρκή χρηματοδότηση ανεξάρτητων μηχανισμών παρακολούθησης με αρμοδιότητα επιβολής κυρώσεων, που θα μπορούν να επιτελέσουν αποτελεσματικά αυτόν τον ρόλο.

Γ) ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΤΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

Σύμφωνα με το άρθρο 38 του [ΚΚΔ](#), τα κράτη μέλη (ΚΜ) υποχρεούνται να συστήσουν μία ή περισσότερες επιτροπές παρακολούθησης, αρμόδιες για την εποπτεία της υλοποίησης των έργων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ. Οι επιτροπές αυτές διασφαλίζουν την τήρηση των ΑΠΟ και την εφαρμογή τους καθ' όλη τη διάρκεια της προγραμματικής περιόδου. Πρέπει να συστήνονται εντός τριών μηνών από την κοινοποίηση της έγκρισης χρηματοδότησης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή προς τις εθνικές αρχές. Επιπλέον, υποχρεούνται να «εξασφαλίζ[ουν] την ισόρροπη εκπροσώπηση» κρατικών φορέων και φορέων του ευρύτερου πεδίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (π.χ. δικαιώματα ατόμων με αναπηρία, μη διάκριση), συμπεριλαμβανομένων οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών.²⁵

Κατά την αξιολόγηση της σύνθεσης και λειτουργίας της Επιτροπής Παρακολούθησης των Προγραμμάτων των Ταμείων Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων (ΕπΠα ΤΑΜΕΥ), εντοπίστηκαν τα εξής ζητήματα (για περισσότερα, [Παράρτημα III](#)):

Παρότι η ΕπΠα ΤΑΜΕΥ συγκροτήθηκε εμπρόθεσμα, η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών επιδιώχθηκε με αρογοπορία και, σύμφωνα με δημοσιεύματα,²⁶ κατόπιν πιέσεων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Το γεγονός αυτό ενδέχεται να υποδηλώνει

αρχική απροθυμία των κρατικών αρχών να συμμορφωθούν ουσιαστικά με τις σχετικές υποχρεώσεις.

Περαιτέρω, η σύνθεση της επιτροπής παραμένει ιδιαιτέρως άنيση, ακόμη και μετά την ένταξη φορέων της κοινωνίας των πολιτών, των οποίων η συμμετοχή περιορίζεται αποκλειστικά στο Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (ΤΑΜΕ). Όπως έχει επισημανθεί και αλλού,²⁷ αυτό οδηγεί στη δημιουργία ενός «ελεγχόμενου[υ] περιβάλλον[τος]», όπου ο έλεγχος της συμμόρφωσης με τα θεμελιώδη δικαιώματα – ιδιαίτερα σε τομείς όπως τα σύνορα, όπου οι επίσημες αρνήσεις παραβιάσεων αντικρούονται από σωρεία στοιχείων – καθίσταται εξ αρχής απίθανος.

Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται από την ανάλυση των συνεδριάσεων και των γραπτών διαδικασιών της επιτροπής, οι οποίες φανερώνουν κυρίως μια επιφανειακή, επικοινωνιακού τύπου προσέγγιση στα θεμελιώδη δικαιώματα. Αν και προβλέπεται μηχανισμός υποβολής εκθέσεων προς την ΕπΠα ΤΑΜΕΥ για περιπτώσεις μη συμμόρφωσης συγχρηματοδοτούμενων έργων με τον Χάρτη, η μη δημοσιοποίησή τους και η απουσία εγγυήσεων ανεξαρτησίας παρεμποδίζουν τον ουσιαστικό και ανεξάρτητο έλεγχο, θέτοντας υπό αμφισβήτηση την τήρηση των ΑΠΟ.

²⁵ Άρθρο 39 (1), σε συνδυασμό με το άρθρο 8 (1) του [ΚΚΔ](#).

²⁶ Solomon, «Το νομοθετικό «παιχνίδι» του υπουργείου Μετανάστευσης με τα ευρωπαϊκά

ταμεία», 15 Ιουλίου 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/33vs8mrr>.

²⁷ *Ibid.*

ΑΙΤΟΥΝΤΕΣ ΔΙΕΘΝΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Α) ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΝ ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΜΔΣΘ

Τα τελευταία χρόνια έχει δημοσιοποιηθεί ένας εκκωφαντικός αριθμός εκθέσεων, μεταξύ άλλων από όργανα του ΟΗΕ,²⁸ της ΕΕ²⁹ και εθνικούς φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων³⁰, που αναδεικνύουν μια συστηματική πρακτική επαναπροωθήσεων στα χερσαία και θαλάσσια σύνορα της Ελλάδας.³¹ Παρά τις επανειλημμένες και έντονες διαψεύσεις των ελληνικών αρχών, ο συστηματικός χαρακτήρας αυτών των πρακτικών, σε συνδυασμό με την επίμονη απουσία διερεύνησης των καταγγελιών σε εθνικό επίπεδο, επιβεβαιώθηκε τον Ιανουάριο του 2025 με δύο αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Συγκεκριμένα, στις υποθέσεις *G.R.J. κατά Ελλάδα* και *A.R.E. κατά Ελλάδα*, το Δικαστήριο διαπίστωσε «ισχυρές ενδείξεις [...] για] μια συστηματική πρακτική "επαναπροωθήσεων από την ελληνική [επικράτεια] προς την Τουρκία»³², στην τελευταία υπόθεση κρίνοντας την Ελλάδα υπεύθυνη για παραβιάσεις των άρθρων 3, 5

«Επαναπροωθήσεις ενδεχομένως να έχουν υπάρξει στο παρελθόν. Θεωρώ, η στάση αυτή του λιμενικού ότι το τελευταίο διάστημα αυτό έχει αλλάξει».

Δήλωση του (πρώην) Υπουργού Μετανάστευσης και Ασύλου τον Ιούλιο του 2024. Πηγή: [sto nisi](#)

και 13 της [Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου \(ΕΣΔΑ\)](#).³³

Τα παραπάνω εγείρουν σοβαρά ζητήματα συμμόρφωσης με την αρχή της μη επαναπροώθησης, όπως κατοχυρώνεται, μεταξύ άλλων, στη [Σύμβαση της Γενεύης για το Καθεστώς των Προσφύγων](#) (άρθρο 33), στη [Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων](#) (άρθρο 3), στη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 78), στον [Χάρτη](#) (άρθρα 18 και 19) και στο νομικό πλαίσιο που διέπει το Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου (ΚΕΣΑ).

Σε συνδυασμό με το τεκμηριωμένο μοτίβο ατιμωρησίας σε εθνικό επίπεδο³⁴ — καθώς και

²⁸ Για παράδειγμα, OHCHR, "Experts of the Human Rights Committee Commend Greece on Measures Taken for Unaccompanied Minors, Raise Questions on Domestic Violence and Allegations of Border Pushbacks", 22 Οκτωβρίου 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/4xh4rv4v>.

²⁹ Για παράδειγμα, Council of Europe (CoE), "Anti-torture Committee again calls on Greece to reform its immigration detention system and stop pushbacks", 12 Ιουλίου 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/467sfk24>.

³⁰ Βλ. σχετικές εκθέσεις του Μηχανισμού Καταγραφής Άτυπων Αναγκαστικών Επιστροφών που συστάθηκε στο πλαίσιο της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) στο: <https://nchr.gr/en/reports.html>.

³¹ Για περισσότερα, βλέπε μεταξύ άλλων ΕΣΠ, *Στα Σύνορα της Ευρώπης: Επαναπροωθήσεις υπό Καθεστώς Ατιμωρησίας*, Νοέμβριος 2024,

διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/4rrrya23> και AIDA, *Country Report on Greece* (2023 update), Ιούνιος 2024, διαθέσιμο στο: <https://asylumineurope.org/reports/country/greece/>, σελ. 33-45.

³² European Court of Human Rights (ECtHR), Rulings concerning Greece: <https://www.echr.coe.int/w/rulings-concerning-greece>.

³³ Για περισσότερα, βλέπε ΕΣΠ, «Καταδίκη της Ελλάδας για πρώτη φορά για pushback στον Έβρο από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», 7 Ιανουαρίου 2025, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/yzxa9b5y>.

³⁴ Βλ. επίσης την κοινή έκθεση: *Struggle for Accountability: The State of the Rule of Law in Greece today*, Ιανουάριος 2025, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/5ymw5u8s>.

με τον τρόπο που οι ελληνικές αρχές διαχειρίστηκαν τις έρευνες για το ναυάγιο της Πύλου της 14^{ης} Ιουνίου 2023— τα παραπάνω ώθησαν τον Υπεύθυνο Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (FRO) του Frontex, τον Ιούλιο του 2023, να συστήσει την αναστολή των επιχειρήσεων του Οργανισμού στην Ελλάδα.³⁵

Ιδιαίτερα εντυπωσιακή είναι η διατύπωση στη σύσταση του FRO (διαθέσιμη στο [Παράρτημα X](#)), σύμφωνα με την οποία «η υποστήριξη του Frontex προς την Ελλάδα όχι μόνο βλάπτει τη φήμη του Οργανισμού, αλλά επίσης, τουλάχιστον έμμεσα, επιτρέπει παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων».

Υπό το πρίσμα της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης, οι εξελίξεις αυτές δημιουργούν εύλογα ερωτήματα για την επιλεξιμότητα της Ελλάδας όσον αφορά τουλάχιστον τις συνιστώσες των εθνικών της προγραμμάτων που σχετίζονται με τη διαχείριση των συνόρων (βλ. [σχετικό κατάλογο](#)). Ανάλογα ερωτήματα φαίνεται να είχε θέσει και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ήδη από τον Απρίλιο του 2022,³⁶ επτά μήνες πριν την έγκριση των ελληνικών Προγραμμάτων για τα

Ταμεία Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων³⁷ —χωρίς, ωστόσο, κάποιο αισθητό αποτέλεσμα.

Παράλληλα, η ανάλυση δημοσίως διαθέσιμων πηγών —κυρίως Εκθέσεων Σοβαρών Περιστατικών (SIR) από το γραφείο θεμελιωδών δικαιωμάτων του Frontex— φαίνεται να τεκμηριώνει την άμεση εμπλοκή μέσων που αποκτήθηκαν με ευρωπαϊκή χρηματοδότηση, όπως τα σκάφη ΠΛΣ 910 και ΠΛΣ 920 του Λιμενικού, σε περιστατικά παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων στα ελληνικά σύνορα.

Επισημαίνεται ότι δεν αμφισβητείται η δυνατότητα χρήσης των μέσων αυτών για νόμιμους σκοπούς, όπως ούτε και το έργο των ελληνικών αρχών στη διάσωση ανθρώπινων ζώων στη θάλασσα. Ωστόσο η πληθώρα τεκμηριωμένων περιστατικών φερόμενων επαναπροωθήσεων επιβάλλει επείγουσα δράση, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι ο προϋπολογισμός της ΕΕ —και ιδίως το Ταμείο ΜΔΣΘ— δεν κινδυνεύει να καταστήσει εφικτές τις παραβιάσεις δικαιωμάτων (αναλυτικότερη συζήτηση στο [παράρτημα IV](#)).

³⁵ FRONTEX, *Opinion by the Fundamental Rights Officer: Greece – advice to suspend or terminate Frontex operations in Greece in accordance with Article 46(4) of the EBCG Regulation*, Warsaw, 10 Ιουλίου 2023. The document was retrieved from FRONTEX's public register of documents at: <https://prd.frontex.europa.eu/> [τελευταία πρόσβαση 13 Νοεμβρίου 2024].

³⁶ Οι συμπληρωματικές παρατηρήσεις της Επιτροπής δημοσιεύθηκαν μετά από αίτηση πρόσβασης σε πληροφορίες στις 23 Μαρτίου 2024. Είναι διαθέσιμες στο: https://www.asktheeu.org/request/ec_assessments_of_enabling_conditions_incoming-52832. Τα έγγραφα που αναφέρονται είναι ιδίως τα έγγραφα [13.1](#) και [14](#).

³⁷ European Commission (EC), *Commission Implementing Decision of 10.11.2022 Approving the*

Programme of Greece for Support from The Asylum, Migration and Integration Fund for the Period from 2021 to 2027, 11 November 2022, available at: <https://tinyurl.com/yc764frb>; EC, *Commission Implementing Decision of 15.11.2022 approving the programme of Greece for support from the Instrument for Financial support for Border Management and Visa Policy for the period from 2021 to 2027*, 16 November 2022 available at: <https://tinyurl.com/5b8hb9x>; Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Εκτελεστική Απόφαση της Επιτροπής της 30.11.2022 με την οποία εγκρίνεται το πρόγραμμα της Ελλάδας για την παροχή στήριξης από το Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας για την περίοδο από το 2021 έως το 2027*, 30 Νοεμβρίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/37w2uzm8>.

Β) ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΑΣΥΛΟ

Όσον αφορά την πρόσβαση στο άσυλο, δύο ζητήματα που συνδέονται με τα Ταμεία της ΕΕ χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής: α) η συνεχιζόμενη έκνομη εφαρμογή της έννοιας της «ασφαλούς τρίτης χώρας» ως προς την Τουρκία και β) τα εμπόδια στην πρόσβαση στο άσυλο (και τα συναφή δικαιώματα) στην ενδοχώρα. Για λεπτομερέστερη ανάλυση βλ. [Παράρτημα V](#).

Αυθαίρετη εφαρμογή της έννοιας της "ασφαλούς τρίτης χώρας"

Τον Ιούνιο του 2021, η Ελλάδα χαρακτήρισε την Τουρκία «ασφαλή τρίτη χώρα» για αιτούντες άσυλο από τη Συρία, το Αφγανιστάν, τη Σομαλία, το Μπαγκλαντές και το Πακιστάν, επεκτείνοντας το πεδίο εφαρμογής της Κοινής Δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας του 2016. Ως αποτέλεσμα, οι αιτήσεις ασύλου των εν λόγω εθνικοτήτων εξετάζονται στο πλαίσιο της «διαδικασίας παραδεκτού», που επικεντρώνεται στην ασφάλεια της Τουρκίας και όχι στο αν έχουν ανάγκη διεθνούς προστασίας.

Ο χαρακτηρισμός αυτός εγείρει νομικές και πολιτικές ανησυχίες, καθώς δεν υπάρχει νομική αιτιολόγηση στις κοινές υπουργικές αποφάσεις (ΚΥΑ) για τον χαρακτηρισμό της Τουρκίας ως ασφαλούς. Αυτές αναφέρονται σε μη δημόσια έγγραφα, κατά παράβαση των άρθρων 12(1)(δ) και 38(2)(γ) της [Οδηγίας 2013/32/ΕΕ](#). Επίσης, αγνοούν τα αυξανόμενα εμπόδια πρόσβασης στο άσυλο στην Τουρκία, όπως οι αναφερόμενες επαναπροωθήσεις Σύρων και Αφγανών προσφύγων.

Από τον Μάρτιο του 2020, η Τουρκία έχει επίσης σταματήσει να δέχεται απορριφθέντες αιτούντες άσυλο από την Ελλάδα. Η έλλειψη προοπτικών επιστροφής καθιστά την

εφαρμογή του χαρακτηρισμού αυθαίρετη, σε ευθεία παραβίαση του άρθρου 38 (4) της [Οδηγίας 2013/32/ΕΕ](#) και του άρθρου 18 του Χάρτη. Επιπλέον, οι αιτούντες που απορρίπτονται κινδυνεύουν με υλική στέρηση και διοικητική κράτηση, κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε πρόσθετες παραβιάσεις του Χάρτη (π.χ. άρθρα 4 και 6).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει επανειλημμένα επισημάνει αυτό το ζήτημα, μεταξύ άλλων στις παρατηρήσεις της για τα προγράμματα των Ταμείων Εσωτερικών Υποθέσεων της Ελλάδας για την περίοδο 2021-2027, χωρίς όμως να διαφαίνεται κάποιο απτό αποτέλεσμα. Επιπροσθέτως, τον Οκτώβριο του 2024, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ([ΔΕΕ](#)) απεφάνθη ότι τα ΚΜ δεν μπορούν να απορρίπτουν αιτήσεις ασύλου ως απαράδεκτες, στηριζόμενα στον χαρακτηρισμό της «ασφαλούς τρίτης χώρας», όταν το τρίτο κράτος δεν αποδέχεται την εισδοχή ή επανεισδοχή των αιτούντων. Παρόλα αυτά, η Υπηρεσία Ασύλου συνέχισε να εξετάζει και εκδίδει απορριπτικές αποφάσεις κατ' εφαρμογή της εν λόγω έννοιας, τουλάχιστον μέχρι τον Ιανουάριο του 2025.

Τα Ταμεία της ΕΕ, κυρίως το ΤΑΜΕ, συμμετέχουν στη στήριξη της επιχειρησιακής ικανότητας της Υπηρεσίας Ασύλου, καλύπτοντας συμβάσεις υπαλλήλων που χειρίζονται αιτήσεις ασύλου με βάση την έννοια της «ασφαλούς τρίτης χώρας». Έτσι, η χρηματοδότηση αυτή, ενώ ενισχύει τη διαδικασία επεξεργασίας των αιτήσεων ασύλου, υποστηρίζει, επίσης, έμμεσα την κατάχρηση της νομοθεσίας για το άσυλο, με αρνητικές συνέπειες για τα δικαιώματα των αιτούντων.

Αξιοσημείωτο είναι ότι στις 21 Μαρτίου 2025 ο χαρακτηρισμός της Τουρκίας ως «ασφαλούς τρίτης χώρας» ακυρώθηκε με απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ).³⁸ Η απόφαση αυτή έπεται της απόφασης του ΔΕΕ στην ίδια υπόθεση που υποστηρίζεται από το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (ΕΣΠ) και την Υποστήριξη Προσφύγων στο Αιγαίο (RSA).³⁹

Ωστόσο, οι πρώτες αντιδράσεις του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου δεν ήταν ελπιδοφόρες. Η ανακοίνωση για την προετοιμασία νέας απόφασης που θα χαρακτηρίζει την Τουρκία ως «ασφαλή», μόλις τρεις ημέρες μετά την ανακοίνωση του Προέδρου του ΣτΕ,⁴⁰ εγείρει αμφιβολίες σχετικά με τη βούληση συμμόρφωσης της Πολιτείας με τις νομικές υποχρεώσεις της.

Πρόσβαση στο άσυλο στην ενδοχώρα

Από τον Ιούλιο του 2022, οι αιτούντες άσυλο στην ηπειρωτική Ελλάδα πρέπει να χρησιμοποιούν μια ηλεκτρονική πλατφόρμα για να προγραμματίζουν ραντεβού για την καταγραφή των αιτήσεων ασύλου τους σε μία από τις δύο καθορισμένες εγκαταστάσεις υποδοχής (Μαλακάσα και Διαβατά).

Από την έναρξη λειτουργίας του, το σύστημα αυτό έχει δημιουργήσει πολλά εμπόδια στην πρόσβαση στο άσυλο, μεταξύ άλλων λόγω των

Ακόμη πιο ανησυχητικές είναι οι δηλώσεις του Υπουργού Μετανάστευσης και Ασύλου για επικείμενες νομοθετικές τροποποιήσεις που επιδιώκουν να πιέσουν τους απορριφθέντες αιτούντες να αναχωρήσουν οικειοθελώς, αφήνοντας αιχμές για τη Δικαιοσύνη. Η δήλωση προκάλεσε έντονη αντίδραση της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών, που σε ανακοίνωσή της υπογραμμίζει ότι οι δηλώσεις του Υπουργού «εντάσσονται σε ένα γενικότερο πλαίσιο παρεμβάσεων της εκτελεστικής εξουσίας προς τη δικαστική εξουσία και αποσκοπούν στην καλλιέργεια κλίματος εκφοβισμού προς τους δικαστές κατά την άσκηση του δικαστικού τους έργου, λειτουργώντας οιονεί προειδοποιητικά για όσους δικαστές "αμφισβητήσουν" την ορθότητα των [...] επικείμενων ρυθμίσεων».⁴¹

συχνών διακοπών της πλατφόρμας, των μακρών περιόδων αναμονής, της περιορισμένης πρόσβασης για όσους δεν έχουν τεχνολογικές γνώσεις και της απομακρυσμένης θέσης των εγκαταστάσεων υποδοχής. Το κρίσιμο είναι ότι το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου δεν αναγνωρίζει τον διαδικτυακό προγραμματισμό ως ισοδύναμο της έκφρασης βούλησης υποβολής αίτησης ασύλου, παρά τον αριθμό αποφάσεων εθνικών δικαστηρίων που επιβεβαιώνουν το αντίθετο.

³⁸ Συμβούλιο της Επικρατείας, «Ανακοίνωση του Προέδρου του Σ.τ.Ε. σχετικά με το αποτέλεσμα της διάσκεψης επί υποθέσεων, οι οποίες συζητήθηκαν στην Ολομέλεια στις 7 Φεβρουαρίου 2025 και αφορούν τον χαρακτηρισμό της Τουρκίας ως ασφαλούς τρίτης χώρας», 21 Μαρτίου 2025, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/24c7f2z6>.

³⁹ Για περισσότερα βλέπε ΕΣΠ & RSA, «Το Συμβούλιο της Επικρατείας ακυρώνει τον χαρακτηρισμό της Τουρκίας ως «ασφαλούς τρίτης χώρας» για αιτούντες άσυλο», 27 Μαρτίου 2025, διαθέσιμο στο <https://tinyurl.com/4rn4sub6>.

⁴⁰ Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου (ΥΜΑ), «Μ. Βορίδης στον ΣΚΑΪ: Αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης, αποτελεσματική οργάνωση της νόμιμης και την επανεξέταση του πλαισίου ασύλου – Η Ελλάδα είναι κράτος δικαίου, αλλά δεν μπορεί να είναι ανοχύρωτο κράτος», 26 Μαρτίου 2025, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/43xc4dbz>.

⁴¹ Newsbeat, «Αντιδρά η Ένωση Διοικητικών Δικαστών για τις δηλώσεις Βορίδη σχετικά με τις διαδικασίες παροχής ασύλου», 28 Μαρτίου 2025, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/mu8pa4p4>.

Η πρακτική αυτή στερεί από τους αιτούντες τα νόμιμα δικαιώματά τους, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας από τη διοικητική κράτηση με σκοπό την επιστροφή, έως ότου καταχωρηθεί η αίτησή τους. Αντιβαίνει επίσης στην ενωσιακή και εθνική νομοθεσία, η οποία αναγνωρίζει την έκφραση της βούλησης ως επαρκή για την απόκτηση της ιδιότητας του αιτούντος άσυλο και, ως εκ τούτου, για την πρόσβαση στα σχετικά δικαιώματα και εγγυήσεις.

Γ) ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ

Από την έναρξη της λειτουργίας τους το 2016, τα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ), κυρίως στα νησιά του Αιγαίου, είναι στενά συνδεδεμένα με την πολιτική της ΕΕ για το άσυλο και τη μετανάστευση.⁴² Στην τρέχουσα μορφή τους, ως Κλειστές Ελεγχόμενες Δομές (ΚΕΔ), αποτελούν συνέχεια και «αποτέλεσμα της προσέγγισης των hotspot και της δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας».⁴³ Αυτή η σύνδεση επεκτείνεται και στη χρηματοδότηση της ΕΕ, με σημαντικές παροχές, όπως η υγειονομική περίθαλψη και

Η ηλεκτρονική πλατφόρμα χρηματοδοτήθηκε πλήρως από το ΤΑΜΕ κατά την προγραμματική περίοδο 2014-2020, με σύμβαση ύψους 1.258.200 ευρώ. Η λειτουργία της συνεχίζει να υποστηρίζεται από τα Ταμεία Εσωτερικών Υποθέσεων κατά την τρέχουσα περίοδο (2021-2027). Κατά συνέπεια, όπως και στην προηγούμενη περίπτωση, έτσι και σε αυτή την περίπτωση, τα κονδύλια της ΕΕ φαίνεται να υποστηρίζουν έμμεσα την παράκαμψη του ενωσιακού δικαίου, αλλά και πρακτικές που υπονομεύουν ενεργά το Κράτος Δικαίου.

τα τρόφιμα,⁴⁴ να εξαρτώνται από τα Ταμεία Εσωτερικών Υποθέσεων (κυρίως το ΤΑΜΕ). Παράλληλα, οι εργασίες υποδομής για τη δημιουργία των ΚΕΔ χρηματοδοτήθηκαν με 260 εκατομμύρια ευρώ μέσω της επείγουσας βοήθειας του ΤΑΜΕ.⁴⁵

Όπως σημειώνουν και άλλοι,⁴⁶ αυτή η βαθιά διασύνδεση δημιουργεί εύλογη σχέση μεταξύ των Ταμείων και των παραβιάσεων του δικαίου της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του

⁴² Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τη Μετανάστευση του 2015. Για περισσότερα, βλέπε μεταξύ άλλων ΕΣΠ, *Limits of Indignation: the EU-Turkey Statement and its implementation in the Samos 'hotspot', April 2019, available at: https://gcr.gr/wp-content/uploads/Report_Samos.pdf*, σ.15 κ.ε.

⁴³ European Ombudsman, *Report on (i) the inspection of the European Commission's documents and (ii) the meeting of the European Ombudsman inquiry team with representatives of the European Commission*, 26 October 2022, available at: <https://www.ombudsman.europa.eu/en/doc/insp-action-report/en/164159>, παρ. 19.

⁴⁴ Οι ιατρικές και ψυχοκοινωνικές υπηρεσίες - συμπεριλαμβανομένων των εκτιμήσεων ευαλωτότητας- στο πλαίσιο του μοντέλου υποδοχής της Ελλάδας σε καταυλισμούς παρέχονται επί του παρόντος στο πλαίσιο του

προγράμματος [Ιπποκράτης Ι](#), το οποίο χρηματοδοτείται από το ΤΑΜΕ, με προϋπολογισμό ύψους € 20.000.000, από την 1η Ιουλίου 2024 έως τις 30 Ιουνίου 2025. [Η παροχή τροφίμων](#) σε όλους τους καταυλισμούς της Ελλάδας χρηματοδοτείται ομοίως μέσω του ΤΑΜΕ, με προϋπολογισμό ύψους € 55.900,00 για τον τρέχοντα κύκλο χρηματοδότησης.

⁴⁵ Βλ. EC, Financial support from the EU and in particular the section under Improved reception capacity and up-to-standard reception conditions, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/2p9sav65>.

⁴⁶ RSA & HIAS, *The role of the European Commission in the implementation of the EU asylum acquis on the Greek islands: Submission to the European Ombudsman Strategic Inquiry OI/3/2022 MHZ*, Ιανουάριος 2023, διαθέσιμο στο: <https://www.ombudsman.europa.eu/en/doc/corr-espondence/en/167052>, παρ. 32.

Χάρτη, στο πλαίσιο των διαδικασιών υποδοχής και ταυτοποίησης, ασύλου και επιστροφής, «εφόσον οι εγκαταστάσεις χρησιμεύουν για τη διεξαγωγή» αυτών των διαδικασιών.

Όσον αφορά το είδος των παραβιάσεων, αυτές έχουν καταγραφεί εκτενώς κατά τη διάρκεια των ετών,⁴⁷ σε βαθμό που μια επανάληψη φαντάζει περιττή στο πλαίσιο της παρούσας έκθεσης. Αρκεί να τονιστεί ότι η εμπειρία σχεδόν μιας δεκαετίας έχει δείξει ότι το ισχύον μοντέλο υποδοχής, ιδίως στα νησιά του Αιγαίου, χαρακτηρίζεται από εγγενείς περιορισμούς, οι οποίοι συχνά οδηγούν σε παραβιάσεις των δικαιωμάτων των αιτούντων διεθνή προστασία, ιδίως σε περιόδους αυξημένων αφίξεων.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, εν μέσω των αυξημένων αφίξεων ασυνόδευτων παιδιών κατά τη διάρκεια του 2024,⁴⁸ είναι ο συνεχιζόμενος παρατεταμένος εγκλεισμός τους σε εξαιρετικά υποβαθμισμένες συνθήκες, οι οποίες είναι πιθανό να παραβιάζουν τα άρθρα 1, 3, 4 και 6 του Χάρτη. Ιδίως στην (κατά τα λεγόμενα) πρότυπη ΚΕΔ της Σάμου, τον Δεκέμβριο του 2024, 500 ασυνόδευτα παιδιά αναγκάζονταν να μένουν σε παρατεταμένο εγκλεισμό, σε χώρο που προοριζόταν για τη φιλοξενία έως 200.⁴⁹ Κατά τη διάρκεια του ίδιου μήνα, το Ευρωπαϊκό

Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) χορήγησε ασφαλιστικά μέτρα για πέντε ασυνόδευτα παιδιά που διέμεναν στην εν λόγω δομή, σε μια υπόθεση που εκπροσωπήθηκε από την οργάνωση Still I Rise.⁵⁰ Όπως σημειώνει η οργάνωση,⁵¹ απηχώντας παρόμοιες ανησυχίες με αυτές που εντοπίζονται σε έκθεση του ΕΣΠ και της Save the Children τον Οκτώβριο του 2024,⁵² «[...] άγχος, απελπισία και αίσθημα ταπείνωσης με τραυματικές συνέπειες είναι μερικές από τις επιβλαβείς επιπτώσεις που βιώνουν τα παιδιά αυτά λόγω της αναγκαστικής και παρατεταμένης [διαμονής τους στην ΚΕΔ]».

Η κατάσταση φέρεται επίσης να ώθησε το ελβετικό κράτος, το οποίο χρηματοδοτεί τις «ασφαλείς ζώνες» ασυνόδευτων παιδιών στις εγκαταστάσεις των νησιών, να εξετάσει το ενδεχόμενο αναστολής της χρηματοδότησης προς την Ελλάδα. Μάλιστα, τον Φεβρουάριο του 2025, αντιπροσωπεία του ελβετικού κράτους, στο πλαίσιο επίσκεψης της ΚΕΔ της Σάμου, επεσήμανε ότι «βασικές υπηρεσίες όπως η διανομή τροφίμων, η υγιεινή και η ψυχοκοινωνική υποστήριξη» είχαν «επηρεαστεί σε κρίσιμο βαθμό».⁵³ Πιο πρόσφατα, τον Απρίλιο του 2025, οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα (ΓΧΣ) ανέφεραν επίσης ότι

⁴⁷ Ενδεικτικά, βλ. τις σχετικές με την υποδοχή ενότητες στις ετήσιες εκθέσεις AIDA, από το 2016 και έπειτα, διαθέσιμες στο: <https://asylumineurope.org/reports/country/greece/>

⁴⁸ Save the Children, “Child Migrant Arrivals in Greece Quadruple this year”, 17 Ιουλίου 2024, διαθέσιμο στο: <https://www.savethechildren.net/news/child-migrant-arrivals-greece-quadruple-year>.

⁴⁹ Μεταξύ άλλων, Amnesty International, “Samos: Unlawful detention and sub-standard conditions must not become a blueprint for the EU Migration

Pact”, 25 Φεβρουαρίου 2025, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/2sffsph2>.

⁵⁰ Still I Rise, “Samos Hotspot: ECtHR grants interim measures demand for five unaccompanied minors”, διαθέσιμο στο: <https://www.stillirise.org/en/news/samos-hotspot/>.

⁵¹ Ibid.

⁵² ΕΣΠ & Save the Children, “It does not feel like real life”: children’s everyday life in Greek refugee camps, Οκτώβριος 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/ycydrd3w>.

⁵³ Solomon, 31 Μαρτίου 2025, ό.π.

εντόπισαν τα πρώτα κρούσματα υποσιτισμού μεταξύ παιδιών στην ΚΕΔ της Σάμου.⁵⁴

Αντίστοιχες προκλήσεις συνεχίζουν να εντοπίζονται και σε άλλες δομές, όπως στην ΚΕΔ της Κω και της Λέρου,⁵⁵ καθώς και στο ηπειρωτικό ΚΥΤ της Μαλακάσας, όπου ασυνόδευτα παιδιά παρέμεναν σε συνθήκες παράνομης κράτησης για περισσότερους από 6 μήνες, τον Απρίλιο 2025.⁵⁶ Επιπλέον, παρατηρούνται κενά στην πρόσβαση σε υγειονομική περίθαλψη, ανθυγιεινές συνθήκες διαβίωσης, έλλειψη βασικών ειδών, όπως ρούχα για το χειμώνα, και παράπονα για την παροχή μη βρώσιμων τροφίμων.⁵⁷

Η απομακρυσμένη τοποθεσία των δομών επιδεινώνει τις συνθήκες, καθώς η μέση απόσταση από τις πλησιέστερες πόλεις και υπηρεσίες φτάνει τα 14 χιλιόμετρα για τις νησιωτικές δομές⁵⁸ και κυμαίνεται από 2 έως 31,9 χιλιόμετρα για αυτές της ενδοχώρας.⁵⁹ Σύμφωνα με τον Συνήγορο του Πολίτη,⁶⁰ αυτό προκαλεί «προφανείς δυσχέρειες πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες, ενώ καλλιεργεί

έντονα για τους διαμένοντες το αίσθημα της απομόνωσης από τις τοπικές κοινωνίες».

Επιπλέον, η διακοπή του χρηματικού βοηθήματος για πάνω από 10 μήνες⁶¹ έχει δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα στους αιτούντες άσυλο, που εξαρτώνται από αυτό για την κάλυψη βασικών αναγκών, συμπεριλαμβανομένης της μεταφοράς προς τις πλησιέστερες πόλεις και υπηρεσίες. Να σημειωθεί ότι το χρηματικό βοήθημα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των υποχρεώσεων της Ελλάδας βάσει του άρθρου 17 της [Οδηγίας Υποδοχής](#), με 27.351.884 ευρώ να έχουν διατεθεί μέσω του [TAME](#) για την κάλυψη της εν λόγω υποχρέωσης.

Παρά τη σημαντική χρηματοδότηση της ΕΕ ανά τα χρόνια, οι συνθήκες υποδοχής παραμένουν ανεπαρκείς, ιδιαίτερα σε περιόδους αυξημένων αφίξεων. Ωστόσο, οι προκλήσεις του ελληνικού συστήματος υποδοχής δεν μπορούν να αποδοθούν μόνο σε ζητήματα χωρητικότητας των δομών ή στις μεταβολές των αριθμών αφίξεων. Είναι, σε

⁵⁴ MSF, "Children diagnosed with malnutrition on Greece's Samos island", 7 Απριλίου 2025, διαθέσιμο στο: <https://www.msf.org/children-diagnosed-malnutrition-samos-island-greece>.

⁵⁵ Για μια εκτενή συζήτηση επί του θέματος βλ. Solomon, "Ασυνόδευτα παιδιά κοιμούνται στο πάτωμα σε βάρδιες στα «πρότυπα» καμπ της Ελλάδας. Η ΕΕ γνωρίζει", 31 Μαρτίου 2025, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/5xwcmwr5>.

⁵⁶ Μεταξύ άλλων, σύμφωνα με πληροφορίες που αποκτήθηκαν κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης της 10ης Απριλίου 2025 της ομάδας εργασίας του CEAS, στην οποία συμμετέχουν κυρίως νομικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, καθώς και η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και εκπρόσωποι της task force της Επιτροπής στην Ελλάδα.

⁵⁷ Για παράδειγμα, βλ. Mobile Info Team (MIT), *People continue to suffer in Greece's mainland*

refugee camps, 3 April 2025, available at: <https://tinyurl.com/yajv345y>.

⁵⁸ Κοινή δήλωση ΜΚΟ, "One year since Greece opened new "prison-like" refugee camps, NGOs call for a more humane approach", 20 Σεπτεμβρίου 2020, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/2ccak7wr>.

⁵⁹ AIDA, Country report on Greece: 2022 update, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/447wb5b5>, σ. 169.

⁶⁰ Συνήγορος του Πολίτη, *Η Πρόκληση των Μεταναστευτικών Ροών και της Προστασίας των Προσφύγων - Συνθήκες και Διαδικασίες Υποδοχής*, 3 Απριλίου 2024, διαθέσιμο στο: <https://www.synigoros.gr/el/category/ekdoseis-ek8eseis/post/ek8esh-or>, σ.24.

⁶¹ Μεταξύ άλλων, βλ. ΕφΣυν, «Ζήτημα ημερών η καταβολή του μηνιαίου βοηθήματος στους πρόσφυγες», 4 Απριλίου 2025, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/bdf5c7za>.

μεγάλο βαθμό, αποτέλεσμα πολιτικών επιλογών.

Ενδεικτικά, το κλείσιμο εναλλακτικών μοντέλων υποδοχής, όπως το πρόγραμμα ΕΣΤΙΑ, το 2022, μετέτρεψε το σύστημα σε ένα σύστημα απομονωμένων καταυλισμών. Πέραν αυτού, η συνεχιζόμενη επιβολή γενικού μέτρου *de facto* κράτησης σε όλους τους αιτούντες που υποβάλλονται σε διαδικασίες υποδοχής και ταυτοποίησης συνεχίζει να παραβιάζει το δίκαιο της ΕΕ, παρά και το γεγονός ότι, από τον Ιανουάριο του 2023, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει εκκινήσει διαδικασία *επί παραβάσει* κατά της Ελλάδας λόγω και της συγκεκριμένης πρακτικής.⁶²

Τέλος, τον Ιούλιο του 2022, η Ευρωπαϊά Συνήγορος ξεκίνησε αυτεπάγγελτη έρευνα για το πώς η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διασφαλίζει τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις χρηματοδοτούμενες από την ΕΕ εγκαταστάσεις στην Ελλάδα.⁶³ Στο πλαίσιο αυτής της έρευνας, η Συνήγορος σημείωσε emphatically ότι οι δομές των νησιών «προσομοιάζουν σε εγκαταστάσεις κράτησης»⁶⁴, συστήνοντας τον Ιούνιο του 2023

τη διεξαγωγή μελέτης αντικτύπου για τα θεμελιώδη δικαιώματα. Στο βαθμό που γνωρίζει το ΕΣΠ, η ολοκλήρωσή της εκκρεμεί.

Εν τω μεταξύ, τον Απρίλιο του 2024, η Ελληνική Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ), κατόπιν καταγγελίας των οργανώσεων Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, ΗΙΑΣ Ελλάδος και Homo Digitalis και της ακαδημαϊκού Νιόβης Βάβουλα, αποφάσισε να επιβάλει πρόστιμο 175.000 ευρώ στο Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Αιτία, η παραβίαση του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (ΓΚΠΔ).⁶⁵ Το πρόστιμο, συγκεκριμένα, αφορούσε την ανάπτυξη των συστημάτων «Κένταυρος» και «Υπερίων», με το πρώτο να είναι ένα σύστημα διαχείρισης ασφάλειας υψηλής τεχνολογίας και το δεύτερο να αφορά την ελεγχόμενη είσοδο-έξοδο των διαμενόντων των καταυλισμών. Και τα δύο αυτά συστήματα έχουν χρηματοδοτηθεί από την ΕΕ, ιδίως μέσω του μηχανισμού ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (RRF, βλ. σχετικό [κατάλογο](#)).

⁶² AIDA, *Country report on Greece: 2023 update*, June 2024, διαθέσιμο στο: <https://asylumineurope.org/reports/country/greece/>, σ.231.

⁶³ EU Ombudsman, *Decision in strategic inquiry OI/3/2022/MHZ on how the European Commission ensures respect for fundamental rights in EU-funded migration management facilities in Greece*, 7 Ιουνίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://www.ombudsman.europa.eu/en/decision/en/170792>.

⁶⁴ *Ibid.* παρ.48.

⁶⁵ Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ), [Απόφαση 13/2024](#) κατόπιν έρευνας για την ανάπτυξη και εφαρμογή των προγραμμάτων "Κένταυρος" και "Υπερίων" από το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου σχετικά με τον έλεγχο των εγκαταστάσεων υποδοχής και φιλοξενίας υπηκόων τρίτων χωρών, 2 Απριλίου 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/nxpdaz>.

Πηγή: doxthi.gr

ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Α) ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΕΝΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ

Η Ελλάδα έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο στη συμπερίληψη των παιδιών με αναπηρίες στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα. Τα διαθέσιμα δεδομένα⁶⁶ δείχνουν αύξηση κατά 62% στην εγγραφή των παιδιών με αναπηρίες στο γενικό σύστημα τα τελευταία οκτώ χρόνια και διπλασιασμό των εγκρίσεων για την παροχή παράλληλης εκπαιδευτικής στήριξης σε πέντε χρόνια. Παρόλα αυτά, οι προκλήσεις παραμένουν.

Παρά την αύξηση των εγκρίσεων για υποστηρικτικό προσωπικό, ο αριθμός των θέσεων συνεχίζει να υπολείπεται σημαντικά των αναγκών. Εκθέσεις της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία (**ΕΣΑμεΑ**) και του Συνηγόρου του Πολίτη αναφέρουν αργοπορημένη ή μερική υποστήριξη και μη προσβάσιμες υποδομές, επισημαίνοντας τις δυσκολίες στην πλήρη εφαρμογή της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς, παρά τις θετικές εξελίξεις.

⁶⁶ Esos, «Υπερδιπλασιάστηκαν οι εγκρίσεις παράλληλης στήριξης- Ενιαία πρωτόκολλα στα ΚΕΔΑΣΥ», 15 Απριλίου 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/3s54rapa>. especial, «Αριθμοί

Παράλληλης Στήριξης για το 2023-24: Πόσες οι εγκρίσεις-πόσες οι πιστώσεις για πρόσληψη αναπληρωτών», 17 Σεπτεμβρίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/yc5erkc2>.

Ο ρόλος της χρηματοδότησης της ΕΕ έχει διττή διάσταση. Από τη μία, τα Ταμεία της ΕΕ συμβάλλουν στην πρόσληψη υποστηρικτικού προσωπικού στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα, γεγονός που συνδράμει στην εκπαιδευτική συμπερίληψη των παιδιών ΑμεΑ. Από την άλλη, τα Ταμεία και ιδίως το ΕΚΤ+ (βλ. [σχετικό κατάλογο](#)), υποστηρίζουν επίσης την πρόσληψη προσωπικού σε Ειδικά Σχολεία και Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΕΕΕΚ), όπου τα παιδιά με αναπηρία είναι *εκ των πραγμάτων* διαχωρισμένα από την υπόλοιπη σχολική κοινότητα. Στην περίπτωση των ΕΕΕΕΚ, τα πιστοποιητικά αποφοίτησης δεν έχουν επίσης την εκπαιδευτική ισοδυναμία που απαιτείται για τη συνέχιση σπουδών (π.χ. Πανεπιστήμιο), παρόλο που τα ΕΕΕΕΚ αποτελούν μέρος του ελληνικού συστήματος δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Αυτή η διπλή προσέγγιση εγείρει ανησυχίες, καθώς ο διαχωρισμός των παιδιών παραβιάζει τα άρθρα 24 και 5 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία. Έρευνες, όπως αυτές της ΕΣΑμεΑ,⁶⁷ δείχνουν ότι τα διαχωρισμένα περιβάλλοντα προσφέρουν συχνά κατώτερη εκπαίδευση και υποφέρουν από ελλείψεις

στις υποδομές. Η δε ύπαρξη δύο παράλληλων συστημάτων φαίνεται να καταμερίζει ήδη περιορισμένους πόρους, οι οποίοι θα μπορούσαν ενδεχομένως να διατεθούν πιο αποτελεσματικά για την εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, σε αρμονία και με τις συστάσεις της Επιτροπής του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (ΕΔΑΑ).⁶⁸

Η συνέχιση και επέκταση των ειδικών σχολείων, όπως φαίνεται *μεταξύ άλλων* από τα διαθέσιμα στοιχεία,⁶⁹ υποδηλώνει μια επίμονη ένταση μεταξύ μοντέλων χωρίς αποκλεισμούς και διαχωρισμού. Όπως είναι κατανοητό, η ένταση αυτή μπορεί να αποδοθεί στην έλλειψη προετοιμασίας του γενικού συστήματος να συμπεριλάβει πλήρως και ισότιμα τα παιδιά με αναπηρία. Ωστόσο, απαιτείται προσεκτική αξιολόγηση για να διασφαλιστεί ότι τα κονδύλια της ΕΕ χρησιμοποιούνται στο έπακρο και σύμφωνα με την ΣΔΑΑ για την προώθηση της πραγματικής συμπερίληψης, με στόχο την αποφυγή διαιώνισης συνθηκών διαχωρισμού.

Για μια εκτενέστερη ανάλυση βλέπε [Παράρτημα VI](#).

⁶⁷ Για παράδειγμα, βλ. Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (ΕΣΑμεΑ), *10ο Δελτίο του Παρατηρητηρίου της Ε.Σ.Α.μεΑ.: Στοιχεία για την εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*, 5 Ιουλίου 2021, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/59rdb5am>, σ.11.

⁶⁸ ΕΣΑμεΑ, *Παρατηρητήριο θεμάτων αναπηρίας: Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2023*, διαθέσιμο στο : <https://tinyurl.com/4dcmrzuv>, σ. 135.

⁶⁹ Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), «Έρευνα Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής και

Εκπαίδευσης Λήξης Σχολικού Έτους 2019/2020», 7 Δεκεμβρίου 2021, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/2ube6txa>, «Έρευνα Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Λήξης Σχολικού Έτους 2020/2021», 6 Δεκεμβρίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/4ewt562u> και «Έρευνα Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Λήξης Σχολικού Έτους 2021/2022», 4 Ιουλίου 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/2r6jrnu8>.

Β) ΑΠΟΪΔΡΥΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ/ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ

Στην παρούσα ενότητα παρατίθεται συνοπτικά η περιγραφή των κενών που εντοπίστηκαν όσον αφορά την ανεξάρτητη διαβίωση των ατόμων με αναπηρία, σε σχέση με τις στρατηγικές της Ελλάδας και το πλαίσιο των Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης (ΣΥΔ) που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ. Για μια εκτενέστερη ανάλυση, βλ. [Παράρτημα VII](#).

Προκαταρκτικές εκτιμήσεις

Με την εισαγωγή της Εθνικής Στρατηγικής για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (ΕΣΔΑΑ) 2024-2030 και μιας στρατηγικής αποϊδρυματοποίησης από το 2021, η Ελλάδα καταγράφει θετικά βήματα ως προς την υποστήριξη της ένταξης και ανεξάρτητης διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία.

Αυτές οι στρατηγικές αντανακλούν τη δέσμευση της Πολιτείας προς αυτό το σκοπό και αποτελούν θετικό βήμα στην προσπάθεια ανταπόκρισής της στις ανησυχίες που έχουν εκφραστεί για την Ελλάδα από την Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (ΕΔΑΑ). Ωστόσο, παρά τη θεσμική ευαισθητοποίηση που αντανακλούν, οι στρατηγικές στερούνται επαρκών λεπτομερειών σχετικά με τη χρηματοδότηση, σαφή χρονοδιαγράμματα και συγκεκριμένες συνδέσεις με τον εθνικό προϋπολογισμό της Ελλάδας, γεγονός που μπορεί να υπονομεύσει την αποτελεσματικότητά τους. Εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τα κονδύλια της ΕΕ, κάτι που εγείρει ανησυχίες για τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά τους, αλλά και την ετοιμότητα της ελληνικής Πολιτείας κάνει κτήμα της

(ownership) την υλοποίηση των εν λόγω πρωτοβουλιών.

Ως προς την ανεξάρτητη διαβίωση, η ΕΔΑΑ επικεντρώνεται κυρίως στο πρόγραμμα του «προσωπικού βοηθού» και στις Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης (ΣΥΔ). Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι και τα δύο αυτά προγράμματα συνδέονται άρρηκτα με τη χρηματοδότηση από ευρωπαϊκά κονδύλια.

Το πρόγραμμα «προσωπικός βοηθός», που ξεκίνησε πιλοτικά το 2021, παρέχει εξατομικευμένη υποστήριξη στο σπίτι για τις καθημερινές δραστηριότητες και αναμένεται να επεκταθεί, με σημαντική χρηματοδότηση ήδη εξασφαλισμένη. Μπορεί να θεωρηθεί ως μια υποσχόμενη προσέγγιση για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από την ΣΔΑΑ και ιδίως το άρθρο 19 αυτής.

Εν αντιθέσει, οι Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης (ΣΥΔ) δεν πληρούν τα πρότυπα του εν λόγω άρθρου, κυρίως λόγω δομικών ζητημάτων.

Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης

Οι Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης (ΣΥΔ) είναι μικρές μονάδες στέγασης, ικανές να φιλοξενήσουν από 1 έως 4 ή από 5 έως 9 άτομα με αναπηρία άνω των 18 ετών. Αποτελούν βασικό πυλώνα της στρατηγικής αποϊδρυματοποίησης της ελληνικής Πολιτείας και υποστηρίζονται σε μεγάλο βαθμό από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), κυρίως μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου+ (ΕΚΤ+).

Οι ΣΥΔ προάγουν την κοινωνική συμπερίληψη των ατόμων με αναπηρία, παρέχοντας υποστήριξη προσαρμοσμένη στις ατομικές τους ανάγκες και επιθυμίες, με στόχο τη συμμόρφωση της χώρας με το άρθρο 19 της ΣΔΑΑ. Ωστόσο, η αξιολόγηση του νομικού πλαισίου για την ίδρυση των ΣΥΔ αποκαλύπτει μια μικτή εικόνα.

Αφενός, το νομικό πλαίσιο ορίζει θετικές υποχρεώσεις, όπως η δυνατότητα ίδρυσης των ΣΥΔ μόνο εντός του αστικού ιστού και κοντά σε κοινωνικές υπηρεσίες, αποτρέποντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, τη δημιουργία συνθηκών γεωγραφικού διαχωρισμού. Επιπλέον, προωθεί την εξατομικευμένη φροντίδα και προβλέπει μια διαδικασία εισαγωγής που επιτρέπει κάποιον βαθμό επιλογής για το άτομο ή τον κηδεμόνα του. Ωστόσο, στην πράξη, η επιλογή περιορίζεται από την έλλειψη εναλλακτικών λύσεων πέρα από τα ιδρυματικά πλαίσια φιλοξενίας, τουλάχιστον έως την πλήρη εφαρμογή της ΕΣΔΑΑ.

Αφετέρου, το νομικό πλαίσιο εισάγει περιορισμούς στην αυτονομία των διαμενόντων, γεγονός που αντίκειται στις κατευθυντήριες γραμμές του ΟΗΕ και της ΕΕ⁷⁰ για την ανεξάρτητη διαβίωση. Συγκεκριμένα, οι διαμένοντες δεν έχουν πλήρη ελευθερία στην επιλογή συγκατοίκων, καθώς η σύνθεση των ΣΥΔ καθορίζεται από τον φορέα που τις διαχειρίζεται. Επιπλέον, δεν μπορούν να επιλέξουν τον προσωπικό τους βοηθό, καθώς αυτοί μπορούν να μοιραστούν ακόμη και μεταξύ περισσότερων ΣΥΔ.

Παρόλο που οι ΣΥΔ μπορεί εύλογα να υποστηριχθεί ότι αποτελούν ένα βήμα προς την διαβίωση εντός κοινότητας, οι περιορισμοί αυτοί έρχονται σε αντίθεση με τις θεμελιώδεις αρχές που διέπουν το άρθρο 19 της ΣΔΑΑ, το οποίο δίνει έμφαση στην πλήρη ελευθερία επιλογής και την ανεξάρτητη διαβίωση. Κατά συνέπεια, εγείρονται και ζητήματα συμβατότητας των ΣΥΔ με το χρηματοδοτικό πλαίσιο της ΕΕ.

Για μια εκτενέστερη ανάλυση βλ. [Παράρτημα VII](#).

POMA

Άρθρο 159 του Ν. 4483/2017

Το άρθρο 159 του νόμου [4483/2017](#) αποσκοπεί στη βελτίωση των δυσμενών συνθηκών στέγασης σε ορισμένους οικισμούς Ρομά, μέσω της δημιουργίας ενός συστήματος «οργανωμένης προσωρινής μετεγκατάστασης» για ευάλωτες ομάδες που διαβιούν σε επικίνδυνους ή παράτυπους οικισμούς. Συγκεκριμένα, ο νόμος παρέχει τη δυνατότητα στους δήμους να μετεγκαθιστούν

πληθυσμούς Ρομά από παράτυπους ή μη ασφαλείς καταυλισμούς, σε οριοθετημένες περιοχές προσωρινής στέγασης, εξασφαλίζοντας βασικές συνθήκες διαβίωσης.

Η πρώτη εφαρμογή του νόμου έλαβε χώρα το 2018 στον Δήμο Δελφών (Αμφισσα). Παρά την εκπόνηση ενός λεπτομερούς σχεδίου, η διαδικασία μετεγκατάστασης αντιμετώπισε σημαντικές δυσχέρειες, όπως η αντίδραση της τοπικής κοινότητας και τροποποιήσεις του

⁷⁰ EC, Commission Notice: Guidance on independent living and inclusion in the community of persons with disabilities in the context of EU

funding, 20 November 2024, C(2024) 7897 final, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/mr2vchwb>.

αρχικού σχεδιασμού, με αποτέλεσμα την αδυναμία υλοποίησής του. Ανάλογη προσπάθεια σημειώθηκε και στον Δήμο Κατερίνης, όπου το σχέδιο μετεγκατάστασης, το οποίο χρηματοδοτούνταν από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕΑ/Norway Grants) και εθνικούς πόρους, ματαιώθηκε. Ο προεπιλεγμένος χώρος αποδείχθηκε ότι ήταν πρώην χώρος υγειονομικής ταφής απορριμμάτων (ΧΥΤΑ), γεγονός που τον καθιστούσε μη ασφαλής και νομικά μη επιλέξιμο, οδηγώντας στην ανάκληση της χρηματοδότησης.

Τα παραπάνω παραδείγματα καταδεικνύουν την ανάγκη για προσεκτική διαχείριση των κονδυλίων της ΕΕ που προορίζονται για τη στέγαση των Ρομά, καθώς και την επιτακτική ανάγκη για σχολαστική εξέταση των πρακτικών μετεγκατάστασης. Η μεταφορά μιας ολόκληρης κοινότητας σε διαφορετική τοποθεσία, ακόμη και αν συνοδεύεται από βελτιωμένες υποδομές, ενδέχεται να παραβιάζει την απαγόρευση των φυλετικών διακρίσεων, όπως ορίζεται στην [Οδηγία 2000/43/ΕΚ](#) σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης. Ακόμη και αν η

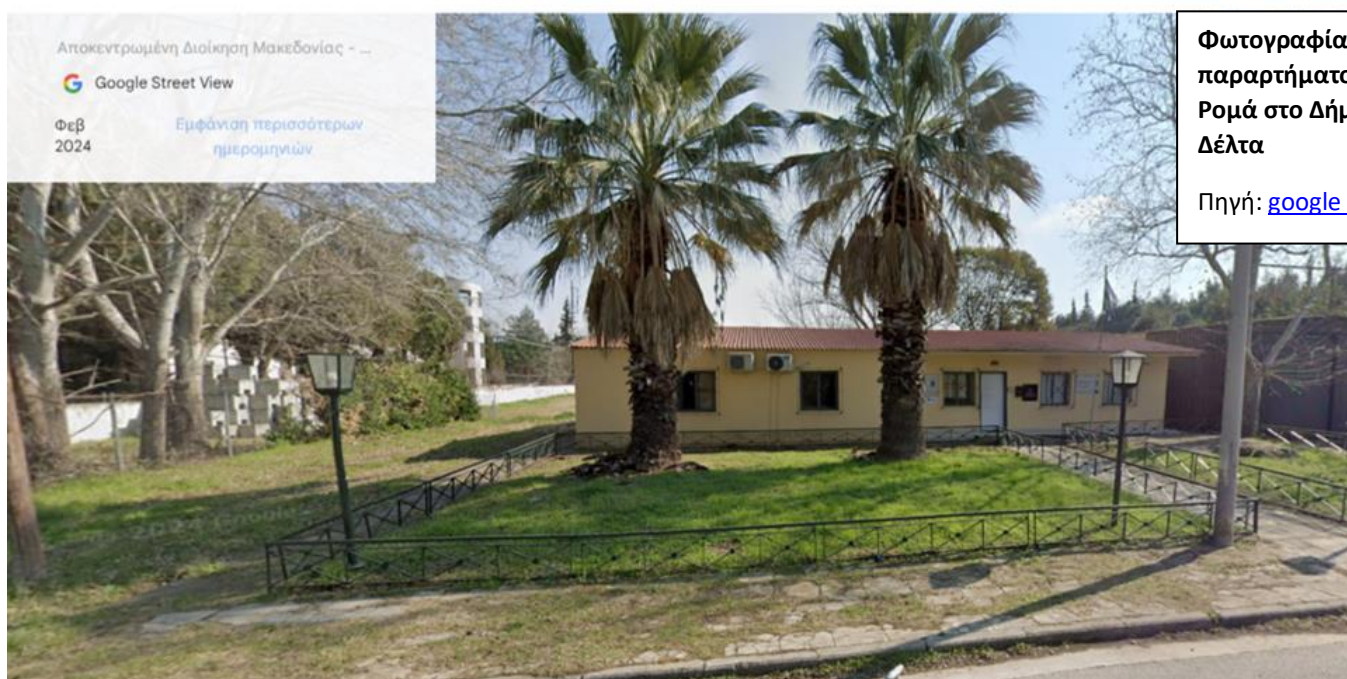
νέα τοποθεσία παρουσιάζει πλεονεκτήματα, η μεταφορά αυτή μπορεί να οδηγήσει σε δευτερογενή διαχωρισμό και τη δημιουργία γκέτο. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει χαρακτηρίσει τη συνεχιζόμενη χωριστή στέγαση των Ρομά, ακόμη και σε υποδομές υψηλών προδιαγραφών, ακόμη και σε υψηλής ποιότητας εγκαταστάσεις, ως διάκριση.

Για περισσότερες πληροφορίες, βλ.

[Παράρτημα VIII](#).

Παραρτήματα Ρομά

Τα παραρτήματα Ρομά δημιουργήθηκαν με πρωταρχικό στόχο τη βελτίωση της κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης του πληθυσμού Ρομά, παρέχοντας πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες και προγράμματα. Αυτά περιλαμβάνουν συμβουλευτική υποστήριξη, υγειονομική φροντίδα, εκπαίδευση, στήριξη στην απασχόληση και, κυρίως, πρόσβαση σε κοινωνικές παροχές. Ωστόσο, είναι αξιοσημείωτο ότι τα περισσότερα από αυτά τα παραρτήματα –τα οποία χρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ+ (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο)– βρίσκονται εντός ή σε άμεση γειτνίαση με

**Φωτογραφία
παραρτήματος
Ρομά στο Δήμο
Δέλτα**

Πηγή: [google maps](#)

διαχωρισμένους οικισμούς Ρομά, που συχνά είναι απομονωμένοι και αποκομμένοι από τα κεντρικά Κέντρα Κοινότητας.

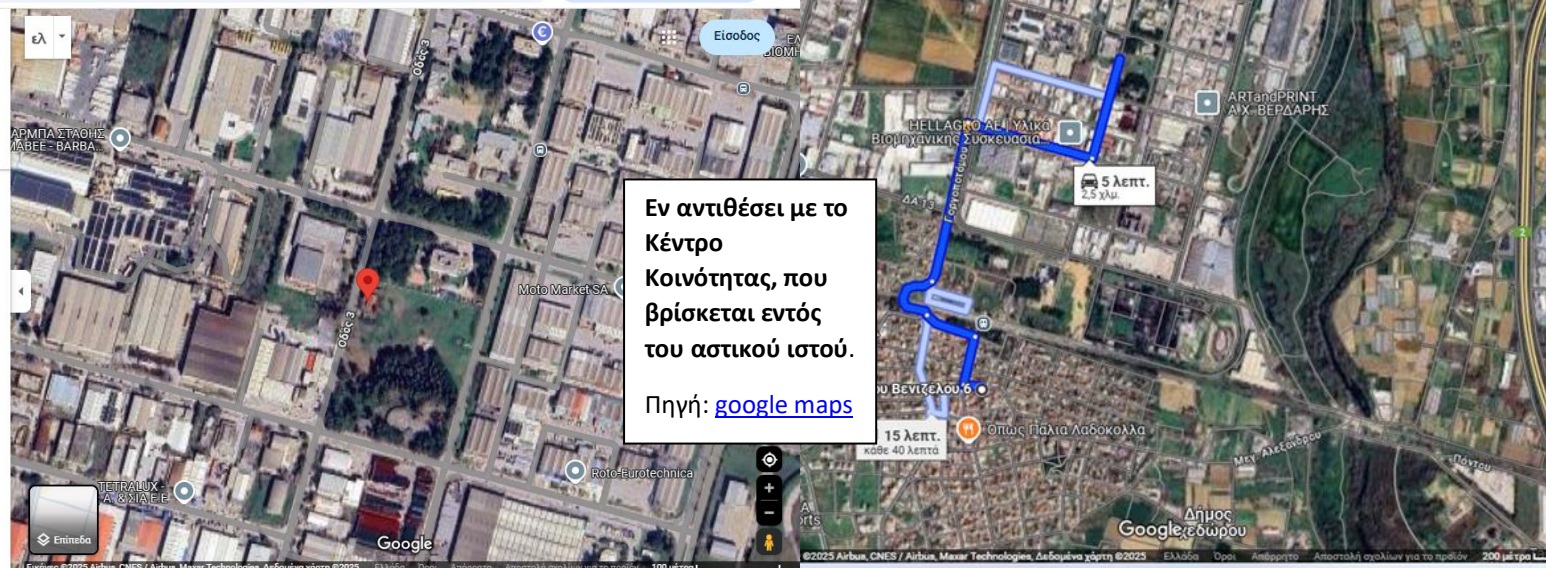
Αυτό εγείρει εύλογα ερωτήματα σχετικά με την ουσιαστική συμβολή αυτών των παραρτημάτων στην κοινωνική ένταξη, καθώς υπάρχει ο κίνδυνος να ενισχύουν τον διαχωρισμό, κάτι που αντιτίθεται στο ευρωπαϊκό δίκαιο, και ειδικότερα στην [Οδηγία 2000/43/ΕΚ](#) και στον Χάρτη, που απαγορεύουν ρητά τις διακρίσεις και τον διαχωρισμό. Αν και τα Παραρτήματα Ρομά μπορούν ενδεχομένως να δικαιολογηθούν ως προσωρινά μέτρα, είναι επιτακτική η ανάγκη να συνδέονται με μια σαφή και ολοκληρωμένη στρατηγική για την άρση του διαχωρισμού. Αυτή η στρατηγική θα πρέπει να περιλαμβάνει χρονικά καθορισμένους και μετρήσιμους στόχους, ρεαλιστικά μέτρα για την αντιμετώπιση των τοπικών προκλήσεων, και

σαφή κριτήρια ένταξης. Μόνο έτσι μπορεί να αποτραπεί η "γκετοποίηση" και να εξασφαλιστεί ότι οι χρηματοδοτούμενες από την ΕΕ επενδύσεις δεν κατευθύνονται προς την ενίσχυση του διαχωρισμού, αλλά προς την ουσιαστική κοινωνική ένταξη και ενδυνάμωση της ελληνικής κοινότητας Ρομά

Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. [παράρτημα IX](#).

Το παράρτημα της προηγούμενης φωτογραφίας βρίσκεται εντός της βιομηχανικής ζώνης του Δήμου.

Πηγή: [google maps](#)

Συμπεράσματα

Η παρούσα έκθεση αποτέλεσε μια αρχική προσπάθεια αξιολόγησης της εφαρμογής των διατάξεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα που διέπουν τη χρήση των κονδυλίων της ΕΕ στην Ελλάδα. Σε αυτό το πλαίσιο, εντοπίστηκαν τομείς πιθανής μη συμμόρφωσης με τον Χάρτη, την ΣΔΑΑ και τον ΚΚΔ.

Συγκεκριμένα, αναδείχθηκαν τομείς όπου τα κονδύλια της ΕΕ, είτε άμεσα ή εμμέσως, συνδέονται με συστηματικές παραβιάσεις δικαιωμάτων όπως: α) παραβιάσεις της αρχής της μη επαναπροώθησης στα σύνορα της χώρας, β) τα εμπόδια στην πρόσβαση στο άσυλο, γ) η πλημμελής εφαρμογή των προτύπων της ΣΔΑΑ στην εκπαίδευση και δ) την ανεξάρτητη διαβίωση των ατόμων με αναπηρία, καθώς και ε) οι κίνδυνοι διαιώνισης των διακρίσεων εις βάρος των Ρομά. Σε αυτές τις περιπτώσεις, τα Ταμεία της ΕΕ ενδέχεται να συμβάλλουν ή να κινδυνεύουν να συμβάλλουν σε παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ελλάδα.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι οι τομείς που εντοπίστηκαν αποτελούν ενδεχομένως μόνο ένα μέρος των ζητημάτων και δεν πρέπει να εξετάζονται μεμονωμένα.

Για παράδειγμα, λόγω περιορισμένου χρόνου, δεν κατέστη εφικτή η εμβάθυνση στο σύστημα υποδοχής, το οποίο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ευρωπαϊκή χρηματοδότηση. Ωστόσο, το εν λόγω σύστημα, υπό το πρίσμα της ΣΔΑΑ, θα μπορούσε να θεωρηθεί, εκτός

των άλλων, ότι διαθέτει και αρκετά από τα «χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός Ιδρύματος»⁷¹, λόγω του διαχωρισμένου χαρακτήρα των δομών και των περιορισμών στα δικαιώματα των διαμενόντων, συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας επιλογής.⁷²

Επιπλέον, τα εμπόδια στην πρόσβαση στο άσυλο, όπως αναφέρονται στην [ενότητα 5.2.2](#) και στο [Παράρτημα V](#), θα πρέπει να εξετάζονται σε συνδυασμό με παραβιάσεις άλλων δικαιωμάτων που μπορεί να προκύψουν. Για παράδειγμα, περιπτώσεις αιτούντων άσυλο που τέθηκαν υπό κράτηση λόγω των εμποδίων πρόσβασης στο άσυλο εγείρουν ζητήματα σχετικά με τη χρήση των Προαναχωρησιακών Κέντρων Κράτησης (ΠροΚεΚΑ), τα οποία επίσης λαμβάνουν χρηματοδότηση από την ΕΕ.

Η στενή αλληλεξάρτηση του συστήματος διαχείρισης της μετανάστευσης (υποδοχή, άσυλο κ.λπ.) με τα κονδύλια της ΕΕ καθιστά πιθανή την εμπλοκή ευρωπαϊκών πόρων και σε άλλες παραβιάσεις του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ), του Χάρτη ή της ΣΔΑΑ. Συνεπώς, υπάρχει ανάγκη αξιολόγησης του βαθμού συμμόρφωσης των χρηματοδοτούμενων από την ΕΕ έργων με τα θεμελιώδη δικαιώματα, όχι μόνο σε σχέση με τις ειδικές παραμέτρους κάθε έργου, αλλά και σε συνδυασμό με το ευρύτερο οικοσύστημα εντός του οποίου λειτουργούν.

⁷¹ “defining elements of an institution” στο προτότυπο. CRPD, *Guidelines on deinstitutionalization, including in emergencies*, 9

September 2022, available at: <https://tinyurl.com/vb2e7mre>, ιδίως παρ.14.

⁷² Για περισσότερα, βλ. AIDA, *Country Report on Greece (2023 update)*, ό.π., σ. 174 κ.ε.

Στην παρούσα έκθεση αναδείχθηκαν επίσης τομείς όπου απαιτείται ενίσχυση της εποπτείας και της λογοδοσίας και καλύτερη εναρμόνιση με τις διατάξεις του ΚΚΔ και τους Αναγκαίους Πρόσφορους Όρους (ΑΠΟ). Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη λειτουργία της Επιτροπής Παρακολούθησης των Προγραμμάτων των Ταμείων Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων (ΕπΠα ΤΑΜΕΥ). Ωστόσο, ο καθοριστικός ρόλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δεν πρέπει να υποτιμηθεί, καθώς στις παρατηρήσεις της για τα ελληνικά Προγράμματα ΤΑΜΕ, ΤΕΑ και ΜΔΣΘ εξέφρασε σημαντικές ανησυχίες σχετικά με την εκπλήρωση των ΑΠΟ, οι οποίες παραμένουν σε ισχύ μέχρι σήμερα. Η εν συνεχεία έγκριση αυτών των προγραμμάτων από την Επιτροπή δημιουργεί ένα φαινομενικό παράδοξο που χρήζει αντιμετώπισης.

Ο ρόλος των ανεξάρτητων αρχών και των οργανώσεων προστασίας των δικαιωμάτων είναι επίσης κρίσιμος για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής εποπτείας και λογοδοσίας, ιδίως λόγω της άμεσης γνώσης και εμπειρίας τους από το πεδίο. Στοχευμένες δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σχετικά με τις εγγυήσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων που διέπουν τα Ταμεία θα μπορούσαν να συμβάλουν στη γεφύρωση του κενού που εντοπίστηκε μεταξύ θεωρίας (νομικό πλαίσιο) και πράξης (πραγματικότητα στο πεδίο).

Όλα τα παραπάνω εγείρουν το ερώτημα για το εάν και ποια μέτρα πρέπει να ληφθούν για να

διασφαλιστεί η τήρηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων στους τομείς που εξετάστηκαν στην έκθεση. Όπως ήδη αναφέρθηκε στην εισαγωγή, η απάντηση σε αυτό το ερώτημα απαιτεί λεπτομερέστερη και κατά περίπτωση έρευνα για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων. Ωστόσο, ο συστηματικός ή/και δομικός χαρακτήρας των παραβιάσεων παρέχει ορισμένες κατευθύνσεις προς εξέταση.

Για παράδειγμα, διαφαίνεται μια σχετική αδυναμία πλήρους και αποτελεσματικής εκπλήρωσης των υποχρεώσεων του ΚΚΔ, ιδίως των οριζόντιων αρχών (άρθρο 9) και των ΑΠΟ (άρθρο 15 και Παράρτημα ΙΙΙ ΚΚΔ). Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως οι παραβιάσεις στα σύνορα, ο σοβαρός και επαναλαμβανόμενος χαρακτήρας τους εγείρει ερωτήματα σχετικά με τον κίνδυνο ακούσιας προαγωγής «*συστηματικών παρατυπιών*»⁷³ μέσω της χρηματοδότησης της ΕΕ. Σε άλλες, όπως το πλαίσιο που διέπει την ίδρυση των ΣΥΔ, φαίνεται να δημιουργείται μια ένταση μεταξύ του στόχου για βιώσιμο αντίκτυπο των Ταμείων και της επένδυσης σε ένα σύστημα που αδυνατεί να ανταποκριθεί πλήρως στα πρότυπα της ΣΔΑΑ. Σε αυτό το πλαίσιο, θα μπορούσαν να εξεταστούν διορθωτικά μέτρα, όπως αυτά που προβλέπονται στο άρθρο 15 (5) και (6), ή στα άρθρα 96 και 97 του ΚΚΔ, με πρωταρχικό γνώμονα πάντα το βέλτιστο συμφέρον των κοινωνικών ομάδων που επηρεάζονται.

⁷³ Το άρθρο 2 (33) ΚΚΔ παρέχει τον ακόλουθο ορισμό: «*συστημική παρατυπία: παρατυπία που έχει ενδεχομένως επαναλαμβανόμενο χαρακτήρα, με μεγάλη πιθανότητα εμφάνισης σε παρεμφερείς τύπους πράξεων, η οποία προκύπτει από σοβαρή*

ανεπάρκεια, συμπεριλαμβανομένης της παράλειψης καθορισμού κατάλληλων διαδικασιών σύμφωνα με τον παρόντα κανονισμό και τους ειδικούς κανόνες για κάθε ταμείο»

Πηγή: ιστοσελίδα [ΛΣ-ΕΛΑΚΤ](#)

Συστάσεις

ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΩΣ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ

Δεδομένης της εμπειριστατωμένης γνώσης τους στο πεδίο των δικαιωμάτων και των συναφών παραβιάσεων, είναι σαφές ότι οι ανεξάρτητες αρχές προστασίας των δικαιωμάτων, καθώς και οι οργανώσεις και φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών (ΚτΠ), διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στη διασφάλιση της αποτελεσματικής εφαρμογής του ρυθμιστικού πλαισίου των ευρωπαϊκών Ταμείων.

Σε αυτό το πλαίσιο, και λαμβάνοντας υπόψη το διαφαινόμενο κενό ενημέρωσης ή/και ενασχόλησης με τους Κανονισμούς που διέπουν τα Ταμεία, θα μπορούσαν, μεταξύ άλλων, να εξετασθούν:

- Στοχευμένες δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σχετικά με τις

εγγυήσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων στο χρηματοδοτικό πλαίσιο της ΕΕ, καθώς και τα διαθέσιμα εργαλεία προσφυγής σε περιπτώσεις παραβιάσεων. Οι εν λόγω δράσεις θα πρέπει να πραγματοποιούνται σε τακτική βάση, προκειμένου να ενισχυθεί η βιωσιμότητά τους. Θα ήταν σκόπιμο, σε αυτές να συμμετέχουν μικτές ομάδες, αποτελούμενες από εκπροσώπους κρατικών φορέων και φορέων της κοινωνίας των πολιτών.

- Είναι απαραίτητο, οι παραπάνω προσπάθειες να συνοδεύονται από τη διαφανή κατανομή επαρκών πόρων, ώστε να διασφαλιστεί η ουσιαστική συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Ειδικότερα για τις ανεξάρτητες αρχές και τις οργανώσεις της ΚτΠ, η έλλειψη πόρων αποτελεί σημαντικό εμπόδιο στην αποτελεσματική συμμετοχή τους.

ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ

Όσον αφορά ειδικότερα την Επιτροπή Παρακολούθησης των Προγραμμάτων των Ταμείων Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων (ΕπΠα ΤΑΜΕΥ):

- Οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τον ΚΚΔ υποδεικνύουν την ανάγκη για μια ισορροπημένη σύνθεση της Επιτροπής. Η τρέχουσα σύνθεση εγείρει αμφιβολίες σχετικά με τη δυνατότητα αποτελεσματικής άσκησης του εποπτικού της ρόλου, ιδίως σε τομείς όπου η ελληνική Πολιτεία έχει συστηματικά αρνηθεί κατηγορίες για παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων, παρά τις δικαστικές αποφάσεις και τις αντίθετες αποδείξεις από αξιόπιστες πηγές.
- Όλοι οι συμμετέχοντες φορείς θα πρέπει να έχουν δικαίωμα διαβούλευσης και ψήφου για όλα τα Ταμεία Εσωτερικών Υποθέσεων, όχι μόνο το ΤΑΜΕ. Η μη υλοποίηση προγραμμάτων υπό το ΜΔΣΘ ή το ΤΕΑ από ορισμένα μέλη της Επιτροπής, δεν αναιρεί τον εποπτικό ρόλο της. Αντιθέτως, ο ρόλος αυτός θα μπορούσε να ενισχυθεί με τη συμμετοχή φορέων που εμπλέκονται ενεργά στην τεκμηρίωση παραβιάσεων που συνδέονται με τα λοιπά Ταμεία.
- Είναι επιτακτικό τα ζητήματα δικαιωμάτων να συζητούνται ή/και να καταγράφονται στο πλαίσιο των διαδικασιών της Επιτροπής με τρόπο διαφανή και δημοσίως προσβάσιμο, σε εύλογο χρόνο πριν τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τα συγχρηματοδοτούμενα έργα. Όπου κρίνεται σκόπιμο, και ιδίως σε

περιπτώσεις όπου η Πολιτεία έχει κριθεί υπεύθυνη για συστηματικές παραβιάσεις των υποχρεώσεων της, θα πρέπει να γίνεται αναφορά σε τυχόν ενέργειες διερεύνησης ή/και αποκατάστασης της βλάβης.

- Σε στενή συνάφεια με τα παραπάνω, δεν πρέπει να υποτιμηθεί η ανάγκη για μια επαρκώς χρηματοδοτούμενη και συνταγματικά κατοχυρωμένη ανεξάρτητη αρχή, επιβολής κυρώσεων σε περίπτωση παραβιάσεων θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η Εθνική Αρχή Διαφάνειας (ΕΑΔ), η οποία έχει οριστεί ως ο μηχανισμός υποβολής καταγγελιών για έργα που χρηματοδοτούνται από το Ταμείο Εσωτερικών Υποθέσεων, στερείται της απαραίτητης συνταγματικής ανεξαρτησίας και της εξειδίκευσης στα θεμελιώδη δικαιώματα, ενώ η αξιοπιστία της μοναδικής δημόσιας έρευνάς της για τις επαναπροωθήσεις έχει αμφισβητηθεί εμμέσως από το ΕΔΔΑ στην πρόσφατη απόφαση *A.R.E. κατά Ελλάδος*.⁷⁴

Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι επίσης καθοριστικός και θα ωφελούνταν από μια πιο ενεργή και διαφανή προσέγγιση.

Παρά το γεγονός ότι το τρέχον πολιτικό περιβάλλον στην ΕΕ ενδέχεται να μην ευνοεί τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων – ιδίως στην περίπτωση περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων, όπως οι πρόσφυγες και οι μετανάστες– τα θεμελιώδη δικαιώματα παραμένουν αναπόσπαστο μέρος του βασικού νομικού πλαισίου της ΕΕ. Η ατιμωρησία για τις παραβιάσεις, ιδίως όταν αυτές είναι συστηματικές και εκτεταμένες, όπως παρατηρείται τα τελευταία χρόνια,

⁷⁴ ECtHR, Case of *A.R.E. v. Greece* (application no. 15783/21), διαθέσιμη στα Γαλλικά στο:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:%22001-238636%22}}>, παρ.227-228.

μπορεί να οδηγήσει μόνο σε αποδυνάμωση του κράτους δικαίου και των δημοκρατικών αρχών, με βαθύτερες και ευρύτερες συνέπειες για την ευημερία της Ένωσης στο σύνολό της. Στο πλαίσιο αυτό, οι αξιολογήσεις της τήρησης των Αναγκαίων Πρόσφορων Όρων και των οριζόντιων αρχών θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη:

- Την αλληλεξάρτηση μεταξύ των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των ευρύτερων παραμέτρων του κράτους δικαίου.
- Τον βαθμό σύγκλισης μεταξύ των νομικών υποχρεώσεων και των πραγματικών συνθηκών στο πεδίο, καθώς και την πρόοδο που σημειώνονται σε βάθος χρόνου, ως προς τη συμμόρφωση με τα θεμελιώδη δικαιώματα.
- Τους υποκείμενους, δομικούς παράγοντες που ενδέχεται να δυσχεραίνουν τη συμμόρφωση με τα πρότυπα εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων ή να δημιουργούν κινδύνους παραβιάσής τους.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα πρέπει επίσης να αξιοποιήσει τα εργαλεία που έχει στη διάθεσή της προκειμένου να διασφαλίσει τη διαφανή και υπεύθυνη αξιοποίηση των περιουσιακών στοιχείων (assets) που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ, καθώς και ουσιαστικές εγγυήσεις – προσβάσιμες στο κοινό – για τη σύμφωνη, με τα δικαιώματα, αξιοποίησή τους.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ:

- Είναι απαραίτητο να αναγνωριστεί και να ενισχυθεί η πρόοδος που έχει επιτευχθεί

με την υποστήριξη της χρηματοδότησης της ΕΕ, τόσο σε εύρος όσο και σε ρυθμό.

- Στο πλαίσιο αυτό, θα ήταν ωφέλιμο να επανεξεταστεί η σκοπιμότητα της διατήρησης δύο παράλληλων εκπαιδευτικών συστημάτων για μαθητές με αναπηρίες, μέσω διαβούλευσης με ευρύτερα τμήματα και εκπροσώπους του πληθυσμού που επηρεάζεται, συμπεριλαμβανομένων των γονέων. Η εν λόγω αξιολόγηση οφείλει να λάβει υπόψη τις ελλείψεις σε πόρους που χαρακτηρίζουν και το γενικό και το ειδικό σύστημα εκπαίδευσης.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ:

- Η προγραμματισμένη αναθεώρηση του πλαισίου αποϊδρυματοποίησης στην Ελλάδα⁷⁵ αποτελεί μια σημαντική ευκαιρία εναρμόνισης της εθνικής στρατηγικής με τα πρότυπα που ορίζονται υπό το άρθρο 19 της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (ΣΔΑΑ).
- Για την αποτελεσματική εφαρμογή της Στρατηγικής, είναι απαραίτητο να ληφθούν υπόψη οι επιθυμίες και οι προτάσεις των ατόμων που επηρεάζονται, και να καθοριστούν σαφείς, μετρήσιμοι και χρονικά προσδιορισμένοι δείκτες. Αυτοί οι δείκτες θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη και τις ποιοτικές διαστάσεις της κοινωνικής ένταξης, και να διαμορφωθούν κατόπιν διαβούλευσης με τις ίδιες τις ομάδες-στόχου.

⁷⁵ Βάσει του στόχου II.2. της ΕΣΔΑΑ

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΜΕΤΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΕΓΑΣΗΣ ΤΩΝ ΡΟΜΑ:

- Οι πρωτοβουλίες μετεγκατάστασης Ρομά, όπως αυτές που προβλέπονται από το Άρθρο 159 του ν. 4483/2017, πρέπει να σχεδιάζονται και να υλοποιούνται με εξαιρετική προσοχή ώστε να αποφεύγεται η δημιουργία νέων μορφών διαχωρισμού, ακόμη και αν οι συνθήκες διαβίωσης είναι βελτιωμένες. Κάθε τέτοια παρέμβαση, ιδίως όταν ενδέχεται να περιλαμβάνει ή να επηρεάζει τη χρήση κονδυλίων της ΕΕ, οφείλει να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος μιας ολοκληρωμένης, χρονικά δεσμευτικής και αποτελεσματικής παρακολουθούμενης στρατηγικής για την πλήρη κοινωνική ένταξη και την εξασφάλιση πρόσβασης σε ποιοτική, στέγαση χωρίς διαχωρισμούς εντός του αστικού ιστού. Είναι κρίσιμο να διασφαλίζεται η πλήρης συμμόρφωση με το ενωσιακό δίκαιο κατά των διακρίσεων, τις σχετικές κατευθυντήριες γραμμές για τη χρήση των Ταμείων της ΕΕ και τα διεθνή πρότυπα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, λαμβάνοντας υπόψη τα διδάγματα από προηγούμενες προβληματικές προσπάθειες μετεγκατάστασης.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΡΟΜΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΡΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΥ

- Τα «Παραρτήματα Ρομά» των Κέντρων Κοινότητας, που συγχρηματοδοτούνται από την ΕΕ, πρέπει να λειτουργούν αποκλειστικά ως προσωρινοί και αυστηρά μεταβατικοί μηχανισμοί, με σαφή χρονικό ορίζοντα και ενταγμένοι σε ολοκληρωμένες τοπικές στρατηγικές που στοχεύουν στην πλήρη ενσωμάτωση των Ρομά στις κύριες δημοτικές υπηρεσίες και δομές. Η συνέχιση της χρηματοδότησής τους από την ΕΕ πρέπει να εξαρτάται από την τεκμηριωμένη πρόοδο προς την άρση του διαχωρισμού και την επίτευξη μετρήσιμων στόχων ένταξης, αποτρέποντας τη δημιουργία μόνιμων παράλληλων ή γκετοποιημένων συστημάτων παροχής υπηρεσιών (για περισσότερα, βλ. [Παράρτημα IX](#)).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΡΓΩΝ ΠΟΥ ΕΝΔΕΧΕΤΑΙ ΝΑ ΕΝΕΧΟΥΝ ΚΙΝΔΥΝΟΥΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Στην παρούσα ενότητα παρατίθεται ένας ενδεικτικός κατάλογος έργων που έχουν εγκριθεί για χρηματοδότηση από την ΕΕ κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο και τα οποία, με βάση τα όσα συζητήθηκαν στην παρούσα έκθεση, ενδέχεται να ενέχουν κινδύνους μη συμμόρφωσης με τα θεμελιώδη δικαιώματα.

Ο κατάλογος αυτός δεν είναι εξαντλητικός και δεν πρέπει να εκληφθεί –εσφαλμένα– ως αξιολόγηση της συμμόρφωσης κάθε επιμέρους έργου με τις σχετικές εγγυήσεις περί θεμελιωδών δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των ΑΠΟ.

Αφενός, μια τέτοια αξιολόγηση ξεπερνά το εύρος και τις δυνατότητες της ερευνητικής προσπάθειας του έργου FURI. Επιπροσθέτως, η ευθύνη για την εν λόγω αξιολόγηση ανήκει στους αρμόδιους ενωσιακούς και εθνικούς φορείς, συμπεριλαμβανομένης της Επιτα ΤΑΜΕΥ, της οποίας η λειτουργία, όπως καταγράφεται στην παρούσα έκθεση, χρήζει βελτιώσεων.

Αφετέρου, ειδικά για τα έργα που απαριθμούνται στο πλαίσιο του Μέσου χρηματοδοτικής στήριξης για τη Διαχείριση των Συνόρων και των Θεωρήσεων (ΜΔΣΘ), ο κίνδυνος παραβίασης εξαρτάται από ευρύτερους παράγοντες που υπερβαίνουν τα όρια των Ταμείων.

Είναι αδιαμφισβήτητο ότι οι ελληνικές αρχές, στο πλαίσιο της διαχείρισης των συνόρων, ενεργοποιούν επιχειρήσεις έρευνας και διάσωσης, οι οποίες συχνά διεξάγονται σε εξαιρετικά απαιτητικές και δύσκολες συνθήκες και υπηρετούν το θεμελιώδες δικαίωμα στη ζωή (άρθρο 2 του Χάρτη). Ωστόσο, είναι εξίσου αδιαμφισβήτητο –και δυστυχές– ότι οι ίδιες αρχές έχει καταγραφεί επανειλημμένα να εμπλέκονται και σε σοβαρά περιστατικά παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένης της αρχής της μη επαναπροώθησης.

Ο συστηματικός χαρακτήρας αυτών των πρακτικών, όπως αναγνωρίζεται και σε πρόσφατες αποφάσεις του ΕΔΔΑ, δημιουργεί σοβαρές υπόνοιες ύπαρξης υποκείμενων πολιτικών ή/και επιχειρησιακών επιλογών. Κατά συνέπεια, ο αντίκτυπος των συγχρηματοδοτούμενων έργων επί των θεμελιωδών δικαιωμάτων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τέτοιους καθοριστικούς παράγοντες. Αυτοί δεν μπορούν να εξεταστούν κατά τρόπο αποκομμένο από το ευρύτερο πολιτικό και θεσμικό πλαίσιο της ΕΕ για τη μετανάστευση και το άσυλο, συμπεριλαμβανομένης της συνεχιζόμενης απουσίας ενός αξιόπιστου μηχανισμού κατανομής ευθυνών μεταξύ των κρατών-μελών, μέσω ενός σταθερού και βιώσιμου μηχανισμού μετεγκαταστάσεων.

Όσον αφορά τις διαπιστωθείσες παραβιάσεις στα σύνορα

Η συστηματική πρακτική των επαναπροωθήσεων στα χερσαία και θαλάσσια σύνορα της Ελλάδας, όπως έχει τεκμηριωθεί από πολυάριθμους διεθνείς και εθνικούς φορείς και αναγνωρίστηκε πρόσφατα από το ΕΔΔΑ, συνεχίζει να εγείρει σοβαρές ανησυχίες για τη μεταχείριση των αιτούντων άσυλο στα ελληνικά σύνορα. Η εμπλοκή, όπως έχει καταγραφεί από το γραφείο του Υπευθύνου Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (FRO) του Frontex, πλωτών μέσων που αποκτήθηκαν με ευρωπαϊκή χρηματοδότηση σε τέτοιου είδους παράνομες επιχειρήσεις, εντείνει τον κίνδυνο υπονόμησης του σκοπού των ευρωπαϊκών κονδυλίων (για περισσότερα, βλ. ενότητα [Κίνδυνος παραβιάσεων μέσω του ΜΔΣΘ, Παράρτημα IV](#) και σχετικές πηγές).

Σε αυτό το πλαίσιο, ενώ τα έργα που αναφέρονται παρακάτω έχουν εγκριθεί με σκοπό την ενίσχυση της νόμιμης διαχείρισης των συνόρων, ενδέχεται να ενέχουν τον κίνδυνο να επιτρέψουν ή να διευκολύνουν, έστω και ακούσια, παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων —ιδίως της αρχής της μη επαναπροώθησης. Η αρχή αυτή, κατοχυρωμένη στο **άρθρο 19** του Χάρτη, απαγορεύει την απομάκρυνση, απέλαση ή έκδοση προσώπου προς κράτος όπου υφίσταται σοβαρός κίνδυνος να υποστεί θανατική ποινή, βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία.

Με βάση το *modus operandi* αυτών των επιχειρήσεων, προκύπτει, επιπροσθέτως, ενδεχόμενος κίνδυνος παραβίασης του **άρθρου 1** (Ανθρώπινη αξιοπρέπεια), του **άρθρου 2** (Δικαίωμα στη ζωή), του **άρθρου 4** (Απαγόρευση των βασανιστηρίων και των απάνθρωπων ή εξευτελιστικών ποινών ή μεταχείρισης), του **άρθρου 6** (Δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια), του **άρθρου 17** (Δικαίωμα ιδιοκτησίας), του **άρθρου 18** (Δικαίωμα ασύλου), του **άρθρου 24** (Δικαιώματα του παιδιού) και του **άρθρου 47** (Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής) του Χάρτη.

Ταμείο	Δικαιούχοι	Προϋπολογισμός	Έτος υλοποίησης	Αντικείμενο έργου	Άξονας πολιτικής	Τοποθεσία	Σύνδεσμος
ΜΔΣΘ 2021-2027	Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας / Κλάδος Αλλοδαπών και Προστασίας Συνόρων	1.605.000 €	Ανοικτή πρόσκληση έως τις 28 Φεβρουαρίου 2025	Προμήθεια πλωτών μέσων με ενσωματωμένες κάμερες θερμικής απεικόνισης, τα οποία θα καλύψουν τις ανάγκες των Διευθύνσεων Αστυνομίας Ορεστιάδας και Αλεξανδρούπολης για την επιτήρηση του ποτάμιου	Ευρωπαϊκή ολοκληρωμένη διαχείριση των συνόρων	Αλεξανδρούπολη και Ορεστιάδα	https://tamey.gov.gr/bmvi2021-2027/calls/ef-bmvi-010/

				τμήματος του Έβρου, καθώς και στη δημιουργία κατάλληλων υποδομών, οι οποίες θα επιτρέπουν τη βέλτιστη επιχειρησιακή αξιοποίηση αυτών.			
ΜΔΣΘ 2021- 2027	Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας / Κλάδος Αλλοδαπών και Προστασίας Συνόρων	27.590.81 5 €	Ανοικτή πρόσκληση έως τις 31 Δεκεμβρίου 2027	Ενίσχυση της επιχειρησιακής ικανότητας της Ελληνικής Αστυνομίας για την προστασία και την επιτήρηση των εξωτερικών συνόρων της Χώρας μέσω της ανανέωσης της θητείας διακοσίων πενήντα (250) Συνοριακών Φυλάκων Ορισμένου Χρόνου (ΣΦΟΧ), οι οποίοι διατίθενται και εκτελούν καθήκοντα στις Υπηρεσίες της Περιφερειακής Ενότητας Έβρου, καθώς και τυχόν επιπρόσθετων δαπανών εκπαίδευσης επιλαχόντων (ΣΦΟΧ).	Ευρωπαϊκή ολοκληρωμένη διαχείριση των συνόρων	Περιοχή Έβρου	https://tamey.gov.gr/bmvi2021-2027/calls/ef-bmvi-027/
ΜΔΣΘ 2021- 2027	Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας	1.428.012 €	Ανοικτή πρόσκληση έως τις 31 Δεκεμβρίου 2027	Λειτουργική ενίσχυση των Υπηρεσιών της Ελληνικής Αστυνομίας που ασκούν καθήκοντα σχετικά με τον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων. Συγκεκριμένα θα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων τα εξής:	Ευρωπαϊκή ολοκληρωμένη διαχείριση των συνόρων	Περιοχή Έβρου	https://tamey.gov.gr/bmvi2021-2027/calls/ef-bmvi-003/

				• Συντήρηση/αναβάθμιση του υφιστάμενου αυτοματοποιημένου συστήματος επιτήρησης που είναι εγκατεστημένο και λειτουργεί στην εδαφική αρμοδιότητα της Διεύθυνσης Αστυνομίας Ορεστιάδας • Συντήρηση/αναβάθμιση της επέκτασης του αυτοματοποιημένου συστήματος επιτήρησης στο παραποτάμιο τμήμα των Ελληνοτουρκικών συνόρων στην περιοχή του Έβρου • Κάλυψη λειτουργικών δαπανών Υπηρεσιών Ελληνικής Αστυνομίας • Προμήθεια σφραγίδων διαβατηριακού ελέγχου • Προμήθεια συσσωρευτών για κάμερες θερμικής απεικόνισης • Στολές προσωπικού • Πλαστικά κράνη			
ΜΔΣΘ 2021-2027	Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας	982.980 €	Ανοικτή πρόσκληση έως τις 31	Ενίσχυση Αστυνομικών Υπηρεσιών με Αστυνομικό	Ευρωπαϊκή ολοκληρωμένη	Αστυνομικές διευθύνσεις στα ανατολικά	https://tamey.gov.gr/bmvi2021-2027/calls/ef-bmvi-001/

			Δεκεμβρίου 2027	Προσωπικό (Επιχείρηση ΑΣΠΙΔΑ)	διαχείριση των συνόρων	εξωτερικά σύνορα	
ΜΔΣΘ 2021-2027	Αρχηγείο Λιμενικού Σώματος-Ελληνικής Ακτοφυλακής	180.000.000 €	Ανοικτή πρόσκληση έως τις 30 Ιουνίου 2024	Προμήθεια δύο (2) περιπολικών πλοίων ανοικτής θαλάσσης, τα οποία θα έχουν ολικό μήκος τουλάχιστον ογδόντα (80) μέτρα, και μεταξύ άλλων θα διαθέτουν ελικοδρόμιο με δυνατότητα προσνήωσης ελικοπτέρων της κατηγορίας των έντεκα (11) τόνων, θα είναι εξοπλισμένα με ραντάρ θαλάσσιας επιτήρησης και δύο (02) θερμικές κάμερες και θα φέρουν δύο (02) μη επανδρωμένα αεροσκάφη καθέτου απονήωσης/προσνήωσης με εξοπλισμό επιτήρησης. Παράλληλα, θα διαθέτουν πλευρικές περιοχές διάσωσης για άμεση περισυλλογή ναυαγών, όπως και κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο προσωρινής φιλοξενίας πενήντα (50) ατόμων (χώρος ναυαγών).	Ευρωπαϊκή ολοκληρωμένη διαχείριση των συνόρων	Ελλάδα	https://tamey.gov.gr/bmvi-2021-2027/calls/032/

ΜΔΣΘ 2021- 2027	Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας, ΥΔΕΑΠ, Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη	7.000.000 €		Προμήθεια φορητών καμερών θερμικής απεικόνισης μικρής εμβέλειας (μη ψυχόμενου τύπου), φορητών καμερών θερμικής απεικόνισης μεγάλης εμβέλειας (ψυχόμενου τύπου), δίκυαλων νυχτερινής όρασης με βαλλιστικό κράνος με δυνατότητα προσαρμογής αυτών και μονόκυαλων νυχτερινής όρασης με βαλλιστικό κράνος με δυνατότητα προσαρμογής αυτών, το σύνολο των οποίων θα διατεθούν στα Τμήματα Συνοριακής Φύλαξης (Τ.Σ.Φ.), για τον αποτελεσματικό έλεγχο των εξωτερικών συνόρων	Ευρωπαϊκή ολοκληρωμένη διαχείριση των συνόρων	Ελλάδα	https://tamey.gov.gr/bmvi-2021-2027/calls/028/
ΜΔΣΘ 2021- 2027	Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας, ΥΔΕΑΠ, Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη	56.212.54 6,25 €	Ανοικτή πρόσκληση έως τις 31 Μαρτίου 2024	Ενίσχυση της επιχειρησιακής ετοιμότητας των Υπηρεσιών που είναι επιφορτισμένες με τον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων και τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, με την προμήθεια διαφόρων τύπων οχημάτων.		Ελλάδα	https://tamey.gov.gr/bmvi-2021-2027/calls/027/

ΜΔΣΘ 2021- 2027	Αρχηγείο Ελληνικού Λιμενικού Σώματος - Ελληνικής Ακτοφυλακής, ΥΔΕΑΠ.	17.785.00 0 €	Η πρόσκληση έληξε στις 31 Δεκεμβρίου 2024. Επιλέξιμες δαπάνες έως τις 31 Δεκεμβρίου 2029	Ειδική Δράση (Frontex Equipment): «Enhancing the capacity of the competent Greek Authorities for Maritime and Land borders surveillance»	Ευρωπαϊκή ολοκληρωμένη διαχείριση των συνόρων	Ελλάδα	https://tamey.gov.gr/bmvi-2021-2027/calls/024/
ΜΔΣΘ 2021- 2027	Υπουργείο Εθνικής Άμυνας & Διεύθυνση ευρωπαϊκών αναπτυξιακών προγραμμάτω ν	3.919.600 €	Η πρόσκληση έληξε στις 31 Δεκεμβρίου 2024. Επιλέξιμες δαπάνες έως τις 31 Δεκεμβρίου 2029	Προμήθεια Συστημάτων μη Επανδρωμένων Αεροσκαφών (ΣμηΕΑ) για την κάλυψη άμεσων και επιτακτικών αναγκών στην επιτήρηση τομέων ευθύνης-συνόρων για την αποτροπή και εντοπισμό παράνομης μετανάστευσης και την αποτελεσματική διαχείριση μεταναστευτικών ροών.	Ευρωπαϊκή ολοκληρωμένη διαχείριση των συνόρων	Ελλάδα	https://tamey.gov.gr/bmvi-2021-2027/calls/013/

Όσον αφορά την υποδοχή

Τα ακόλουθα έργα διαπιστώθηκε ότι παραβιάζουν τον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων (ΓΚΠΔ) από την αρμόδια Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ). Σε συνέχεια καταγγελίας των οργανώσεων Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, ΗΙΑΣ Ελλάδος και Homo Digitalis και της ακαδημαϊκού Νιόβης Βάβουλα, τον Απρίλιο του 2024, η ΑΠΔΠΧ αποφάσισε να επιβάλει πρόστιμο 175.000 ευρώ στο Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. Το πρόστιμο αφορά την ανάπτυξη των συστημάτων «Κένταυρος» και «Υπερίων», με το πρώτο να είναι ένα σύστημα διαχείρισης ασφάλειας υψηλής τεχνολογίας και το δεύτερο να αφορά την ελεγχόμενη είσοδο-έξοδο των διαμενόντων των καταυλισμών.

Παραβίαση του άρθρου 7 (σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) και του άρθρου 8 (προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα) του Χάρτη.

Ταμείο	Δικαιούχος	Προϋπολογισμός	Έτος υλοποίησης	Στόχος	Άξονας πολιτικής	Τοποθεσία	Σύνδεσμος
TAA	Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου	9.012.625 €	Έως τις 31 Δεκεμβρίου 2025	Δημιουργία ενός «Ολοκληρωμένου ψηφιακού συστήματος διαχείρισης Ηλεκτρονικής και Φυσικής Ασφάλειας με υποστήριξη Κυβερνοασφάλειας για την προστασία της ανθρωπίνης ζωής, της περιουσίας και των λειτουργιών των δομών φιλοξενίας της ΥΠΥΤ»	Σύστημα υποδοχής	Ελλάδα	https://greece20.gov.gr/?projects=psifiakos-metaschimatismos-systimatos-metanasteysis-kai-asyloy-16763
TAA	Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου	11.979.056 €	Έως τις 31 Δεκεμβρίου 2025	Προμήθεια, εγκατάσταση και υποστήριξη της λειτουργίας του συστήματος ελέγχου στις περιφερειακές υπηρεσίες της Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΥΠΥΤ) του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου	Σύστημα υποδοχής	Ελλάδα	https://greece20.gov.gr/?projects=psifiakos-metaschimatismos-systimatos-metanasteysis-kai-asyloy-16763-3

Περαιτέρω, με βάση τα ευρήματα της έρευνας της Ευρωπαϊκής Συνηγόρου, καθώς και σειρά εκθέσεων οργανώσεων της ΚτΠ, αλλά και παρεμβάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), συνεχίζουν να τίθενται ζητήματα συμμόρφωσης των Κλειστών Ελεγχόμενων Δομών Νήσων (ΚΕΔ) με τις απαιτήσεις του Χάρτη και του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ).

Τοποθεσία	Κως, Λέσβος, Λέρος, Σάμος, Χίος
-----------	---------------------------------

Περιγραφή	Κατασκευή «Πολυδύναμων Κέντρων Υποδοχής και Ταυτοποίησης» (ήτοι, των ΚΕΔ)
Ενδεικτικά άρθρα που ενδέχεται να παραβιάζονται	Συστηματικές, εκπεφρασμένες ανησυχίες σχετικά με τις απομακρυσμένες τοποθεσίες και τις υποδεέστερες, των προτύπων, συνθήκες υποδοχής, καθώς και σε σχέση με τον αντίκτυπο στα θεμελιώδη δικαιώματα, τα μέσα βιοπορισμού και την υγεία των διαμενόντων. Μεταξύ άλλων άρθρα 4, 6 και 24 του Χάρτη
Χρηματοδότηση ΕΕ	276.000.000 €
Μέτρα που έχουν ληφθεί	Τον Ιούλιο του 2022, η Ευρωπαϊά Συνήγορος ξεκίνησε στρατηγική έρευνα (ΟΙ/3/2022/MHZ) σχετικά με τον ρόλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε σχέση με τα Πολυδύναμα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης. Στις 7 Ιουνίου 2023, η Συνήγορος εξέδωσε την απόφασή της, στην οποία διαπίστωσε ότι η Επιτροπή έχει καθήκον να διασφαλίζει ότι οι πρωτοβουλίες που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ προστατεύουν τα θεμελιώδη δικαιώματα. Η έρευνα της Συνηγόρου εντόπισε ζητήματα σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο η Επιτροπή συμμορφώθηκε με το καθήκον της να διασφαλίσει ότι τα ΠΚΥΤ τηρούν τα πρότυπα των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Δεδομένων των ανησυχιών, μεταξύ άλλων όσον αφορά τον χαρακτήρα οιονεί κράτησης των εγκαταστάσεων στα ΠΚΥΤ, η Συνήγορος πρότεινε στην Επιτροπή να διενεργήσει εκτίμηση αντικτύπου των κέντρων στα θεμελιώδη δικαιώματα, με σκοπό τον εντοπισμό μέτρων για τον μετριασμό τυχόν πιθανών κινδύνων. Στη συνέχεια, η Επιτροπή θα πρέπει να δημοσιεύσει αυτή την εκτίμηση. Η έρευνα της Συνηγόρου οδήγησε επίσης σε προτεινόμενες βελτιώσεις στη διαφάνεια της Ειδικής Ομάδας (Task Force) για τη Διαχείριση της Μετανάστευσης, η οποία συστάθηκε από την Επιτροπή για τη βελτίωση των συνθηκών και τον τερματισμό του υπερπληθυσμού στα κέντρα υποδοχής.
Σύνδεσμος	Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Διαχείριση της Μετανάστευσης στην Ελλάδα: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management/migration-management-greece/construction-new-reception-centres_en#:~:text=The%20safe%20accommodation%20of%20the,amounts%20to%20%E2%82%AC276%20million

Όσον αφορά την εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς

Παρά τη θετική πρόοδο και την αυξανόμενη συμπερίληψη των παιδιών με αναπηρίες στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, οι προκλήσεις παραμένουν (για περισσότερα βλ. [Διαχωρισμένα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα](#) και [παράρτημα VI](#)).

Ενώ τα ταμεία της ΕΕ έχουν συμβάλει καθοριστικά στη στήριξη της στελέχωσης του γενικού συστήματος εκπαίδευσης, η συμβολή τους στη συνέχιση και επέκταση των Ειδικών Σχολείων και των Εργαστηρίων Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΕΕΕΚ) μπορεί να ενέχει τον κίνδυνο διαιώνισης του διαχωρισμού, κατά παράβαση των δικαιωμάτων των παιδιών με αναπηρία.

Σε αυτό το πλαίσιο, τα κάτωθι έργα, αν και αποσκοπούν στην υποστήριξη των παιδιών με αναπηρία, θα μπορούσαν ακουσίως να συμβάλουν στην ενίσχυση των εις βάρος τους διακρίσεων, εγείροντας ζητήματα υπό το **άρθρο 14** (Δικαίωμα εκπαίδευσης) του Χάρτη και το **άρθρο 24** (εκπαίδευση) της ΣΔΑΑ, που δίνουν έμφαση στην εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς. Επιπλέον, μπορεί να ενέχουν κινδύνους ως προς τον σεβασμό του **άρθρου 21** (απαγόρευση των διακρίσεων) και του **άρθρου 26** (Ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες) του Χάρτη.

Ταμείο	Δικαιούχ ος	Προϋπολογισμ ός	Έτος υλοποίησης	Στόχος	Ομάδα- στόχου	Τοποθεσία	Σύνδεσμος
EKT+	Επιτελική Δομή ΕΣΠΑ Υ.ΠΑΙ.Θ., Τομέας Παιδείας	193.254.981,32 € (βάσει τελευταίας τροποποίησης)	Από τον Αύγουστο του 2022	Βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες όλων των μαθητών χωρίς διακρίσεις- την αποτελεσματική ένταξη των μαθητών με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στην εκπαίδευση- μείωση της σχολικής αποτυχίας και της εγκατάλειψης του σχολείου- ομαλότερη ένταξη των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο εκπαιδευτικό σύστημα, και τελικά τη βελτίωση της κοινωνικής συνοχής.	Μαθητές με αναπηρίες	Ελλάδα	Η δράση καλύπτει, <i>μεταξύ άλλων</i> , δαπάνες προσωπικού σε Ειδικά Σχολεία και Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΕΕΕΚ) [για παράδειγμα, εδώ και εδώ].

Όσον αφορά την ανεξάρτητη διαβίωση

Ενώ οι Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης (Σ.Υ.Δ.) αποσκοπούν στην υποστήριξη της αποϊδρυματοποίησης και της διαβίωσης στην κοινότητα, το ισχύον πλαίσιο που τις διέπει φαίνεται να θέτει περιορισμούς στον βαθμό επιλογής και αυτονομίας των ατόμων που διαβιούν σε αυτές, αποκλίνοντας από τα πρότυπα που θέτει η ΣΔΑΑ (σχετικά, βλ. [Αποϊδρυματοποίηση/ανεξάρτητη διαβίωση](#) και [Παράρτημα VII](#)).

Σε αυτό το πλαίσιο, τίθενται ζητήματα συμμόρφωσης με τις απαιτήσεις του **άρθρου 19** (Ανεξάρτητη διαβίωση και ένταξη στην κοινωνία) της ΣΔΑΑ, καθώς ενδεχομένως και του **άρθρου 21** (Απαγόρευση διακρίσεων) και του **άρθρου 26** (Ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες) του Χάρτη.

Ταμείο	Δικαιούχος	Προϋπολογισμός	Έτος υλοποίησης	Στόχος	Ομάδα-στόχου	Τοποθεσία	Σύνδεσμος
EKT+	- Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.), εποπτευόμενα από το Υπουργείο Εργασίας, Κοιν. Ασφάλισης και Κοιν. Αλληλεγγύης - Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.), ή Φυσικά Πρόσωπα, κερδοσκοπικού και μη Χαρακτήρα	€ 1.000.000	Έως 5 έτη	Δημιουργία νέων Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης (2 ΣΥΔ)	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=6487

ΕΚΤ+	Φορείς καθ' αρμοδιότητα σύμφωνα με το ισχύον θεσμικό πλαίσιο	€ 3.700.000	Ανοικτή πρόσκληση έως τις 31 Ιουλίου 2025	Δημιουργία νέων Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης (5 ΣΥΔ)	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Κρήτης	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=6506
ΕΚΤ+	- Δήμοι της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου και εποπτευόμενοι φορείς τους - Λοιπούς φορείς καθ' αρμοδιότητα	€ 2.000.000	Ανοικτή πρόσκληση που έληξε στις 15 Νοεμβρίου 2024	Λειτουργία Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης (3 ΣΥΔ)	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=6520
ΕΤΠΑ	Φυσικά Πρόσωπα ή Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου ή Ιδιωτικού Δικαίου κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα	€ 4.000.000	Ανοικτή πρόσκληση που λήγει στις 2 Μαΐου 2025	Δημιουργία υποδομών στεγών υποστηριζόμενης διαβίωσης για άτομα με αναπηρία, εφήβους/παιδιά με σκοπό την ανάπτυξη της υποστηριζόμενης διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία, εφήβων/παιδιών σε επίπεδο κοινότητας με στόχο την αποϊδρυματοποίησή τους ή την αποφυγή της	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Αττικής	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=6755

				ιδρυματοποίησής τους (συνολική χωρητικότητα 16 ατόμων)			
EKT+	Φυσικά Πρόσωπα ή Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου ή Ιδιωτικού Δικαίου κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα, υπό την προϋπόθεση ότι πληρούν συγκεκριμένες απαιτήσεις.	€ 1.625.000	Η πρόσκληση έληξε στις 31 Μαΐου 2024	Δημιουργία νέων ΣΥΔ (2 μονάδες)	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=6178
EKT+	Σωματείο Γονέων, Κηδεμόνων και Φίλων Ατόμων με Αναπηρία «Δικαίωμα στη Ζωή»	€ 600.000	Η πρόσκληση έληξε στις 31 Οκτωβρίου 2023	Δημιουργία νέων Στεγών υποστηριζόμενης διαβίωσης (2 μονάδες)	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Κρήτης	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=5967
EKT+	- Σύλλογος γονέων, κηδεμόνων και φίλων ατόμων με αυτισμό Ν. Μεσσηνίας	€ 1.200.000	Η πρόσκληση έληξε στις 29 Σεπτεμβρίου 2023	Δημιουργία νέων Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης (3 μονάδες)	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Πελοποννήσου	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=5900

	- Δήμος Τρίπολης						
EKT+	- Ίδρυμα Περιθάλψεως Ατόμων με Νοητική Υστέρηση ή Σύνδρομο Down «Μαρια Κοκκορη» της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών - Πανελλήνιος Σύλλογος Προσαρμοσμένων Δραστηριοτήτων "Alma" - Κέντρο Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες Δήμου Αχαρνών "Αρωγή" - Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση Ένταξης "Myrtillo"	€ 9.844.053	Έως τις 31 Δεκεμβρίου 2025	Συνέχιση της λειτουργίας των Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης που χρηματοδοτήθηκαν στο πλαίσιο του προγραμματικού κύκλου 2014-2020 (21 μονάδες)	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Αττικής	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=6020

- Κέντρο Επαγγελματικής Αποκατάστασης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες ΚΕΑ/ΑΜΕΑ - Ένωση Γονέων Νοητικώς Υστερούντων Ατόμων - Σωματείο Γονέων και Φίλων Αυτιστικών Ατόμων "Η Αναγέννηση" - Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία "Το Εργαστήρι" - "Μοιάζω" Φορέας Γονέων για την Υποστηριζόμενη Διαβίωση Ατόμων							
--	--	--	--	--	--	--	--

	με Αναπτυξιακές Διαταραχές - Σύνδεσμος Προστασίας Παιδιών και ΑμεΑ						
EKT+	Ένωση Προστασίας της Ισότητας των Δικαιωμάτων Ατόμων με Αναπηρία-Υπερίων	€ 900.000	Έως τις 31 Δεκεμβρίου 2025	Συνέχιση της λειτουργίας των Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης που χρηματοδοτούνται στο πλαίσιο του προγραμματικού κύκλου 2014-2020 (1 μονάδα)	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=5948
EKT+	- Σύλλογος Μέριμνας ΑμεΑ Νοητικής Υστέρησης Ν. Ροδόπης "Άγιοι Θεόδωροι" - Κέντρο Κοινωνικής Προνοίας Περιφέρειας Ανατολικής	€ 4.600.000	Έως τις 31 Δεκεμβρίου 2025	Συνέχιση της λειτουργίας των Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης που χρηματοδοτήθηκαν στο πλαίσιο του κύκλου προγραμμάτων 2014-2020 (6 μονάδες)	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=5944

	Μακεδονίας και Θράκης						
EKT+	- Εστία Αγ. Νικόλαος - Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Ατόμων με αναπηρία Νομού Φθιώτιδας	€ 1.663.200	Έως τις 31 Δεκεμβρίου 2025	Συνέχιση της λειτουργίας των Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης που χρηματοδοτήθηκαν στο πλαίσιο του κύκλου προγραμμάτων 2014-2020 (4 μονάδες)	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Κεντρικής Ελλάδας	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=5835
EKT+	- Σύνδεσμος Προστασίας Παιδιών και ΑμεΑ - ΑΜΚΕ ΑΡΣΙΝΟΗ	€ 1.800.000	Έως τις 31 Δεκεμβρίου 2025	Συνέχιση της λειτουργίας των Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης που χρηματοδοτήθηκαν στο πλαίσιο του κύκλου προγραμμάτων 2014-2020 (4 μονάδες)	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (Ρόδος και Κως)	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=5841
EKT+	- Σύλλογος Γονέων, Κηδεμόνων και Φίλων Ατόμων με Αναπτυξιακή Υστέρηση	€ 400.000	Έως τις 31 Δεκεμβρίου 2025	Συνέχιση της λειτουργίας των Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης που χρηματοδοτούνται στο πλαίσιο του κύκλου	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (Σάμος)	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=5877

	Π.Ε. Σάμου «Η Μέλισσα» - Εταιρεία Γονέων Ατόμων Νοητικά Υστερούντων (ΕΓΑ ΝΥ)			προγραμμάτων 2014-2020 (2 μονάδες)			
ΕΚΤ+	- Φιλανθρωπικό Σωματείο "Σύλλογος Μέριμνας Παιδιού Κατερίνης" - Σύλλογος Συνδρόμου Down Ελλάδος - Κοινωφελής Επιχείρηση Υπηρεσιών Νεάπολης-Συκεών - Εταιρεία Σπαστικών Βορείου Ελλάδος - Κέντρο Αποκατάστασης	€ 4.500.000	Έως τις 31 Δεκεμβρίου 2025	Συνέχιση της λειτουργίας των Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης που χρηματοδοτήθηκαν στο πλαίσιο του προγραμματικού κύκλου 2014-2020 (5 μονάδες)	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=5677

	Κοινωνικής Στήριξης και Δημιουργικής Απασχόλησης Ατόμων με Αναπηρίες (ΑμεΑ) «Ο Σωτηρ»						
EKT+	Δήμος Βόλου	€ 800.000	Έως τις 31 Δεκεμβρίου 2025	Συνέχιση της λειτουργίας των Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης που χρηματοδοτήθηκαν στο πλαίσιο του προγραμματικού κύκλου 2014-2020 (2 μονάδες)	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Θεσσαλίας	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=5972
EKT+	Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία	€ 2.550.000	Έως τις 31 Δεκεμβρίου 2025	Συνέχιση της λειτουργίας των Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης που χρηματοδοτήθηκαν στο πλαίσιο του κύκλου προγραμμάτων 2014- 2020 (5 μονάδες)	Άτομα με αναπηρία	Περιφέρεια Ηπείρου	https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=6094

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Διαβουλεύσεις

1. Ελληνικό Φόρουμ Μεταναστών: 1 εκπρόσωπος
2. Ελληνικό Φόρουμ Προσφύγων: 1 εκπρόσωπος
3. Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ): 2 εκπρόσωποι
4. HIAS Ελλάδος: 1 εκπρόσωπος
5. Homo Digitalis: 1 εκπρόσωπος
6. Ανεξάρτητος εμπειρογνώμονας στον τομέα της αναπηρίας: 1
7. Γιατροί του Κόσμου: 2 εκπρόσωποι
8. Μέλη προσφυγικών/μεταναστευτικών κοινοτήτων στην Ελλάδα: 3 εκπρόσωποι (κοινοότητες Αλβανίας, Ακτής Ελεφαντοστού και Ουκρανίας)
9. IRC Hellas: 1 εκπρόσωπος
10. Praksis: 1 εκπρόσωπος
11. Επαγγελματίες στον τομέα της εκπαίδευσης που εργάζονται με παιδιά Ρομά και πρόσφυγες: 3
12. Δίκτυο καταγραφής περιστατικών ρατσιστικής βίας (RVRN): 1 εκπρόσωπος
13. Υποστήριξη Προσφύγων στο Αιγαίο (RSA): 1 εκπρόσωπος
14. AMKE REVMA: 1 εκπρόσωπος

Συνεντεύξεις

1. Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Ανεξάρτητη Διαβίωση (ENIL): 1 εκπρόσωπος
2. Υπηρεσία Διαχείρισης Ευρωπαϊκών και Αναπτυξιακών Προγραμμάτων (ΥΔΕΑΠ): 1 εκπρόσωπος
3. Συνήγορος του Πολίτη - Κύκλος Ίσης Μεταχείρισης: 1 εκπρόσωπος
4. Συνήγορος του Πολίτη - Κύκλος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων: 3 εκπρόσωποι
5. Οργανισμός Ανεξάρτητης Διαβίωσης Ελλάδος (i-living): 1
6. Homo Digitalis: 2 εκπρόσωποι
7. Επαγγελματίας στον τομέα της εκπαίδευσης (διατομεακή ειδίκευση): 1
8. Υποστήριξη Προσφύγων στο Αιγαίο (RSA): 1 εκπρόσωπος
9. SolidarityNow: 1 εκπρόσωπος
10. Ειδική Υπηρεσία Συντονισμού και Διαχείρισης Προγραμμάτων Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων (Ε.Υ.ΣΥ.Δ.-Μ.Ε.Υ.): 1 εκπρόσωπος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

Το παρόν Παράρτημα συνοψίζει τις απαντήσεις που δόθηκαν από τους δέκα (10)⁷⁶ φορείς που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις και απάντησαν στο δομημένο ερωτηματολόγιο του προγράμματος FURI. Σημειώνεται ότι, όπως αναλύεται και στην ενότητα της [Μεθοδολογίας](#), ορισμένοι επαγγελματίες είχαν βαθύτερη γνώση των παραβιάσεων θεμελιωδών δικαιωμάτων, αλλά καμία ενασχόληση με τα Ταμεία της ΕΕ, γεγονός που σε περιορισμένες περιπτώσεις μπορεί να έχει οδηγήσει σε κατ' εκτίμηση απαντήσεις σε σχέση με τα Ταμεία που δεν είναι απαραίτητα ορθές. Το ίδιο ισχύει και για την αντίθετη περίπτωση (π.χ. γνώση των Ταμείων, αλλά όχι απαραίτητα και του πεδίου των δικαιωμάτων).

Εμπειρία σε σχέση με τα ευρωπαϊκά κονδύλια

Όσον αφορά την εμπειρία τους με τα ευρωπαϊκά κονδύλια:

- Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (6/10) είχε συμμετάσχει σε έργα χρηματοδοτούμενα από την ΕΕ, εξίσου ως επικεφαλής και μη επικεφαλής αιτούντες.
- Τέσσερις (4/10) εκ των συμμετεχόντων/ουσών σημείωσαν πως δεν είχαν καμία σχετική εμπειρία.

Εξ αυτών που διέθεταν εμπειρία (6/10):

- Τέσσερις (4/6) είχαν εμπειρία στην παρακολούθηση (monitoring) της υλοποίησης των Ταμείων της ΕΕ, μέσω αρμόδιας Επιτροπής.
- Ακολουθούν (3/6) συμμετέχοντες που είχαν σε ίσο βαθμό εμπειρία στην εξωτερική παρακολούθηση των Ταμείων, καθώς και στη διαχείριση των κονδυλίων.

Εμπειρία στην αναφορά και αντιμετώπιση παραβιάσεων των δικαιωμάτων στο πλαίσιο της λειτουργίας των ευρωπαϊκών Ταμείων

Τέσσερις στους δέκα (4/10) συμμετέχοντες ανέφεραν ότι είχαν εμπειρία στη διαχείριση καταγγελιών, εκ των οποίων:

- Δύο (2/10) στο πλαίσιο του κύκλου εργασιών τους στον Συνήγορο του Πολίτη.
- Δύο (2/10) στο πλαίσιο των αρμόδιων Διαχειριστικών Αρχών/Ενδιάμεσων φορέων.

⁷⁶ Όπως σημειώνεται στην ενότητα της μεθοδολογίας, αλλά και όπως προκύπτει και από το Παράρτημα της προηγούμενης σελίδας, ο συνολικός αριθμός επαγγελματιών που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις του προγράμματος FURI στην Ελλάδα ήταν 13. Ωστόσο, για τους σκοπούς του παρόντος Παραρτήματος, ο αριθμός των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων υπολογίστηκε ως 10. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι σε ορισμένες περιπτώσεις, οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν με την κοινή/ταυτόχρονη συμμετοχή περισσότερων του ενός εκπροσώπων της ίδιας οντότητας. Δεδομένης της ομοιομορφίας των απαντήσεων σε αυτές τις περιπτώσεις, οι συγκεκριμένες συνεντεύξεις έχουν υπολογιστεί ως μια (1) ενιαία μονάδα, αντί ξεχωριστά, με στόχο την εξαγωγή κατά το δυνατόν αντιπροσωπευτικότερων αποτελεσμάτων.

Ωστόσο, στην περίπτωση των εκπροσώπων του Συνηγόρου του Πολίτη (2/10), η διαχείριση των καταγγελιών αφορούσε την ουσιαστική αξιολόγηση (π.χ.) της καταγγελλόμενης παραβίασης, χωρίς να εξετάζεται η τυχόν σύνδεσή της με τα ευρωπαϊκά κονδύλια. Στην δε περίπτωση των εκπροσώπων των αρμόδιων Διαχειριστικών Αρχών/Ενδιάμεσων φορέων (2/10), ο ρόλος συνίστατο πρωτίστως στη διαβίβαση καταγγελιών προς την Εθνική Αρχή Διαφάνειας (ΕΑΔ) ή την Επιτροπή Παρακολούθησης των Ταμείων Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων (ΕπΠα ΤΑΜΕΥ).

Πέραν αυτών:

- Δύο στους δέκα (2/10) συμμετέχοντες σημείωσαν τη συμμετοχή τους στην υποβολή καταγγελιών σε αρμόδιους εθνικούς φορείς (π.χ. Συνήγορος), την Ευρωπαϊά Συνήγορο, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Σε μία από αυτές τις περιπτώσεις, διευκρινίστηκε ότι οι καταγγελίες δεν αφορούσαν πιθανές διασυνδέσεις μεταξύ των παραβιάσεων και των Ταμείων της ΕΕ.
- Επίσης, δύο στους δέκα (2/10) σημείωσαν ότι έχουν προβεί σε νομικές ενέργειες ενώπιον δικαστηρίων σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Σε μία περίπτωση, διευκρινίστηκε ότι οι ενέργειες αυτές δεν αφορούν πιθανές συνδέσεις μεταξύ των παραβιάσεων και των Ταμείων της ΕΕ.

Πρόληψη παραβιάσεων των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο των κονδυλίων της ΕΕ

Ως προς την επάρκεια των εγγυήσεων για την πρόληψη των παραβιάσεων κατά την προγραμματική περίοδο **2014-2020**:

- Έξι στους δέκα (6/10) συμμετέχοντες δεν απάντησαν στην ερώτηση, λόγω μη ενασχόλησης με αυτή την πτυχή.
- Δύο (2/10) εκτίμησαν ότι υπήρχαν επαρκείς εγγυήσεις στο πλαίσιο, τόσο του σχεδιασμού προγραμμάτων, όσο και της δημοσίευσης σχετικών προσκλήσεων και των κριτηρίων επιλεξιμότητας των προγραμμάτων. Σημείωσαν, ωστόσο, ότι αυτές οι εγγυήσεις συνίσταντο στην εφαρμογή των ελάχιστων απαιτούμενων προτύπων (minimum standards). Ένας εκ των δύο (1/10), μάλιστα επεσήμανε τις βελτιώσεις που έχουν επέλθει ως προς τα πρότυπα κατά τον τρέχοντα κύκλο χρηματοδοτήσεων, αλλά και την επιτακτική υποχρέωση εφαρμογής τους, εν αντιθέσει με την προηγούμενη περίοδο, κατά την οποία υπήρχε, συγκριτικά, μια διακριτική ευχέρεια ως προς την εφαρμογή. Επεσήμανε, ωστόσο, ότι το σύνολο των δράσεων που είχαν χρηματοδοτηθεί από τα Ταμεία της Διεύθυνσης Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων (DG HOME) είχαν ανεξαρτήτως ελεγχθεί για τη συμμόρφωσή τους με τα δικαιώματα.
- Ένας (1/10) απάντησε αρνητικά, σημειώνοντας ότι «*παρατυπίες και κενά υπάρχουν παντού*».

- Ένας (1/10) εκτίμησε ότι η επάρκεια των εγγυήσεων περιοριζόταν μόνο στις προσκλήσεις υποβολής προτάσεων χρηματοδότησης.

Ως προς την επάρκεια των εγγυήσεων για την πρόληψη των παραβιάσεων κατά την προγραμματική περίοδο **2021-2027**, τα αποτελέσματα συγκλίνουν σε σημαντικό βαθμό:

- Έξι στους δέκα (6/10) συμμετέχοντες δεν απάντησαν, λόγω μη ενασχόλησης με αυτή την πτυχή.
- Τρεις (3/10) εκτίμησαν ότι οι εγγυήσεις είναι επαρκείς κατά την τρέχουσα περίοδο. Ωστόσο, σε μια εξ' αυτών των περιπτώσεων σημειώθηκε ο ασήμαντος, πρακτικός αντίκτυπός τους και σε μια άλλη, επισημάνθηκε η σημαντική βελτίωση που έχει επέλθει σε σχέση με τον έλεγχο της συμμόρφωσης των προγραμμάτων με τα δικαιώματα.
- Ένας (1/10) συμμετέχων απάντησε αρνητικά.

Αντιμετώπιση παραβιάσεων (Περίοδοι 2014-2020 και 2021-2027)

Όσον αφορά την επάρκεια των εγγυήσεων για την αντιμετώπιση παραβιάσεων στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Ταμείων, οι απαντήσεις είναι παρόμοιες για αμφότερες τις προγραμματικές περιόδους:

- Έξι στους δέκα (6/10) συμμετέχοντες δεν απάντησαν, λόγω μη ενασχόλησης με αυτή την πτυχή.
- Δύο (2/10) απάντησαν θετικά (ήταν και είναι επαρκείς), σημειώνοντας παράλληλα, ότι έχουν επέλθει βελτιώσεις στα διαθέσιμα εργαλεία, συμπεριλαμβανομένου του συστήματος συλλογής καταγγελιών κατά την τρέχουσα περίοδο (2021-2027).
- Ένας (1/10) συμμετέχων έδωσε αρνητική απάντηση για αμφότερες τις περιόδους, αναγνωρίζοντας μεν τη διαθεσιμότητα ενός δυνητικά αυστηρότερου νομικού πλαισίου, αλλά επιφυλασσόμενος για τον πρακτικό αντίκτυπό του.

Συγκρίνοντας την επάρκεια των εγγυήσεων για αμφότερες τις προγραμματικές περιόδους:

- Εκ των τεσσάρων (4/10) συμμετεχόντων που απάντησαν, η πλειοψηφία (3/4) φάνηκε να τείνει με βεβαιότητα στο ότι ο τρέχον κύκλος (2021-2027) χαρακτηρίζεται από ισχυρότερες εγγυήσεις.
- Ένας (1/4) συμμετέχων, ωστόσο, σημείωσε ότι παρά την ενίσχυση των προβλεπόμενων εχεγγύων, παραμένουν σημαντικά περιθώρια βελτίωσης.

Συμμετοχή εξωτερικών φορέων στην πρόληψη και αντιμετώπιση παραβιάσεων

Όσον αφορά τη συμμετοχή εξωτερικών (ως προς τα Ταμεία) φορέων, όπως ανεξάρτητες αρχές, μεμονωμένοι εμπειρογνώμονες ή οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών (**ΚτΠ**) στην πρόληψη και αντιμετώπιση παραβιάσεων στα συγχρηματοδοτούμενα έργα:

- Το ήμισυ των συμμετεχόντων (5/10) δεν απάντησε, λόγω έλλειψης ενασχόλησης με το αντικείμενο. Ωστόσο, σε μια περίπτωση επισημάνθηκε η ανάγκη συμμετοχής των φορέων προστασίας των δικαιωμάτων στις σχετικές με τα Ταμεία διαδικασίες, ήδη από το στάδιο του σχεδιασμού των εθνικών Προγραμμάτων.

Εκ των υπολοίπων:

- Το σύνολο (5/5) είχε γνώση της συμμετοχής ανεξάρτητων αρχών και οργανώσεων της ΚτΠ σε ενέργειες για την αντιμετώπιση παραβιάσεων (όχι απαραίτητα στο πλαίσιο των Ταμείων). Σε μια περίπτωση, ωστόσο, εκφράστηκε επιφύλαξη ως προς πρακτικό αντίκτυπο των εν λόγω ενεργειών σε όρους λογοδοσίας και επανόρθωσης της βλάβης.
- Τέσσερις (4/5) διέθεταν επίσης γνώση για τη συμμετοχή δικηγόρων και ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων.
- Ενώ σε μια περίπτωση (1/5) αναφέρθηκε η συμμετοχή της ΕπΠΑ TAMEY και σε μια άλλη (1/5) του υπευθύνου θεμελιωδών δικαιωμάτων του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου.

Ρόλος Επιτροπών Παρακολούθησης

Αναφορικά με το αν και κατά πόσο οι Επιτροπές Παρακολούθησης των Ταμείων έχουν ενεργό ρόλο στην πρόληψη και την αντιμετώπιση των παραβιάσεων των θεμελιωδών δικαιωμάτων υπό το πρίσμα των Ταμείων της ΕΕ:

- Έξι εκ των συμμετεχόντων (6/10) δεν απάντησαν, λόγω έλλειψης ενασχόλησης με τη συγκεκριμένη πτυχή.

Εκ των υπολοίπων:

- Τρεις (3/4) εκτίμησαν ότι ο ρόλος των Επιτροπών έχει, με βάση το νέο κανονιστικό πλαίσιο (ΚΚΔ), ενισχυθεί κατά την τρέχουσα περίοδο (2021-2027), αν και σε μια περίπτωση σημειώθηκε η ύπαρξη σημαντικού περιθωρίου ουσιαστικών βελτιώσεων.
- Σε μια περίπτωση (1/4) αναφέρθηκε ότι η λειτουργία του μηχανισμού παρακολούθησης που έχει συσταθεί στο εθνικό επίπεδο υπερβαίνει τις απαιτήσεις του ΚΚΔ, ενώ σε μια άλλη (1/4) ότι ακόμη κι αν ο ΚΚΔ εξασφάλιζε ισχυρότερο ρόλο για τις Επιτροπές, το αποτέλεσμα θα ήταν αμφίβολης πρακτικής αξίας.

Αριθμός έργων που ενδέχεται να έχουν οδηγήσει σε παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων:

Για αμφότερες τις προγραμματικές περιόδους (1014-2020 και 2021-2027) οι απαντήσεις παρουσιάζουν μια σχετική ομοιομορφία.

Για αμφότερες τις περιόδους, το ήμισυ των συμμετεχόντων (5/10) δεν απάντησε, λόγω έλλειψης ενασχόλησης με τη συγκεκριμένη πτυχή του ζητήματος.

Εξ αυτών που απάντησαν:

- Δύο (2/10) εκτίμησαν ότι ο αριθμός των έργων ξεπερνά τα 20 για έκαστη περίοδο. Σε μια περίπτωση, εξηγήθηκε ότι και μόνο αν ληφθεί υπόψιν ο αριθμός των συγχρηματοδοτούμενων ΣΥΔ, αρκεί για να αιτιολογηθεί ο εν λόγω αριθμός. Στην άλλη, ωστόσο, επισημάνθηκε ότι η εκτίμηση αφορούσε το σύνολο της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης, αλλά όχι μόνο, της Ελλάδας.
- Δύο (2/10) εκτίμησαν ότι σε καμία εκ των περιόδων δεν υπήρξε παραβίαση, αιτιολογώντας την εκτίμηση με βάση την έλλειψη σχετικών καταγγελιών.
- Σε μια περίπτωση (1/10) εκτιμήθηκε ότι ο αριθμός των έργων ενδέχεται να κυμαίνεται από 1 έως 10 για αμφότερες τις περιόδους.

Ομάδες που πλήττονται περισσότερο

Αναφορικά με τις κοινωνικές ομάδες που οι συμμετέχοντες/ουσες εκτιμούν ότι πλήττονται περισσότερο από παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους στο πλαίσιο συγχρηματοδοτούμενων έργων:

- Τέσσερις στους δέκα (4/10) προσδιόρισαν τους πολίτες τρίτων χωρών και σε ισάριθμο βαθμό (4/10) τους πρόσφυγες.
- Ακολουθούν (3/10), τα παιδιά και τα άτομα με αναπηρία.
- Και οι Ρομά (2/10)

Στην πλειοψηφία τους, οι συμμετέχοντες/ουσες επεσήμαναν πως η απάντησή τους περιορίστηκε στις κοινωνικές ομάδες που εμπίπτουν στο άμεσο πεδίο της δραστηριοποίησής τους, εκτιμώντας ότι οι παραβιάσεις θίγουν και ευρύτερες κοινωνικές ομάδες. Τρεις (3/10) συμμετέχοντες/ουσες δεν απάντησαν, λόγω έλλειψης ενασχόλησης με το αντικείμενο.

Τομείς που πλήττονται περισσότερο

Αναφορικά με τους τομείς που οι συμμετέχοντες/ουσες εκτιμούν ότι πλήττονται περισσότερο από παραβιάσεις των δικαιωμάτων στο πλαίσιο συγχρηματοδοτούμενων έργων:

- Η πλειοψηφία (6/10) σημείωσε την υποδοχή αιτούντων άσυλο.
- Ακολουθεί ο τομέας της στέγασης (4/10).

- Της εκπαίδευσης (2/10)
- Και τέλος της απασχόλησης (1/10).
- Τρεις (3/10) εκ των συμμετεχόντων/ουσών δεν παρείχαν απάντηση, λόγω έλλειψης ενασχόλησης με τη συγκεκριμένη πτυχή.

Όπως και στην προηγούμενη ερώτηση (ομάδες που πλήττονται) οι απαντήσεις αντανakλούν το πεδίο δραστηριοποίησης των συμμετεχόντων/ουσών. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, οι συμμετέχοντες/ουσες επεσήμαναν, επεξηγηματικά, ζητήματα όπως η ιδρυματοποίηση, ο διαχωρισμός των ατόμων με αναπηρία και η έλλειψη δικαιοπρακτικής ικανότητας, η παραβίαση του προσωπικού χώρου των Ρομά (ιδίως από την αστυνομία), τα εμπόδια πρόσβασης στην επικράτεια (επαναπροωθήσεις), τη διαδικασία ασύλου και την αυθαίρετη επιβολή της διοικητικής κράτησης εις βάρος αιτούντων άσυλο.

Ταμεία που επηρεάζονται από τις παραβιάσεις

Αναφορικά με τα ευρωπαϊκά Ταμεία που ενδέχεται να πλήττονται περισσότερο από παραβιάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων:

- Σε πέντε (5/10) περιπτώσεις αναφέρθηκε το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΤΑΑ).
- Ακολουθούν ισόποσα (4/10) το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο+ (ESF+), το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (ΤΑΜΕ).
- Τρεις (3/10) εκ των συμμετεχόντων ανέφεραν το Μέσο για τη χρηματοδοτική στήριξη της Διαχείρισης των Συνόρων και την πολιτική των Θεωρήσεων (ΜΔΣΘ)
- Δύο (2/10) το Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας (ΤΕΑ).
- Σε μια (1/10) περίπτωση αναφέρθηκε το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ).
- Ενώ δύο (2/10) εκ των συμμετεχόντων/ουσών δεν απάντησαν, λόγω έλλειψης ενασχόλησης με το αντικείμενο.

Σημαντικότερες παραβιάσεις

Σε σχέση με την εκτίμηση των συμμετεχόντων/ουσών για τις σημαντικότερες παραβιάσεις που ενδέχεται να έχουν λάβει χώρα στο πλαίσιο συγχρηματοδοτούμενων έργων:

- Το ήμισυ (5/10) των συμμετεχόντων/ουσών αναφέρθηκε την ιδρυματοποίηση και σε ίσο βαθμό τη στέρηση της ελευθερίας.

Ακολουθούν:

- ο διαχωρισμός στη στέγαση (4/10)

- Ο διαχωρισμός στην Εκπαίδευση (3/10)
- Ο αντίκτυπος των τεχνολογιών παρακολούθησης στην προστασία της ιδιωτικής ζωής και των προσωπικών δεδομένων (3/10).
- Και πρακτικές που ισοδυναμούν με βασανιστήρια ή απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία (1/10)

Τρεις (3/10) εκ των συμμετεχόντων/ουσών δεν απάντησαν, λόγω έλλειψης ενασχόλησης με τη συγκεκριμένη πτυχή.

Πτυχές που χρήζουν βελτίωσης για την αποτελεσματική διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Αναφορικά με τις πτυχές που χρήζουν βελτίωσης προς διασφάλιση της συμμόρφωσης των συγχρηματοδοτούμενων έργων με τα θεμελιώδη δικαιώματα:

- Με μία εξαίρεση, οι συμμετέχοντες/ουσες έδειξαν να συμφωνούν ότι ένα ισχυρότερο νομικό πλαίσιο (ενωσιακό ή/και εθνικό) δεν θα προσέφερε από μόνο του σημαντική προστιθέμενη αξία.
- Αντανακλώντας την αναντιστοιχία μεταξύ νομικού πλαισίου και της αποτελεσματικής εφαρμογής, οι συμμετέχοντες/ουσες επεσήμαναν εμφατικά την ανάγκη για:
 - Στενότερη και ενεργότερη συμμετοχή των οργανώσεων της ΚτΠ στην παρακολούθηση της υλοποίησης των Ταμείων της ΕΕ (8/10).
 - Στενότερη και ενεργότερη συμμετοχή ανεξάρτητων αρχών και φορέων προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων (6/10) καθ' όλη τη διάρκεια των προγραμματικών περιόδων.
 - Ενώ σε μια περίπτωση (1/10) επισημάνθηκε και η ανάγκη ουσιαστικής συμμετοχής, ήδη από το στάδιο του σχεδιασμού των εθνικών Προγραμμάτων, των ίδιων των κοινωνικών ομάδων που επηρεάζονται.

Πέραν αυτών, επισημάνθηκε:

- Η ανάγκη για αποτελεσματικούς μηχανισμούς καταγγελιών, τόσο σε εθνικό, όσο και σε ενωσιακό επίπεδο (4/10).
- Στον ίδιο βαθμό (4/10), η ανάγκη για (ουσιαστική) αξιοποίηση των διαθέσιμων νομικών εργαλείων, συμπεριλαμβανομένης της αναστολής πληρωμών .
- Ενώ σε μια περίπτωση (1/10) αναφέρθηκε και η ανάγκη βελτίωσης του νομικού πλαισίου

Δύο (2/10) εκ των συμμετεχόντων/ουσών δεν απάντησαν, λόγω έλλειψης ενασχόλησης με τη συγκεκριμένη πτυχή.

Ευθύνη για την πρόληψη και την αντιμετώπιση των παραβιάσεων

Αναφορικά με τους φορείς που θα πρέπει να αναλάβουν μεγαλύτερη ευθύνη για την πρόληψη και την αντιμετώπιση των παραβιάσεων των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε συγχρηματοδοτούμενα έργα*:

- Τρεις (3/10) εκ των συμμετεχόντων/ουσών ανέφεραν κατά προτεραιότητα τα θεσμικά όργανα τις ΕΕ (π.χ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή) και τις εθνικές αρχές, ενώ σε δυο (2/10) περιπτώσεις, προτεραιότητα δόθηκε στις ανεξάρτητες αρχές και τους φορείς προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.
- Σε τρεις (3/10) περιπτώσεις τα όργανα τις ΕΕ αποτέλεσαν τη δεύτερη επιλογή, με τις υπόλοιπες επιλογές να μοιράζονται ισομερώς (2/10).
- Σε δύο (2/10) περιπτώσεις οι συμμετέχοντες/ουσες δεν απάντησαν, λόγω έλλειψης εξειδίκευσης επί του θέματος.

**Στις συμμετέχουσες και τους συμμετέχοντες είχε ζητηθεί να ιεραρχήσουν μεταξύ α) των Ευρωπαϊκών θεσμών, β) των κρατικών αρχών και γ) των φορέων προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων*

Αποτελεσματικότερα εργαλεία αντιμετώπισης των παραβιάσεων

Σε σχέση με την εκτίμηση των συμμετεχόντων/ουσών για αποτελεσματικότερα διαθέσιμα εργαλεία αντιμετώπισης των παραβιάσεων σε συγχρηματοδοτούμενα έργα:

- Η πλειοψηφία (6/10) επεσήμανε την αναστολή των πληρωμών ως πρώτη επιλογή.
- Ακολουθούν σε ίσο βαθμό (6/10) οι ενέργειες ενώπιον Δικαστηρίων, η τροποποίηση των προγραμμάτων και προσκλήσεων, και ο αποκλεισμός δικαιούχων από τους πόρους των Ταμείων που, ωστόσο, κατατάχθηκε ως η ιεραρχικά τελευταία επιλογή.
- Η ανάγκη για τη λήψη νομικών μέτρων από πλευράς της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (π.χ. διαδικασίες επί παραβάσει) επισημάνθηκε μόνο σε μια (1/10) περίπτωση, μαζί με επιφυλάξεις για την αποτελεσματικότητα του εν λόγω μέτρου.
- Δύο (2/10) εκ των συμμετεχόντων δεν απάντησαν, λόγω έλλειψης εξειδίκευσης επί του θέματος.

Συμμετοχή στις μελλοντικές διαβουλεύσεις για το κανονιστικό πλαίσιο των Ταμείων της επόμενης προγραμματικής περιόδου (2028-2035)

Μόνο τρεις (3/10) εκ των συμμετεχόντων/ουσών ανέφεραν πως θα συμμετάσχουν στις διαπραγματεύσεις για το ρυθμιστικό πλαίσιο της επόμενης προγραμματικής περιόδου. Σε όλες τις περιπτώσεις (3/3), οι συμμετέχοντες/ουσες συνέστησαν μεγαλύτερη προσοχή στην ανάπτυξη ικανοτήτων (κατάρτιση) για δημόσιες αρχές και φορείς θεμελιωδών δικαιωμάτων. Σε μια (1/3) περίπτωση επισημάνθηκε η ανάγκη λεπτομερέστερων νομικών διατάξεων και σε

άλλη μια (1/3) η ανάγκη διευκόλυνσης της επικοινωνίας μεταξύ θυμάτων και δημόσιων αρχών, όπως και ενίσχυσης των επιτόπιων αυτοψιών από πλευράς των εθνικών και ενωσιακών θεσμών.

Εν κατακλείδι

Συνολικά, οι απαντήσεις στα ερωτηματολόγια φαίνεται να υπογραμμίζουν μια γενική αναγνώριση των ενισχυμένων (σε σύγκριση με το παρελθόν) εγγυήσεων για τα θεμελιώδη δικαιώματα στο πλαίσιο των Ταμείων της ΕΕ. Ωστόσο, αναδεικνύουν επίσης σημαντικές επιφυλάξεις σχετικά με την αποτελεσματικότητα της πρακτικής εφαρμογής αυτών των εγγυήσεων. Παράλληλα, φαίνεται να καταδεικνύουν την ανάγκη ενεργότερης συμμετοχής των φορέων προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων και των επηρεαζόμενων ομάδων, όπως και την ανάγκη για πιο ενεργή και αποτελεσματική άσκηση του ρόλου εποπτείας και επιβολής κυρώσεων από πλευράς των αρμόδιων εθνικών και ενωσιακών αρχών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Σύμφωνα με το άρθρο 38 του Κανονισμού περί Κοινών Διατάξεων ([ΚΚΔ](#)), τα κράτη μέλη (**ΚΜ**) υποχρεούνται να συστήσουν μία ή περισσότερες επιτροπές παρακολούθησης των προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ. Οι επιτροπές αυτές είναι υπεύθυνες, μεταξύ άλλων, για την εξέταση της εκπλήρωσης των αναγκαίων πρόσφορων όρων (**ΑΠΟ**) και της τήρησής τους καθ' όλη τη διάρκεια της προγραμματικής περιόδου.⁷⁷

Η ακριβής σύνθεση των επιτροπών, οι οποίες, σύμφωνα με το άρθρο 38 (1) του ΚΚΔ, πρέπει να συγκροτούνται εντός τριών μηνών από τη στιγμή που οι εθνικές αρχές ενημερώνονται για την έγκριση των προγραμμάτων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των ΚΜ. Ωστόσο, σύμφωνα με το άρθρο 39 του ΚΚΔ, τα ΚΜ υποχρεούνται να εξασφαλίζουν «ισόρροπη» εκπροσώπηση μεταξύ των κρατικών αρχών, των ενδιαμέσων φορέων και των εταίρων. Οι εταίροι αυτοί, κατ' ελάχιστον, πρέπει να περιλαμβάνουν «φορείς που εκπροσωπούν την κοινωνία των πολιτών [...] και φορείς που είναι υπεύθυνοι για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης, των θεμελιωδών δικαιωμάτων, των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρίες, της ισότητας των φύλων και της καταπολέμησης των διακρίσεων».⁷⁸

Στην περίπτωση της Ελλάδας, για την περίοδο 2021–2027 και ειδικά όσον αφορά τα τρία Ταμεία Εσωτερικών Υποθέσεων, η σχετική Επιτροπή Παρακολούθησης των Προγραμμάτων των Ταμείων Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων (**ΕπΠα ΤΑΜΕΥ**) συστάθηκε αρχικά τον [Δεκέμβριο του 2022](#), με απόφαση του Υπουργού Μετανάστευσης και Ασύλου. Η απόφαση αυτή τροποποιήθηκε τον [Ιανουάριο](#) και τον [Νοέμβριο](#) του 2023, και ξανά τον [Ιούλιο](#) του 2024. Σε μια ευπρόσδεκτη εξέλιξη, η αρχική απόφαση εκδόθηκε σε λιγότερο από έναν μήνα από την έγκριση των προγραμμάτων,⁷⁹ νωρίτερα από την προθεσμία που ορίζει ο ΚΚΔ.

⁷⁷ Άρθρο 40 (1) [ΚΚΔ](#).

⁷⁸ Άρθρο 39 (1), σε συνδυασμό με το άρθρο 8 (1) [ΚΚΔ](#).

⁷⁹ Συγκεκριμένα, οι εκτελεστικές αποφάσεις της Επιτροπής, με τις οποίες εγκρίνονται τα Προγράμματα των Ταμείων Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων για την Ελλάδα εκδόθηκαν

Ωστόσο, παρότι πρόκειται για νομικά δεσμευτική υποχρέωση, η συμπερίληψη φορέων της κοινωνίας των πολιτών που δραστηριοποιούνται στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου πραγματοποιήθηκε με σημαντική καθυστέρηση, μόλις τον Νοέμβριο του 2023. Αυτό φέρεται επίσης να συνέβη έπειτα από συνεχείς επικοινωνίες – και ενδεχομένως πιέσεις– από πλευράς της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία ήδη από τον Δεκέμβριο του 2022 είχε επισημάνει στην Ελλάδα την πλημμελή εφαρμογή των διατάξεων του ΚΚΔ.⁸⁰

Παρά την ως άνω εξέλιξη, κατά τον χρόνο σύνταξης της παρούσας έκθεσης εξακολουθούν να υφίστανται ορισμένα, κυρίως δομικά, ζητήματα που συνεχίζουν να εγείρουν ερωτηματικά ως προς τη συμμόρφωση με τις απαιτήσεις του ΚΚΔ και την αποτελεσματική εφαρμογή του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (**Χάρτης**) στο πλαίσιο λειτουργίας της ΕπΠα ΤΑΜΕΥ.

Πρώτον, παρατηρείται συνεχιζόμενη ανισορροπία στη σύνθεση της ΕπΠα ΤΑΜΕΥ. Σύμφωνα με την τελευταία τροποποίηση (Ιούλιος 2024), η ΕπΠα ΤΑΜΕΥ αποτελείται από 43 μέλη με δικαίωμα ψήφου σε οριζόντια θέματα που καλύπτουν τα Ταμεία Μετανάστευσης και Εσωτερικών και τους αντίστοιχους αναγκαίους πρόσφορους όρους (**ΑΠΟ**). Η συντριπτική πλειοψηφία αυτών είναι υψηλόβαθμα στελέχη κρατικών φορέων και Υπουργείων, συμπεριλαμβανομένων Υπουργείων που έχουν βρεθεί στο επίκεντρο της προσοχής, λόγω συστηματικών καταγγελιών για παραβιάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων των προσφύγων και μεταναστών (π.χ. επαναπροωθήσεις, απάνθρωπες συνθήκες υποδοχής).

Πέραν αυτών, δύο μέλη προέρχονται από θεσμικά ανεξάρτητους φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Συνήγορος του Πολίτη και Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου), ενώ τέσσερα μέλη εκπροσωπούν οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, που δραστηριοποιούνται στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου. Όπως έχει επισημανθεί αλλού,⁸¹ αυτή η άνιση εκπροσώπηση δημιουργεί ένα «ελεγχόμενο περιβάλλον», όπου ο ουσιαστικός έλεγχος των παραβιάσεων θεμελιωδών δικαιωμάτων –ή του ενδεχόμενου κινδύνου διάπραξης τους– φαντάζει εκ προοιμίου περιορισμένος.

Αυτή η εικόνα φαίνεται να ενισχύεται από το γεγονός ότι τα κρατικά όργανα έχουν *εκ των πραγμάτων* το μονοπώλιο επί του αποτελέσματος των διαδικασιών, καθώς όταν δεν μπορεί να επιτευχθεί ομόφωνη συναίνεση, οι αποφάσεις της επιτροπής λαμβάνονται με απόλυτη πλειοψηφία.⁸²

Περαιτέρω, από την εξέταση των γραφτών διαδικασιών της ΕπΠα ΤΑΜΕΥ, προκύπτει ότι αρκετές αποφάσεις έχουν ληφθεί από μειοψηφία των μελών με δικαίωμα ψήφου –πιθανώς λόγω μη αποστολής απάντησης εντός των προβλεπόμενων προθεσμιών, η οποία ερμηνεύεται ως σιωπηρή αποδοχή.⁸³ Αν και πρόκειται για προβλεπόμενη και λειτουργικά ορθή διαδικασία, αυτό φαίνεται να καταδεικνύει σημαντικά περιθώρια βελτίωσης του βαθμού εμπλοκής των μελών της επιτροπής στις εν λόγω διαδικασίες.

στις 10 Νοεμβρίου 2022 για το ΤΑΜΕ, στις 15 Νοεμβρίου 2022 για το ΜΔΣΘ και στις 30 Νοεμβρίου 2022 για το ΤΕΑ.

⁸⁰ Solomon, 15 Ιουλίου 2024, οπ.π.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² Άρθρο 7(Α)(3) του Κανονισμού Λειτουργίας της ΕπΠα ΤΑΜΕΥ.

⁸³ Άρθρο 7 (Β) (iii) του Κανονισμού Λειτουργίας της ΕπΠα ΤΑΜΕΥ.

Δεύτερον, όσον αφορά τα επί μέρους Ταμεία Εσωτερικών Υποθέσεων, τα μέλη της κοινωνίας των πολιτών (ΚτΠ) έχουν δικαίωμα ψήφου μόνο σε έργα που σχετίζονται με το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (ΤΑΜΕ). Αυτό περιορίζει τη δυνατότητα εποπτείας σε έργα που χρηματοδοτούνται από το Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας (ΤΕΑ) και το Μέσο για τη Διαχείριση των Συνόρων και των Θεωρήσεων (ΜΔΣΘ), για τα οποία διατυπώνονται ανησυχίες στο [Παράρτημα IV](#). Να σημειωθεί ότι ο περιορισμός αυτός επισημάνθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά την 3^η συνεδρίαση της ΕπΠΑ ΤΑΜΕΥ τον Ιούνιο του 2024, όποτε η κα. Wolfona, εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ενθάρρυνε τις ελληνικές αρχές να διευρύνουν τη συμμετοχή των μελών και στα άλλα δύο Ταμεία.⁸⁴

Σύμφωνα με τη Διαχειριστική Αρχή (συνέντευξη Νοεμβρίου 2024), ο αποκλεισμός από το δικαίωμα ψήφου βασίζεται στην έλλειψη συμμετοχής των οργανώσεων της ΚτΠ σε έργα των εν λόγω Ταμείων (ΜΔΣΘ, ΤΕΑ). Αν και αυτό μπορεί να έχει επιχειρησιακή λογική, η εμπειρία των φορέων αυτών στην καταγραφή παραβιάσεων θα μπορούσε να συμβάλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση ενισχυμένων εγγυήσεων για τα θεμελιώδη δικαιώματα, πριν την έγκριση νέων έργων.

Τρίτον, από την ανασκόπηση των διαδικασιών της Επιτροπής από την συγκρότησή της το 2022,⁸⁵ φαίνεται ότι απουσιάζει η ουσιαστική εξέταση θεμάτων που αφορούν στα θεμελιώδη δικαιώματα. Αν και η σημασία τους έχει τονιστεί στο πλαίσιο σχετικών συνεδριάσεων, δεν προκύπτει σαφής ή δημοσίως διαθέσιμη τεκμηρίωση για το αν και πώς συζητούνται σχετικές ανησυχίες ή παραβιάσεις. Αυτό δημιουργεί ιδιαίτερη εντύπωση, δεδομένου ότι δύο από τις γραπτές διαδικασίες της επιτροπής ([16 Ιουνίου](#) και [25 Ιουλίου](#) 2023) πραγματοποιήθηκαν σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα μετά το γνωστό ναυάγιο της Πύλου (14 Ιουνίου 2023), χωρίς, ωστόσο, να προκύπτει κάποια αναφορά σε αυτό.

Μάλιστα, στην γραπτή διαδικασία της 25ης Ιουλίου 2023, προκύπτει ότι εγκρίθηκε η ένταξη στο πρόγραμμα ΜΔΣΘ της ειδικής δράσης «Equipment for EBCG national components purchased under BMVI and put at the disposal of Frontex»,⁸⁶ η οποία μεταξύ άλλων προβλέπει την προμήθεια ενός παράκτιου περιπολικού σκάφους (ΠΛΣ), στο πλαίσιο του ειδικού στόχου 1 (Ευρωπαϊκή Ολοκληρωμένη Διαχείριση Συνόρων).⁸⁷

Αν και η σύμπτωση είναι εξαιρετικά ατυχής, η εν λόγω δράση παρουσιάζει ομοιότητες με την ειδική δράση «Frontex equipment», του ειδικού στόχου 2 («σύνορα») του ελληνικού προγράμματος ΤΕΑ 2014-2020, που αφορούσε στην προμήθεια 4 ΠΛΣ κατά την προηγούμενη προγραμματική περίοδο. Ένα εξ' αυτών, το ΠΛΣ 920, ήταν το μοναδικό σκάφος του Λιμενικού

⁸⁴ Πρακτικά της 3ης συνεδρίασης της ΕπΠα ΤΑΜΕΥ, 27 Ιουνίου 2024, διαθέσιμα στο: <https://tamey.gov.gr/mc2021-2027-synedriasi/003/>.

⁸⁵ Συγκεκριμένα, τρεις συνεδριάσεις (τον Δεκέμβριο του 2022, τον Ιανουάριο του 2023 και τον Ιούνιο του 2024), καθώς και συνολικά δώδεκα γραπτές διαδικασίες, οι οποίες είναι διαθέσιμες στο: <https://tamey.gov.gr/mc2021-2027/meetings/>.

⁸⁶ ΕπΠα ΤΑΜΕΥ, 6η γραπτή διαδικασία της Επιτροπής Παρακολούθησης, 25 Ιουλίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://tamey.gov.gr/mc2021-2027/meetings/grapti-diadikasia-006/>, σ.2.

⁸⁷ Πρόγραμμα Ελλάδας – Μέσο Χρηματοδοτικής Στήριξης για τη Διαχείριση των Συνόρων και την Πολιτική Θεωρήσεων του Ταμείου για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Συνόρων, Ref. Ares(2023)5089046 - 21/07/2023, CCI: 2021EL65BVPR001, διαθέσιμο στο: <https://tamey.gov.gr/bmvi2021-2027/b-version-2-0/>, σ. 61.

Σώματος – Ελληνικής Ακτοφυλακής (ΛΣ-ΕΛΑΚΤ) που βρισκόταν στο σημείο κατά τη στιγμή του ναυαγίου της Πύλου, κατόπιν το οποίου οι ενέργειες και παραλήψεις του ΛΣ-ΕΛΑΚΤ τέθηκαν στο μικροσκόπιο. Κατά συνέπεια, δεδομένης της χρονικής εγγύτητας με το ναυάγιο, της σύνδεσης με τα κονδύλια της ΕΕ και του ρόλου της ΕπΠα ΤΑΜΕΥ στην αξιολόγηση της εκπλήρωσης των ΑΠΟ,⁸⁸ θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι η εκπλήρωση αυτού του ρόλου θα απαιτούσε τουλάχιστον κάποιου είδους προβληματισμό ή αξιολόγηση, ώστε να αποφευχθούν παρόμοια περιστατικά στο μέλλον.

Τέλος, η μόνη ρητά προβλεπόμενη διαδικασία αξιολόγησης συμμόρφωσης με τα θεμελιώδη δικαιώματα περιλαμβάνεται στο άρθρο 9 του Κανονισμού της ΕπΠα ΤΑΜΕΥ. Βάσει αυτού, υποβάλλονται περιοδικές εκθέσεις από τον Υπεύθυνο Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου (ανά τρίμηνο) και την Ειδική Επιτροπή για τη συμμόρφωση με τα θεμελιώδη δικαιώματα (ανά έτος). Αν και η ύπαρξη αυτής της διαδικασίας είναι θετική,⁸⁹ παραμένουν ερωτήματα ως προς την ανεξαρτησία και αποτελεσματικότητά της –ιδίως καθώς οι εκθέσεις δεν δημοσιοποιούνται, αποκλείοντας τον δημόσιο έλεγχο. Αυτό ενισχύει την εντύπωση ενός «ελεγχόμενου» περιβάλλοντος και μιας συνεχιζόμενης έλλειψης διαφάνειας στην αξιολόγηση της εφαρμογής του ΑΠΟ 3, όπως έχει ήδη επισημανθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV

Ο όγκος των πληροφοριών, της τεκμηρίωσης και των αποδεικτικών στοιχείων σχετικά με τις παράτυπες αναγκαστικές επιστροφές (επαναπροωθήσεις) στα χερσαία και θαλάσσια σύνορα της Ελλάδας είναι τα τελευταία χρόνια τόσο συντριπτικός, ώστε η ανάγκη επαναδιατύπωσης του προβληματισμού για την ύπαρξή τους κρίνεται περιττή στο πλαίσιο της παρούσας έκθεσης. Άλλωστε, πρόσφατες εκθέσεις⁹⁰ παρέχουν ήδη λεπτομερή και επίκαιρη ανάλυση του ζητήματος, βασισμένη μεταξύ άλλων σε νομικές [υποθέσεις](#) που εκπροσωπεί το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (ΕΣΠ).

Το σημαντικότερο είναι ότι, από τον Ιανουάριο του 2025, ο συστηματικός χαρακτήρας αυτών των πρακτικών, σε συνδυασμό με την επίμονη άρνηση των ελληνικών αρχών να τις διερευνήσουν, έχει πλέον αναγνωριστεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), στις υποθέσεις [G.R.J. κατά Ελλάδας](#) και [A.R.E. κατά Ελλάδας](#). Και στις δύο υποθέσεις το Δικαστήριο διαπίστωσε «ισχυρές ενδείξεις [... για] μια συστηματική πρακτική "επαναπροωθήσεων" από την ελληνική [επικράτεια] προς την Τουρκία», καταδικάζοντας την

⁸⁸ Μεταξύ άλλων, σύμφωνα με το άρθρο 3 (6) του κανονισμού λειτουργίας της. Βλ. ΕπΠα ΤΑΜΕΥ, *Εσωτερικός Κανονισμός της Επιτροπής Παρακολούθησης*, 16 Δεκεμβρίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://tamey.gov.gr/mc2021-2027/kanonismos/>.

⁸⁹ Ιδίως δεδομένης της αρχικής απροθυμίας της ελληνικής Πολιτείας ακόμη και να εξετάσει και το ενδεχόμενο θέσπισης μιας θέσης όπως αυτή του Υπευθύνου Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Για παράδειγμα, βλ. ΕΣΠ, *Greek Council for Refugees input for the forthcoming report of the Special Rapporteur on the human rights of migrants with respect to human rights violations at international borders: trends, prevention and accountability*, 28 Φεβρουαρίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/2s44vwer>, σ. 5.

⁹⁰ ΕΣΠ, *At Europe's Borders: Pushbacks Continue as Impunity Persists*, Νοέμβριος 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/4rrrya23>

Ελλάδα στην τελευταία υπόθεση για παραβιάσεις των άρθρων 3, 5 και 13 της [Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου \(ΕΣΔΑ\)](#).

Ως εκ τούτου, η παρούσα ενότητα περιορίζεται στην ανάδειξη του κινδύνου περαιτέρω παραβιάσεων, κυρίως μέσω συγκεκριμένων έργων που υποστηρίζονται από το Μέσο για τη χρηματοδοτική στήριξη της Διαχείρισης των Συνόρων και την πολιτική των Θεωρήσεων (ΜΔΣΘ) στην Ελλάδα, κατά τον τρέχοντα κύκλο χρηματοδότησης. Τα έργα αυτά αφορούν την ενίσχυση της εθνικής ικανότητας ελέγχου και επιτήρησης των συνόρων, περιλαμβανομένης της προμήθειας τεχνολογικών μέσων, όπως παράκτια περιπολικά σκάφη (ΠΛΣ), μη επανδρωμένα αεροσκάφη (drones), θερμικές κάμερες, οχήματα 4x4, οχήματα μεταφοράς (περιλαμβανομένης της μεταφοράς σκύλων), διόπτρες νυχτερινής οράσεως, και την ενίσχυση της επιχειρησιακής ικανότητας των ελληνικών δυνάμεων ασφαλείας (σχετικά βλ. [ενότητα 7.1](#)).

Κατ' αρχάς, η προμήθεια και χρήση τέτοιων μέσων δεν συνεπάγεται αυτομάτως παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Για παράδειγμα, πέρα από τον έλεγχο των παραμεθόριων περιοχών —που αποτελεί κυριαρχική αρμοδιότητα— τα μέσα αυτά (όπως τα σκάφη, ιδίως όταν είναι κατάλληλα εξοπλισμένα) μπορούν να χρησιμοποιηθούν εξίσου για λόγους αποτροπής, αλλά και για την ενίσχυση των επιχειρήσεων έρευνας και διάσωσης (SAR), διασώζοντας άτομα σε κίνδυνο στη θάλασσα.⁹¹

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα έκθεση αναγνωρίζει και σέβεται την καθοριστική συμβολή των ελληνικών δυνάμεων ασφαλείας —ιδίως του Λιμενικού Σώματος – Ελληνικής Ακτοφυλακής (ΛΣ-ΕΛΑΚΤ)— στη διάσωση ανθρωπίνων ζωών στη θάλασσα. Ωστόσο, η τεκμηριωμένη χρήση αυτών των μέσων σε επιχειρήσεις επαναπροώθησης, τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλα κράτη μέλη (ΚΜ), προκαλεί ανησυχία, ιδίως εν μέσω της παγιωμένης κουλτούρας ατιμωρησίας σε εθνικό επίπεδο.⁹²

Ενδεικτικά, το Δίκτυο Παρακολούθησης της Βίας στα Σύνορα (BVMN) έχει καταγράψει, στην περίπτωση της Κροατίας,⁹³ τη χρήση drones, ακτίνων Χ, ελικοπτέρων, σκύλων, σαρωτών για αναγνώριση κίνησης, αναπνοής και καρδιακών παλμών, θερμικών καμερών, διοπτρών νυχτερινής όρασης, φακών και smartphones, στο πλαίσιο επιχειρήσεων επαναπροώθησης που, κατ' αντιστοιχία με πρακτικές που έχουν καταγραφεί στην Ελλάδα,⁹⁴ συνοδεύονταν από βία (π.χ. [ηλεκτροσόκ](#), [βύθιση στο νερό](#)) και την αφαίρεση προσωπικών αντικειμένων. Στην περίπτωση της Ελλάδας, μεταξύ των αναφερόμενων θυμάτων τέτοιων πρακτικών έχουν

⁹¹ Βλ. Homo Digitalis, "Drones & Artificial Intelligence at Greece's high-tech borders", 23 Αυγούστου 2023, διαθέσιμο στο: <https://homodigitalis.gr/en/posts/131019/>.

⁹² Βλ. επίσης ΕΣΠ & ΕΛΕΔΑ, Joint letter by GCR & HLHR on irregular forced returns (pushbacks), criminalisation and the Rule of Law in Greece, 17 Μαρτίου 2023, διαθέσιμο στο: https://gcr.gr/wp-content/uploads/GCR_HLHR_letter_final.pdf.

⁹³ BVMN, *Submission to the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, xenophobia and related intolerance for the report on Race, Borders, and Digital Technologies: The role of technology in illegal push-backs from Croatia to Bosnia-Herzegovina and Serbia*, 27 Ιανουαρίου 2021, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/mr3ecsep>.

⁹⁴ Για περισσότερα, βλ. μεταξύ άλλων τις μέχρι σήμερα εκθέσεις του Μηχανισμού Καταγραφής Περιστατικών Παράτυπων Αναγκαστικών Επιστροφών, ο οποίος έχει συσταθεί στο πλαίσιο της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ), διαθέσιμες στο <https://nchr.gr/en/reports.html>.

καταγραφεί ευάλωτα άτομα, συμπεριλαμβανομένων εγκύων γυναικών, μονογονεϊκών οικογενειών με ανήλικα παιδιά, ατόμων με νοητική και σωματική αναπηρία, καθώς και βαριά ασθενών.⁹⁵

Από την εμπειρία του στη νομική εκπροσώπηση θυμάτων,⁹⁶ το ΕΣΠ έχει επίσης ενημερωθεί από θύματα για τον εντοπισμό drones, σκύλων και διοπτρών νυχτερινής οράσεως κατά τη διάρκεια επιχειρήσεων επαναπροώθησης στον Έβρο. Να σημειωθεί ότι σε αρκετές περιπτώσεις τα άτομα κατέληξαν να επαναπροωθηθούν στην Τουρκία, παρά το ότι είχαν προηγηθεί παρεμβάσεις του ΕΔΔΑ (*προσωρινά μέτρα*) για την προστασία τους.⁹⁷

Παρόμοια ευρήματα για τη χρήση τεχνολογίας έχουν καταγραφεί στις εκθέσεις σοβαρών περιστατικών (Serious Incident Reports - **SIR**) του Frontex. Μεταξύ Οκτωβρίου 2022 και Μαρτίου 2024, το Γραφείο Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (**FRO**) του Οργανισμού εξέδωσε τουλάχιστον 17 τέτοιες εκθέσεις σχετικά με φερόμενα περιστατικά επαναπροώθησης που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα μεταξύ 2022 και 2023.⁹⁸ Στο πλαίσιο αυτών των ερευνών, το Γραφείο κατέληξε στο συμπέρασμα, με διαφορετικούς βαθμούς βεβαιότητας που κυμαίνεται από «εύλογο» έως «πέραν πάσης αμφιβολίας», ότι πράγματι είχε λάβει χώρα επιχείρηση επαναπροώθησης.

Για την παρούσα έκθεση, κομβικά είναι ωστόσο τα ευρήματα του FRO, που σε ορισμένες περιπτώσεις προσδιόρισαν συγκεκριμένα μέσα που χρηματοδοτήθηκαν από την ΕΕ και χρησιμοποιήθηκαν σε επιχειρήσεις επαναπροώθησης, όπως το ΠΛΣ 910, που αγοράστηκε μέσω του Ταμείου Εσωτερικής Ασφάλειας (**TEA**), και το ΠΛΣ-617, συγχρηματοδοτούμενο από τον Frontex.

Στην πρώτη περίπτωση, το σκάφος φέρεται να συμμετείχε σε επιχείρηση κατά την οποία 105 άτομα εγκαταλείφθηκαν σε σωσίβιες λέμβους στο Φαρμακονήσι και την Κω (Μάιος 2022). Στη δεύτερη, όπως δημοσίευσαν οι New York Times (Μάιος 2023), το Γραφείο Θεμελιωδών

⁹⁵ Για παράδειγμα, Μηχανισμός Καταγραφής Περιστατικών Παράτυπων Αναγκαστικών Επιστροφών, *Ετήσια Έκθεση 2023*, Ιούνιος 2024, διαθέσιμο στο: https://nchr.gr/images/pdf/RecMechanism/Final_Annual_Report_202311.pdf, σσ.5-6.

⁹⁶ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. ΕΣΠ, *GCR's Information Note on interventions and on interim measures granted by the ECtHR in cases regarding pushbacks*, επικαιροποιημένο έως τις 18 Φεβρουαρίου 2025, διαθέσιμο στο: <https://gcr.gr/en/news/item/1984-information-note/>

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ Συγκεκριμένα, τα SIR 10244/2023 (οριστικοποιήθηκε στις 27 Ιουλίου 2023), 10248/2023 (οριστικοποιήθηκε στις 29 Σεπτεμβρίου 2023), 10263/2023 (οριστικοποιήθηκε στις 22 Ιουνίου 2023), 10887/2023 (οριστικοποιήθηκε στις 18 Αυγούστου 2023), 13279/2022 (οριστικοποιήθηκε στις 4 Οκτωβρίου 2022), 13821/2022 (οριστικοποιήθηκε στις 31 Μαρτίου 2023), 14056/2022 (οριστικοποιήθηκε στις 15 Δεκεμβρίου 2022), και 14509/2022 (οριστικοποιήθηκε όχι στις 31 Δεκεμβρίου 2022), 14828/2022 (οριστικοποιήθηκε στις 31 Μαρτίου 2023), σχετικά με περιστατικά που αναφέρθηκε ότι έλαβαν χώρα το 2022, και οι SIR 11023/2023 (οριστικοποιήθηκε στις 28 Ιουλίου 2023), 11027/2023 (οριστικοποιήθηκε στις 22 Ιουνίου 2023), 11203/2022 (οριστικοποιήθηκε στις 28 Ιουλίου 2023), 12070/2023 (οριστικοποιήθηκε στις 18 Σεπτεμβρίου 2023), 12230/2023 (οριστικοποιήθηκε στις 6 Δεκεμβρίου 2023), 13276/2023 (οριστικοποιήθηκε στις 23 Απριλίου 2024), 13563/2023 (οριστικοποιήθηκε στις 23 Νοεμβρίου 2023), 15485/2023 (οριστικοποιήθηκε στις 28 Μαρτίου 2024), σχετικά με περιστατικά που αναφέρθηκαν ότι έλαβαν χώρα το 2023. Όλα τα SIR ανακτήθηκαν από το δημόσιο μητρώο εγγράφων του FRONTEX στη διεύθυνση: <https://prd.frontex.europa.eu/> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Νοεμβρίου 2024].

Δικαιωμάτων του Frontex διαπίστωσε πέραν πάσης αμφιβολίας ότι 12 άτομα —ανάμεσά τους και ένα βρέφος 6 μηνών— κακοποιήθηκαν και απωθήθηκαν από τη Λέσβο στην Τουρκία, από μασκοφόρους και μέλη της Ακτοφυλακής, χρησιμοποιώντας σκάφος του Frontex.

Το πιο σημαντικό για τους σκοπούς της παρούσας έκθεσης είναι ότι, κατά τη διάρκεια των προαναφερόμενων ερευνών SIR, το Γραφείο ήταν σε ορισμένες περιπτώσεις σε θέση να προσδιορίσει επακριβώς τα περιουσιακά στοιχεία που χρηματοδοτήθηκαν από την ΕΕ και χρησιμοποιήθηκαν στο πλαίσιο τέτοιων επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, το σκάφος της Ελληνικής Ακτοφυλακής ΠΛΣ 910, το οποίο, όπως σημειώνεται⁹⁹, «είχε αρχικά αγοραστεί με κονδύλια της ΕΕ στο πλαίσιο του κεφαλαίου της δράσης ειδικού εξοπλισμού του Ταμείου Εσωτερικής Ασφάλειας»¹⁰⁰, και το συγχρηματοδοτούμενο από τον Frontex σκάφος ΠΛΣ 617.

Στην πρώτη περίπτωση, το χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ περιουσιακό στοιχείο συμμετείχε σε αυτό που το FRO κατέληξε ήταν η πολύ πιθανή εμπλοκή του Λιμενικού σε μια επιχείρηση επαναπροώθησης, όπου μια ομάδα 105 ατόμων φέρεται να εγκαταλείφθηκε σε σωσίβιες λέμβους κοντά στο Φαρμακονήσι και την Κω τον Μάιο του 2022. Η δεύτερη περίπτωση αφορά τη διερεύνηση του περιστατικού που αναδείχθηκε σε γνωστό δημοσίευμα των New York Times τον Μάιο του 2023,¹⁰¹ σε συνέχεια της οποίας το FRO διαπίστωσε πέραν πάσης αμφιβολίας ότι 12 άτομα, μεταξύ των οποίων γυναίκες, παιδιά και ένα μωρό έξι μηνών, υποβλήθηκαν στις 11 Απριλίου 2023 σε κακομεταχείριση και επαναπροωθήθηκαν από τη Λέσβο στην Τουρκία από στελέχη του Λιμενικού και μασκοφορεμένα άτομα που ενεργούσαν σε συνεννόηση και συντονισμό με τις ελληνικές αρχές.¹⁰² Στην περίπτωση αυτή, όπως σημειώνεται, το συγχρηματοδοτούμενο από τον Frontex σκάφος ήταν αυτό που «μετέφερε τους μετανάστες στα τουρκικά χωρικά ύδατα και τους εγκατέλειψε ακυβέρνητους σε σωσίβια λέμβο»¹⁰³. Έκθεση της Aegean Boat Report κάνει επίσης λόγο για τη χρήση μέσων που χρηματοδοτήθηκαν από την ΕΕ, ιδίως στο πλαίσιο του TEA, σε επιχειρήσεις επαναπροώθησης από την Ελλάδα.¹⁰⁴

Να σημειωθεί πως τα παραπάνω ευρήματα κατέστησαν εφικτά από τις πληροφορίες που το Γραφείο του FRO μπόρεσε να αποκτήσει και να αξιολογήσει, παρά τη συστηματική —και καταγεγραμμένη από τον FRO— άρνηση συνεργασίας (στις έρευνες) εκ μέρους των ελληνικών αρχών.¹⁰⁵

⁹⁹ SIR 10263/2023, σ. 3.

¹⁰⁰ «originally purchased using EU funds under the Special Equipment Action chapter of the Internal Security Fund» στο πρωτότυπο.

¹⁰¹ NYT, "Video Shows Greece Abandoning Migrants at Sea", 19 Μαΐου 2023, διαθέσιμο στο: <https://www.nytimes.com/2023/05/19/world/europe/greece-migrants-abandoned.html>

¹⁰² SIR 12070/2023, ανακτήθηκε από το δημόσιο μητρώο εγγράφων του FRONTEX στη διεύθυνση: <https://prd.frontex.europa.eu/> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Νοεμβρίου 2024].

¹⁰³ *Ibid*, σ.1.

¹⁰⁴ Aegean Boat Report, "Illegal Pushbacks Funded By EU Continues In Greece, Unhindered And Unchallenged", 19 Απριλίου 2024, available at: <https://tinyurl.com/23829ub3>.

¹⁰⁵ Για παράδειγμα, μεταξύ άλλων, το γραφείο του FRO σημειώνει σταθερά τις περιορισμένες απαντήσεις των ελληνικών αρχών και ενίοτε την άρνησή τους να δώσουν λεπτομερείς απαντήσεις στις έρευνες που διεξήγε. Σημειώνει, επίσης, ασυνέπειες και αναξιόπιστες αναφορές των περιστατικών

Η εν λόγω άρνηση συνεργασίας σημειώνεται από το Γραφείο του FRO τόσο εκθέσεις σοβαρών περιστατικών (SIR) που αναφέρονται στην παρούσα έκθεση, όσο και σε Γνώμη (Opinion) που εξέδωσε ο FRO στις 10 Ιουλίου 2023.¹⁰⁶ Η συγκεκριμένη Γνώμη είναι η τέταρτη κατά σειρά από το 2022, με τις προηγούμενες ήδη να επισημαίνουν «σοβαρές ανησυχίες για πολυάριθμες και αξιόπιστες μαρτυρίες κακομεταχείρισης και επεναπροώθησης μεταναστών στη στεριά και στη θάλασσα από τις ελληνικές αρχές»¹⁰⁷. Η δε Γνώμη της 10^{ης} Ιουλίου επισημαίνει με σαφήνεια τον κίνδυνο έμμεσης εμπλοκής του Οργανισμού (δηλ. του FRONTEX) και ουσιαστικής εργαλειοποίησής του στο πλαίσιο παραβιάσεων θεμελιωδών δικαιωμάτων που διαπράττονται από τις ελληνικές αρχές, οδηγώντας τον FRO να συστήσει την αναστολή ή τον τερματισμό των δραστηριοτήτων του Frontex στην Ελλάδα.¹⁰⁸ Η εν λόγω Γνώμη είναι διαθέσιμη στο [Παράρτημα Χ](#).

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στην πολύκροτη υπόθεση του ναυαγίου του πλοίου «Adriana» (Πύλος), στις 14 Ιουνίου 2023, όπου περισσότεροι από 600 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους ή αγνοούνται.¹⁰⁹ Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, το περιστατικό αυτό προκάλεσε την έκδοση SIR από το Γραφείο του FRO,¹¹⁰ η οποία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι ελληνικές αρχές δεν ενεργοποίησαν εγκαίρως επιχείρηση έρευνας και διάσωσης (SAR), παρότι το σκάφος βρισκόταν εμφανώς σε κίνδυνο εντός της ελληνικής ζώνης ευθύνης. Όπως αναφέρεται,¹¹¹ συγκεκριμένα, η επιχείρηση διάσωσης δεν ξεκίνησε παρά μόνο «μέχρι τη στιγμή του ναυαγίου, όταν δεν ήταν πλέον δυνατή η διάσωση όλων των επιβαινόντων». Ακόμη και τότε, όπως σημειώνει το Γραφείο του FRO, οι πόροι που αναπτύχθηκαν ήταν «ανεπαρκείς και ακατάλληλοι», ενώ δεν αξιοποιήθηκαν διαθέσιμοι πόροι που προσέφερε ο Frontex.

Όπως και σε άλλες περιπτώσεις SIR, έτσι και σε αυτήν, το Γραφείο του FRO καταγράφει την άρνηση των ελληνικών αρχών να διευκολύνουν την έρευνα για την εξακρίβωση των συνθηκών του ναυαγίου, καθώς και ασυνέπειες στην επίσημη αναφορά του περιστατικού. Μεταξύ αυτών των ασυνεπειών, περιλαμβάνεται και η φερόμενη προσπάθεια ρυμούλκησης του πλοίου με σχοινί από σκάφος του Λιμενικού, παρότι κάτι τέτοιο ενείχε σοβαρούς κινδύνους για την ευστάθειά του. Παρότι οι ελληνικές αρχές αρχικά διέψευσαν τους εν λόγω

από πλευράς των ελληνικών αρχών, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου υπήρχαν διαθέσιμα αποδεικτικά στοιχεία (βιντεοσκοπημένο υλικό) που αποδείκνυαν τις αντιφάσεις στις αναφορές των ελληνικών αρχών για τα εν λόγω περιστατικά (SIR 14056/2022). Για περισσότερα βλ. SIRs 10263, 10887/2023, 11023/2023, 11027/2023, 11203/2023, 12070/2023, 12230/2023, 13276/2023, 13279/2022, 13821/2022, 14056/2022 και 15485/2023, που ανακτήθηκαν από το δημόσιο μητρώο εγγράφων του FRONTEX στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/23829ub3> [τελευταία πρόσβαση 13 Νοεμβρίου 2024]

¹⁰⁶ FRONTEX, “Opinion by the Fundamental Rights Officer: Greece – advice to suspend or terminate Frontex operations in Greece in accordance with Article 46(4) of the EBCG Regulation”, Βαρσοβία, 10 Ιουλίου 2023. Σχετικά, βλ. [παράρτημα Χ](#)

¹⁰⁷ *Ibid*, σ.1.

¹⁰⁸ *Ibid*, σ.3.

¹⁰⁹ Βλ. επίσης Amnesty International, *Greece: 6 Months On, No Justice for Pylos Shipwreck*, 14 December 2023, available at: <https://tinyurl.com/mrfkqwzv>

¹¹⁰ SIR 12595/2023 (οριστικοποιήθηκε την 1η Δεκεμβρίου 2023), ανακτήθηκε από το δημόσιο μητρώο εγγράφων του FRONTEX στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/23829ub3> [τελευταία πρόσβαση στις 13 Νοεμβρίου 2024].

¹¹¹ Στο ίδιο, σ.16.

ισχυρισμούς, το FRO εκτίμησε τις εν λόγω διαψεύσεις ως «ασύμβατες» με συνεπείς μαρτυρίες επιζώντων.¹¹²

Το σκάφος της Ακτοφυλακής που φέρεται να ενεπλάκη ήταν το ΠΛΣ 920, [το τρίτο κατά σειρά](#) από τα συνολικά τέσσερα (αρχικά [δύο](#)) σκάφη που φαίνεται να προμηθεύτηκε το Λιμενικό τον Μάιο του 2021, στο πλαίσιο σύμβασης ύψους 55,56 εκατομμυρίων ευρώ με την ιταλική εταιρεία *Cantiere Navale Vittoria*.¹¹³ Το 90% του κόστους καλύφθηκε από την ΕΕ, μέσω του ΤΕΑ 2014–2020 (ειδικός στόχος 2, «σύνορα»), και συγκεκριμένα της ειδικής δράσης «Εξοπλισμός Frontex», με στόχο τη συμβολή στην επίτευξη «[ι]κανοποιητικού» βαθμού «ανταπόκρισης σε επιχειρήσεις έρευνας και διάσωσης».¹¹⁴ Παρότι βάσει προδιαγραφών το ΠΛΣ 920 διαθέτει δύο υπερσύγχρονα ηλεκτρο-οπτικά και θερμικά συστήματα παρακολούθησης, κατά τη στιγμή του ναυαγίου αναφέρθηκε ότι δεν λειτουργούσαν, παρά τις συστάσεις του Frontex, οι οποίες, εφόσον είχαν εφαρμοστεί, ενδεχομένως να είχαν συμβάλει στη διαλεύκανση των συνθηκών του ναυαγίου.¹¹⁵

Επισημαίνεται πως η άρνηση του Λιμενικού να κινήσει έστω και πειθαρχική διαδικασία για το περιστατικό, οδήγησε τον Συνήγορο του Πολίτη να κινήσει αυτεπάγγελτη έρευνα τον Νοέμβριο του 2023.¹¹⁶ Με την ολοκλήρωσή της, τον Φεβρουάριο 2025, διαπιστώθηκαν σαφείς ενδείξεις ποινικής ευθύνης μεταξύ ανώτερων αξιωματικών του Λιμενικού Σώματος.¹¹⁷

¹¹² Στο ίδιο, σ.15.

¹¹³ Soudaport, «Στην Σούδα το ολοκαίνουργιο ΠΠΛΣ 920», 12 Αυγούστου 2021, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/ehd74s35>; Naval Analyses, CNV P355GR, the new coastal patrol vessels of the Hellenic Coastguard, 31 Οκτωβρίου 2020, διαθέσιμο στο: <https://www.navalanalyses.com/2020/10/cnv-p355gr-new-coastal-patrol-vessels.html>. Βλ. επίσης RSA, “Pylos Shipwreck: Timeline and archive of a tragedy that could have been avoided”, 27 Ιουλίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://rsaegean.org/en/pylos-timeline-archive/>.

¹¹⁴ Όπως μεταξύ άλλων σημειώνεται στην τρίτη και τελική τροποποίηση της απόφασης έγκρισης επιχορήγησης της δράσης. Σχετικά, βλ. Υπουργός Προστασίας του Πολίτη, 3η τροποποίηση χρηματοδότησης της Δράσης «Προμήθεια Παράκτιων Περιπολικών Πλοίων» από το Εθνικό Πρόγραμμα του «Ταμείου Εσωτερικής Ασφάλειας/Τομέας Σύνορα και Θεωρήσεις της περιόδου 2014-2020» από το Εθνικό Πρόγραμμα του «Ταμείου Εσωτερικής Ασφάλειας/Τομέας Σύνορα και Θεωρήσεις της περιόδου 2014-2020», 19 Απριλίου 2020, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/26x88pyz>, σ.2. Για περισσότερα, βλ. Εθνικό Πρόγραμμα Ελλάδας ISF, CCI: 2014GR65ISNP001, διαθέσιμο στη διαθεσίμο στο: <https://tinyurl.com/4cy48nd6>, σ.21.; Soudaport, ό.π.; Γενικός Γραμματέας Δημόσιας Τάξης, 2^η τροποποίηση της συμφωνίας επιδότησης της δράσης «Προμήθεια παράκτιων περιπολικών σκαφών», 14 Μαρτίου 2019, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/3t6tachj>, 2 η τροποποίηση χρηματοδότησης της Δράσης «Προμήθεια Παράκτιων Περιπολικών Πλοίων» από το Εθνικό Πρόγραμμα του «Ταμείου Εσωτερικής Ασφάλειας/Τομέας Σύνορα και Θεωρήσεις της περιόδου 2014-2020»: Απόφαση χορήγησης επιδότησης, 26 Φεβρουαρίου 2019, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/3cs2xkan>.

¹¹⁵ Για περισσότερα, βλ. Solomon “Under the unwatchful eye of the authorities’ deactivated cameras: dying in the darkest depths of the Mediterranean”, 6 Ιουλίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/4f8rmjyc>.

¹¹⁶ Συνήγορος του Πολίτη, «Ο Συνήγορος του Πολίτη ερευνά το ναυάγιο της Πύλου», 9 Νοεμβρίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/55tmfve3>.

¹¹⁷ Βλ. RSA, Scathing report by the Greek Ombudsman on the Pylos shipwreck”, 5 Φεβρουαρίου 2025, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/2k4rtx4a>.

Η αντίδραση του αρμόδιου Υπουργείου Ναυτιλίας, που άφησε να εννοηθεί ότι η έκθεση του Συνηγόρου είχε πολιτικά κίνητρα,¹¹⁸ εντείνει την ανησυχία για τη φθίνουσα κατάσταση του Κράτους Δικαίου στην Ελλάδα και για τη συνεχιζόμενη πιθανή εμπλοκή περιουσιακών στοιχείων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ σε ενέργειες ή παραλείψεις με καταστροφικές συνέπειες για το δικαίωμα στη ζωή (άρθρο 2 του Χάρτη), μεταξύ άλλων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V

Όσον αφορά την πρόσβαση στο άσυλο, δύο περιπτώσεις που σχετίζονται με τα Ταμεία της ΕΕ χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής.

Η πρώτη, αφορά τη συστηματική και καταχρηστική εφαρμογή της έννοιας της «ασφαλούς τρίτης χώρας» από τις ελληνικές αρχές. Η δεύτερη σχετίζεται, με τα εμπόδια στην πρόσβαση στο άσυλο και στα συναφή δικαιώματα των αιτούντων στην ηπειρωτική χώρα.

A) Παράνομη εφαρμογή της έννοιας της «ασφαλούς τρίτης χώρας»

Τον Ιούνιο του 2021, με βάση την Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) [42799/03.06.2021](#), όπως τροποποιήθηκε, η Ελλάδα χαρακτήρισε την Τουρκία ως «ασφαλή τρίτη χώρα» για αιτούντες άσυλο από τη Συρία, το Αφγανιστάν, τη Σομαλία, το Μπαγκλαντές και το Πακιστάν. Στην πράξη, η απόφαση αυτή επέκτεινε τόσο το γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής, όσο και τις εθνικότητες που καλύπτονται από τη λογική της Κοινής Δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας του 2016. Έκτοτε, οι αιτήσεις ασύλου των πολιτών των παραπάνω εθνικοτήτων εξετάζονται, τουλάχιστον αρχικά, στο πλαίσιο της λεγόμενης «διαδικασίας παραδεκτού». Αυτό σημαίνει πως η εξέταση επικεντρώνεται στο εάν οι αιτούντες μπορούν να θεωρηθούν ασφαλείς στην Τουρκία και όχι στο αν έχουν ανάγκη διεθνούς προστασίας.

Από νομικής και πολιτικής σκοπιάς, ανακύπτουν σημαντικά ζητήματα, τόσο διαδικαστικά όσο και ουσιαστικά. Μεταξύ αυτών:

- η έλλειψη επαρκούς αιτιολογίας στις ΚΥΑ που χαρακτηρίζουν την Τουρκία ως ασφαλή, αφού αυτές βασίζονται σε μη δημόσια έγγραφα —κατά παράβαση των άρθρων 12 (1)(δ) και 38 (2)(γ) της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου.¹¹⁹

¹¹⁸ Υπουργείο Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής, «Ανακοίνωση του Υπουργείου Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής σχετικά με το Δελτίο Τύπου του Συνηγόρου του Πολίτη (04.02.2025)», 4 Φεβρουαρίου 2025, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/3my4bv5m>

¹¹⁹ Για περισσότερα βλ. Katsigianni Z. και Koutsouraki E., Safe Third Countries and Safe Countries of Origin: Safety Assessment and Implementation for Refugees Seeking Protection in Greece, στο *Quarterly on Refugee Problems*, 2025, Vol. 64, Issue 1, διαθέσιμο στο: <https://ejournals.bibliothek.thws.de/grp/issue/view/27/24>, σσ.22-54 και AIDA, *Country Report on Greece (2023 update)*, ό.π., σσ. 154-155.

- η παράβλεψη των αυξανόμενων εμποδίων πρόσβασης στο άσυλο στην Τουρκία, συμπεριλαμβανομένων καταγεγραμμένων πρακτικών επαναπροώθησης Σύρων και Αφγανών προσφύγων από την Τουρκία.¹²⁰

Για τους σκοπούς της παρούσας έκθεσης, αρκεί να επισημανθεί ότι από τον Μάρτιο του 2020 η Τουρκία έχει πάψει να δέχεται επιστροφές απορριφθέντων αιτούντων άσυλο από την Ελλάδα. Η απουσία ρεαλιστικής προοπτικής επιστροφής επί πέντε και πλέον χρόνια καθιστά την εφαρμογή της έννοιας της «ασφαλούς τρίτης χώρας» αυθαίρετη και αντίθετη με το άρθρο 38 (4) της [Οδηγίας 2013/32/EU \(διαδικασίες ασύλου\)](#) και το άρθρο 18 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ. Το αδιέξοδο που αντιμετωπίζουν οι απορριφθέντες αιτούντες ενδέχεται επίσης να παραβιάζει τα άρθρα 4 και 6 του Χάρτη, λόγω πιθανής έκθεσής τους σε συνθήκες σοβαρής υλικής στέρησης και διοικητική κράτηση.¹²¹

Να σημειωθεί ότι το πρόβλημα έχει επανειλημμένα επισημανθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μεταξύ άλλων στις παρατηρήσεις της για τα ελληνικά προγράμματα Εσωτερικών Υποθέσεων 2021–2027 (TAME, TEA, ΜΔΣΘ).¹²² Η Επιτροπή έχει επίσης καλέσει την Ελλάδα να συμμορφωθεί με τις νομικές της υποχρεώσεις, χωρίς ωστόσο να υπάρξει κάποιο ορατό αποτέλεσμα.¹²³

Η ίδια περιφρόνηση των κανόνων παρατηρήθηκε και μετά την προδικαστική απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) τον Οκτώβριο του 2024, σε υπόθεση που χειρίστηκαν το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (ΕΣΠ) και η Υποστήριξη Προσφύγων στο Αιγαίο (RSA). Το ΔΕΕ έκρινε, συγκεκριμένα, ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να απορρίπτουν αιτήσεις ασύλου ως απαράδεκτες με βάση την έννοια της «ασφαλούς τρίτης χώρας», όταν γνωρίζουν ότι ο αιτών «δεν θα μπορέσει να εισέλθει στο έδαφος χώρας που έχει χαρακτηριστεί ως ασφαλής»¹²⁴. Παρόλα αυτά, η Υπηρεσία Ασύλου εξακολουθούσε να

¹²⁰ Για περισσότερα, βλ. μεταξύ άλλων Politico The EU is helping Turkey forcibly deport migrants to Syria and Afghanistan", 11 October 2024, available at: <https://www.politico.eu/article/the-eu-is-helping-turkey-forcibly-deport-migrants-to-syria-and-afghanistan/>; AIDA, *Country report on Türkiye (2023 update)*, Αύγουστος 2024, διαθέσιμο στο: https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2024/08/AIDA-TR_2023-Update.pdf, ιδίως σσ.28-34.; RSA, "European Commission dispels Greece's designation of Türkiye as a "safe third country" for refugees – Repeal the national list of safe third countries", Νοέμβριος 2022, διαθέσιμο στο: <https://rsaegian.org/en/safe-third-country-letter/>; HRW, "No One Asked Me Why I Left Afghanistan": Pushbacks and Deportations of Afghans from Turkey", Νοέμβριος 2022, διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/report/2022/11/18/no-one-asked-me-why-i-left-afghanistan/pushbacks-and-deportations-afghans-turkey>.

¹²¹ Για περισσότερα, βλ. AIDA, *Country Report on Greece (2023 update)*, ό.π., σσ.154-165.

¹²² Οι πρόσθετες παρατηρήσεις της Επιτροπής δημοσιεύθηκαν μετά από αίτηση πρόσβασης σε πληροφορίες στις 23 Μαρτίου 2024. Είναι διαθέσιμες στη https://www.asktheeu.org/request/ec_assessments_of_enabling_condi#incoming-52832. Τα έγγραφα που αναφέρονται είναι ιδίως τα έγγραφα [13.1](#) και [14.1](#).

¹²³ Βλ. HIAS Greece & RSA, *The role of the European Commission in the implementation of the EU asylum acquis on the Greek islands*, January 2023, available at: https://rsaegian.org/wp-content/uploads/2023/02/RSA_HIAS_EU-Ombudsman_submission.pdf, παρ. 38.

¹²⁴ ΕΣΠ & RSA, CJEU ruling on the concept of "safe third country", 4 Οκτωβρίου 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/mryknmyy>

εξετάζει και να εκδίδει αποφάσεις περί απαραδέκτου σε τέτοιες περιπτώσεις, μεταξύ άλλων και κατά τη διάρκεια του 2025.

Σε σχέση με τα κονδύλια της ΕΕ, αξίζει να σημειωθεί η σημαντική συνεισφορά των Ταμείων στη διατήρηση της λειτουργίας της Υπηρεσίας Ασύλου. Σύμφωνα με ετήσια έκθεση υλοποίησης του TAME για την περίοδο 2014–2020, το Ταμείο κάλυψε τις συμβάσεις 620 υπαλλήλων της ΥΑ, με αρμοδιότητες *"καταγραφή[ς], εξέταση[ς] και επίδοση[ς] αποφάσεων επί αιτήσεων ασύλου"*¹²⁵. Επιπλέον, στο εγκεκριμένο πρόγραμμα TAME 2021–2027 αναφέρεται ότι το εν λόγω προσωπικό είναι αρμόδιο για τη σύνταξη τελικών αποφάσεων επί αιτήσεων που εξετάζονται υπό τη διαδικασία παραδεκτού,¹²⁶ δηλαδή και με βάση την έννοια της «ασφαλούς τρίτης χώρας». Κατά συνέπεια, αφενός, η χρηματοδότηση αυτή ενίσχυσε την ικανότητα της Ελλάδας να επεξεργάζεται αιτήσεις ασύλου και, θεωρητικά, να εξασφαλίζει ταχύτερη πρόσβαση στη διαδικασία. Από την άλλη, συνέβαλε δυνητικά στην καταχρηστική εφαρμογή της ενωσιακής νομοθεσίας, με αρνητικές επιπτώσεις για τα δικαιώματα των αιτούντων, εν γνώση της Επιτροπής.

Στις 21 Μαρτίου του 2025, ο χαρακτηρισμός της Τουρκίας ως «ασφαλούς τρίτης χώρας» ακυρώθηκε με απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, σύμφωνα με ανακοίνωση του Προέδρου αυτής.¹²⁷ Η απόφαση αυτή έπεται της προαναφερθείσας κρίσης του ΔΕΕ στην ίδια υπόθεση.¹²⁸

Ωστόσο, μόλις τρεις ημέρες μετά,¹²⁹ το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου ανακοίνωσε την προετοιμασία νέας απόφασης για τον χαρακτηρισμό της Τουρκίας ως «ασφαλούς τρίτης χώρας», δημιουργώντας αμφιβολίες για τη βούληση συμμόρφωσης. Ακόμη πιο ανησυχητικές ήταν οι δηλώσεις του Υπουργού σχετικά με επικείμενες νομοθετικές αλλαγές που στοχεύουν στην πίεση για «οικειοθελή αποχώρηση» των απορριφθέντων, αφήνοντας αιχμές για το ρόλο της Δικαιοσύνης. Οι δηλώσεις προκάλεσαν την έντονη αντίδραση της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών, η οποία κατήγγειλε παρέμβαση της εκτελεστικής εξουσίας στη δικαστική. Όπως επεσήμανε,¹³⁰ *«οι δηλώσεις αυτές [...] εντάσσονται σε ένα γενικότερο πλαίσιο παρεμβάσεων της εκτελεστικής εξουσίας προς τη δικαστική εξουσία και αποσκοπούν στην καλλιέργεια κλίματος εκφοβισμού προς τους δικαστές κατά την άσκηση του δικαστικού τους έργου,*

¹²⁵ Εθνικό πρόγραμμα TAME, Ετήσια έκθεση υλοποίησης: AMIF, CCI: 2014GR65AMNP001, διαθέσιμη στο: <https://tinyurl.com/mryknmmy>, σ.4.

¹²⁶ Εθνικό TAME, έκδοση 3, διαθέσιμο στο: <https://tamey.gov.gr/amif2021-2027/a-version-3/>, σ. 14.

¹²⁷ Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ), «Ανακοίνωση του Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας σχετικά με τα αποτελέσματα της διάσκεψης για τις υποθέσεις που συζητήθηκαν στην ολομέλεια στις 7 Φεβρουαρίου 2025 και αφορούν τον χαρακτηρισμό της Τουρκίας ως ασφαλούς τρίτης χώρας», 21 Μαρτίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/24c7f2z6>.

¹²⁸ Για περισσότερα βλ. ΕΣΠ & RSA, «Το Συμβούλιο της Επικρατείας ακυρώνει τον χαρακτηρισμό της Τουρκίας ως «ασφαλούς τρίτης χώρας» για αιτούντες άσυλο», 27 Μαρτίου 2025, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/4rn4sub6>.

¹²⁹ ΥΜΑ, «Μ. Βορίδης στον ΣΚΑΪ: Αντιμέτωπη της παράνομης μετανάστευσης, αποτελεσματική οργάνωση της νόμιμης και την επανεξέταση του πλαισίου ασύλου – Η Ελλάδα είναι κράτος δικαίου, αλλά δεν μπορεί να είναι ανοχύρωτο κράτος», 26 Μαρτίου 2025, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/43xc4dbz>.

¹³⁰ Newsbeat, «Αντιδρά η Ένωση Διοικητικών Δικαστών για τις δηλώσεις Βορίδη σχετικά με τις διαδικασίες παροχής ασύλου», 28 Μαρτίου 2025, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/mu8pa4p4>.

λειτουργώντας οιονεί προειδοποιητικά για όσους δικαστές "αμφισβητήσουν" την ορθότητα των [...] επικείμενων ρυθμίσεων».

Β) Πρόσβαση στο άσυλο στην ηπειρωτική Ελλάδα

Σε στενή συνάφεια με τα παραπάνω, το δεύτερο ζήτημα αφορά ένα παρόμοιας φύσης εμπόδιο πρόσβασης στο άσυλο, αλλά στην ηπειρωτική Ελλάδα.

Από τον Ιούλιο του 2022, τα άτομα που επιθυμούν να υποβάλουν αίτηση ασύλου χωρίς να έχουν προηγουμένως περάσει από διαδικασία υποδοχής και ταυτοποίησης, πρέπει πρώτα να συμπληρώσουν έντυπο σε [ηλεκτρονική πλατφόρμα](#) του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου. Στη συνέχεια, τους αποδίδεται ημερομηνία ραντεβού για την καταγραφή της αίτησής τους, κατά την οποία πρέπει να παρουσιαστούν σε μία από τις δύο ορισμένες δομές υποδοχής, που εξυπηρετούν αντίστοιχα τη νότια (ΚΥΤ Μαλακάσας) και τη βόρεια (ΚΥΤ Διαβατών) Ελλάδα.

Όπως και στην προηγούμενη περίπτωση, το εν λόγω σύστημα εγείρει σοβαρά ζητήματα που επηρεάζουν αρνητικά την πρόσβαση των αιτούντων στα προβλεπόμενα δικαιώματά τους.

Συγκεκριμένα, έχουν υπάρξει συχνά φαινόμενα δυσλειτουργίας της πλατφόρμας ήδη από την αρχή της λειτουργίας της,¹³¹ με τις περιόδους αναμονής μεταξύ της υποβολής του αιτήματος μέσω της πλατφόρμας και του ραντεβού να φτάσει και τους αρκετούς μήνες. Η φύση του συστήματος θέτει, παράλληλα, ερωτήματα ως προς την δυνατότητα πρόσβασης ατόμων με χαμηλή ή/και καθόλου ψηφιακή κατάρτιση. Ο δε ορισμός μόνο δύο απομακρυσμένων δομών καταγραφής καθιστά την πρόσβαση ιδιαίτερα δύσκολη, λόγω της έλλειψης οργανωμένου πλαισίου μεταφοράς, που αναγκάζει τους αιτούντες να μετακινηθούν με δικά τους μέσα, εάν έχουν.¹³²

Ωστόσο, το πιο κρίσιμο ζήτημα είναι ότι, σύμφωνα με την πάγια πρακτική του Υπουργείου, η συμπλήρωση του ηλεκτρονικού εντύπου και η κράτηση ραντεβού δεν θεωρούνται επαρκή στοιχεία για να αναγνωριστεί ο αιτών ως αιτών διεθνούς προστασίας. Έτσι, με ελάχιστες εξαιρέσεις (όπως ασυνόδευτα παιδιά), μέχρι την καταγραφή του αιτήματός του, το άτομο στερείται πρόσβασης στα προβλεπόμενα δικαιώματά του, όπως η προστασία από τη διοικητική κράτηση.

Η πρακτική αυτή αντιβαίνει τόσο στην [Οδηγία για τις Διαδικασίες Ασύλου](#) (αιτιολογική σκέψη 27), όσο και στο εθνικό δίκαιο ([Ν. 4939/2022](#), άρθρο 1 (γ)), που ορίζουν ότι ένα άτομο θεωρείται αιτών από τη στιγμή που εκφράζει τη βούλησή του —προφορικά ή εγγράφως—

¹³¹ Για παράδειγμα, Κοινή δήλωση οργανώσεων της ΚτΠ, , "Shutdown of the Greek Asylum Service Database Leaves People Unable to Claim Asylum and in Limbo", 21 Ιουνίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/2p9kaym2>.

¹³² Για περισσότερα, βλ. μεταξύ άλλων AIDA, *Country Report on Greece (2023 update)*, όπ.π. σσ.23, 25-26, 67-68, 176-177, 202, 230 και ΕΣΠ, *Submission of The Greek Council for Refugees to the Committee of Ministers of the Council of Europe concerning the groups of cases of M.S.S. v. Greece (Application No. 30696/09) and Rahimi v. Greece (8687/08)*, Ιούλιος 2023, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/m2ypvn44>, σ.3.

να υποβάλει αίτηση. Αυτό ισχύει σαφώς όταν κάποιος συμπληρώνει την προαναφερθείσα φόρμα.

Το γεγονός αυτό έχει αναγνωριστεί και από πολλαπλές αποφάσεις εθνικών δικαστηρίων, σε υποθέσεις ιδίως Αφγανών αιτούντων τις οποίες έχει υποστηρίξει το ΕΣΠ, οι οποίοι τέθηκαν υπό διοικητική κράτηση για σκοπούς επιστροφής, παρόλο που είχαν ήδη προγραμματίσει ραντεβού μέσω της πλατφόρμας.¹³³ Παρά τις δικαστικές αποφάσεις, το Υπουργείο δεν έχει τροποποιήσει την πρακτική αυτή, η οποία, αν και εφαρμόζεται πλέον πιο περιορισμένα,¹³⁴ συνεχίζεται και οδηγεί σε περιπτώσεις παράνομης κράτησης, με όλα τα συναφή ζητήματα που άπτονται του κράτους δικαίου.

Τέλος, σύμφωνα με τα ευρήματα της παρούσας έκθεσης, η ηλεκτρονική αυτή πλατφόρμα χρηματοδοτήθηκε εξ ολοκλήρου (100%) από το ΤΑΜΕ, κατά την προγραμματική περίοδο 2014–2020, μέσω πρόσκλησης του 2018 ύψους 1.258.200,00 € για την ανάπτυξη ψηφιακών υπηρεσιών και υποδομών της Υπηρεσίας Ασύλου.¹³⁵ Επιπλέον, από τα [λογότυπα](#) που συνοδεύουν ακόμη και σήμερα την πλατφόρμα, προκύπτει ότι η λειτουργία της συνεχίζει να υποστηρίζεται από κονδύλια των Ταμείων της Διεύθυνσης Εσωτερικών Υποθέσεων, στο πλαίσιο του τρέχοντος προγραμματικού κύκλου (2021–2027).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VI

Όσον αφορά την ενταξιακή εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία, υπάρχουν θετικές εξελίξεις που αξίζει να αναγνωριστούν. Ενδεικτικά, σε διάστημα οκτώ ετών, ο αριθμός των παιδιών με αναπηρία που εγγράφηκαν στο γενικό δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση) αυξήθηκε κατά σχεδόν 62%: από 68.000 το σχολικό έτος 2014–2015, σε 110.000 το σχολικό έτος 2022–2023.¹³⁶ Παράλληλα, σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας,¹³⁷ ο αριθμός των αιτήσεων για παράλληλη εκπαιδευτική στήριξη εντός της σχολικής τάξης έχει επίσης καταγράψει ανοδική πορεία,

¹³³ Μεταξύ άλλων, βλ. ΕΣΠ, «Απόφαση του Διοικητικού Πρωτοδικείου κρίνει παράνομη την επιστροφή και κράτηση προσώπου που έχει αιτηθεί μέσω της online πλατφόρμας του Υπουργείου τον προγραμματισμό της πλήρους καταγραφής του αιτήματος ασύλου», Φεβρουάριος 2023, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/ynz2cbkx> και «Εκ νέου παράνομη η κράτηση αιτούντων άσυλο, στους οποίους το Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου δεν αναγνωρίζει την ιδιότητα του αιτούντος», Μάρτιος 2023, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/2hvcvry>

¹³⁴ AIDA, *Country Report on Greece (2024 update)*, forthcoming και AIDA, *Country Report on Greece (2023 update)*, Ιούνιος 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/22smfe2a>, σ. 230.

¹³⁵ Βλ. ΥΜΑ, Υπηρεσία Ασύλου, *Διακήρυξη ανοικτού ηλεκτρονικού διαγωνισμού για την ανάπτυξη των ηλεκτρονικών υπηρεσιών και υποδομών της Υπηρεσίας Ασύλου του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής*, 18PROC004246376 2018-12-20, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/m7b2bx5u>. Ειδική αναφορά στην πλατφόρμα και τις τεχνικές προδιαγραφές της γίνεται στις σσ. 14, 51-52, 65 κ.ε..

¹³⁶ Alfavita, «Μαθητές με αναπηρία στα σχολεία: Μεγάλη αύξηση την τελευταία δεκαετία», 5 Μαΐου 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/yckb545c>.

¹³⁷ Esos, 15 Απριλίου 2024, ό.π.

υπερδιπλασιαζόμενος σε διάστημα πέντε ετών: από 8.989 το σχολικό έτος 2019–2020 σε 21.842 το σχολικό έτος 2023–2024.

Αυτό, ωστόσο, δεν σημαίνει ότι οι χρόνιες προκλήσεις έχουν ξεπεραστεί. Για παράδειγμα, παρά την έγκριση 16.940 αιτημάτων παράλληλης στήριξης το σχολικό έτος 2022–2023, ο αριθμός των επαγγελματιών που απασχολήθηκαν υπολειπόταν των αναγκών (11.624 εκπαιδευτικοί και 3.668 άτομα λοιπού υποστηρικτικού προσωπικού, όπως νοσηλεύτες). Αντίστοιχα, για το σχολικό έτος 2023–2024, ενώ οι εγκρίσεις των αιτημάτων παράλληλης στήριξης αυξήθηκαν στις 21.842, οι διαθέσιμοι πόροι αναφέρθηκε πως ήταν σε θέση να καλύψουν μόνο 14.000 αιτήματα,¹³⁸ ήτοι, ένα κενό της τάξεως του 36%.

Το γεγονός αυτό αναδεικνύει μια συνεχιζόμενη αναντιστοιχία μεταξύ των αναγνωρισμένων αναγκών και της κάλυψής τους, η οποία έχει επισημανθεί κατ' επανάληψη από ενώσεις και πρωτοβουλίες εκπαιδευτικών,¹³⁹ και για το σχολικό έτος 2024–2025.¹⁴⁰ Όπως σημειώνουν σταθερά η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (ΕΣΑμεΑ)¹⁴¹ και ο Συνήγορος του Πολίτη,¹⁴² η συνέπεια είναι τα παιδιά, είτε να μη λαμβάνουν καθόλου στήριξη, είτε να λαμβάνουν μερική και με καθυστερήσεις (π.χ. μόνο ορισμένες ώρες ή ημέρες). Αυτό συνιστά παραβίαση του δικαιώματος των παιδιών στην εκπαίδευση,¹⁴³ η οποία επιδεινώνεται από πρόσθετους παράγοντες, όπως η έλλειψη προσβασιμότητας σε πολλά δημόσια σχολεία.¹⁴⁴

Δεδομένου ότι πολλά από τα παραπάνω ζητήματα αποδίδονται στη χρόνια υποχρηματοδότηση,¹⁴⁵ και λαμβάνοντας υπόψη ότι η ευρωπαϊκή χρηματοδότηση χρησιμοποιείται –μεταξύ άλλων– για την πρόσληψη εκπαιδευτικών παράλληλης στήριξης,¹⁴⁶ θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι σε αυτή την περίπτωση η ΕΕ συμβάλλει ουσιαστικά στη σταδιακή υλοποίηση του στόχου της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς. Η επίτευξη αυτού του στόχου παραμένει, φυσικά, πρωταρχική ευθύνη του εκάστοτε κράτους μέλους.

Το πρόβλημα εμφανίζεται όταν εξετάζεται η σύνδεση της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης με δομές όπως τα Ειδικά Σχολεία και τα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και

¹³⁸ Especial, 17 Σεπτεμβρίου 2023, *όπ.π.*

¹³⁹ The Press Project, «Τεράστια κενά στην Παράλληλη Στήριξη – «Τα παιδιά μας επιστρέφουν αναστατωμένα», 19 Σεπτεμβρίου 2023, διαθέσιμο στα ελληνικά στη [διεύθυνση: https://tinyurl.com/r2nrehzn](https://tinyurl.com/r2nrehzn).

¹⁴⁰ Alfavita, «Παράλληλη στήριξη: «Σημαντικά λιγότερες οι προσλήψεις σε σύγκριση με τις πραγματικές ανάγκες», 10 Οκτωβρίου 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/3s477swp> και «Κενά στα σχολεία: «Ντροπή! Μηδέν προσλήψεις αναπληρωτών Παράλληλης Στήριξης στη μεγαλύτερη ΔΙΠΕ της χώρας», 10 Οκτωβρίου 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/e2v4b3cm>.

¹⁴¹ ΕΣΑμεΑ, Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας: Έκθεση Περιόδου (Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2023), διαθέσιμη στο: <https://tinyurl.com/4dcmrzuv>, in particular σσ.77-79

¹⁴² Συνήγορος του Πολίτη, *Πόρισμα: Προσκόμματα στην εκπαιδευτική ένταξη μαθητριών και μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*, Ιούλιος 2022, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/cjn2as5t>, σσ.16-24.

¹⁴³ *Ibid.* p.25

¹⁴⁴ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. ΕΣΑμεΑ, Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας: Έκθεση Περιόδου (Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2023), *όπ.π.*

¹⁴⁵ Συνήγορος του Πολίτη, *Πόρισμα: Προσκόμματα στην εκπαιδευτική ένταξη μαθητριών και μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*, *όπ.π.*, σ. 25.

¹⁴⁶ Alfavita, «Υπουργείο Παιδείας: Σχετικά με τις προσλήψεις αναπληρωτών εκπαιδευτικών στην Παράλληλη Στήριξη», 5 Αυγούστου 2023, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/mssxk8e8>.

Κατάρτισης (ΕΕΕΕΚ), τα οποία ως (εκ των πραγμάτων) διαχωρισμένα εκπαιδευτικά πλαίσια¹⁴⁷ παραβιάζουν τα δικαιώματα των παιδιών με αναπηρία στην ισότητα, στη μη διάκριση και στην ενταξιακή εκπαίδευση (άρθρα 5 και 24 της [ΣΔΑΑ](#)).¹⁴⁸ Το πρόβλημα είναι πιο έντονο στα ΕΕΕΕΚ, τα οποία εντάσσονται στο υποχρεωτικό σύστημα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά καλύπτουν μόνο τη βαθμίδα του Γυμνασίου και δεν παρέχουν εκπαιδευτική ισοδυναμία που να επιτρέπει τη συνέχιση σπουδών, π.χ. στο Πανεπιστήμιο.¹⁴⁹

Όπως έχει επισημανθεί από την ΕΣΑμεΑ, ορισμένα εκ των εν λόγω εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μπορεί επίσης να παρέχουν εκπαίδευση χαμηλότερης ποιότητας ή/και να διαθέτουν υποδομές με σοβαρά προβλήματα, όπως πλήρως ακατάλληλα κτήρια και μη προσβάσιμες εγκαταστάσεις.¹⁵⁰

Όσον αφορά τη συνιστώσα των υποδομών, απ' ότι ήταν εφικτό να εντοπιστεί στο πλαίσιο της παρούσας έκθεσης, αυτή φαίνεται να καλύπτεται από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων –αν και δεν είναι απολύτως σαφές αν αυτό αφορά αποκλειστικά την εθνική ή και τη συγχρηματοδοτούμενη συνιστώσα του.¹⁵¹ Πάντως, στο βαθμό που – όπως έχει διαπιστωθεί (βλ. [σχετικό κατάλογο](#))– τα κονδύλια της ΕΕ και κυρίως του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου+ (ΕΚΤ+, σκέλος «Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνική συνοχή»), χρησιμοποιούνται για την κάλυψη δαπανών στελέχωσης στις εν λόγω δομές, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τα ευρωπαϊκά κονδύλια συμβάλλουν στην παράταση της λειτουργίας ενός διαχωρισμένου εκπαιδευτικού μοντέλου.

Σημαντική είναι επίσης η διάσταση της οικονομικής βιωσιμότητας. Όπως έχει υπογραμμίσει η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ),¹⁵² η διατήρηση δύο εκπαιδευτικών συστημάτων (γενικής και ειδικής εκπαίδευσης) για παιδιά με αναπηρία στερεί αποτελεσματικότητα από τα ειδικά σχολεία. Ο δε Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει τονίσει ότι «τα ειδικά σχολεία και άλλες

«Ο διαχωρισμός συμβαίνει όταν η εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία παρέχεται σε ξεχωριστά περιβάλλοντα που έχουν σχεδιαστεί ή χρησιμοποιούνται για να ανταποκρίνονται σε μια συγκεκριμένη βλάβη ή σε διάφορες βλάβες, σε απομόνωση από τους μαθητές χωρίς αναπηρία»

Πηγή: CRPD, [Γενικό σχόλιο αριθ. 4](#), παρ. 11

¹⁴⁷ Βλ. επίσης την Κοινή Τοποθέτηση: Segregation of People with Disability is Discrimination and Must End, Σεπτέμβριος 2020, διαθέσιμη στο: <https://tinyurl.com/yp8zhu9k>, σσ 3, 6-7.

¹⁴⁸ Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (CRPD), *Γενικό σχόλιο αριθ. 6 (2018) σχετικά με την ισότητα και τη μη διάκριση*, 26 Απριλίου 2018, διαθέσιμο στο: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g18/119/05/pdf/g1811905.pdf>, παρ.64.

¹⁴⁹ Σχετικές πληροφορίες στους δικτυακούς τόπους του [Εθνικού Οργανισμού Πιστοποίησης Προσόντων & Επαγγελματικού Προσανατολισμού](#) και του [ΕΕΕΕΚ Αιγάλεω](#)

¹⁵⁰ ΕΣΑμεΑ, *Παρατηρητήριο για θέματα αναπηρίας: Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2023*, όπ.π., σ.77.

¹⁵¹ Το [πρόγραμμα δημόσιων](#) επενδύσεων έχει μια εθνική και μια συγχρηματοδοτούμενη συνιστώσα που περιλαμβάνει έργα χρηματοδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και εθνικούς πόρους. Η εξέταση ενός εγγράφου που εγκρίνει την ανακαίνιση υποδομών για τη στέγαση ενός ΕΕΕΕΚ στην περιοχή της Αττικής, αναδεικνύει την εμπλοκή του εν λόγω προγράμματος, ωστόσο δεν είναι σαφές αν αυτό αφορά τη συγχρηματοδοτούμενη συνιστώσα του. Το έγγραφο είναι διαθέσιμο στο: <https://diavgeia.gov.gr/decision/view/%CE%A8%CE%99%CE%983%CE%9F%CE%9E%CE%A7%CE%94-%CE%9A%CE%A95>.

¹⁵² ΕΕΔΑ, *Recommendations on the Bill on Special Education*, 10 Ιουλίου 2014, διαθέσιμο στο: https://www.nchr.gr/images/English_Site/PAIDIA/GNCHR_special_education.pdf, σ. 7.

μορφές χωριστής εκπαιδευτικής παροχής είναι πολύ πιο δαπανηρές για το κράτος από ό,τι τα γενικά σχολεία». ¹⁵³

Σε αυτό το πλαίσιο, η κατανομή περιορισμένων πόρων ανάμεσα στα δύο μοντέλα φαίνεται αντιφατική και ασύμβατη με το άρθρο 4 (2) της [ΣΔΑΑ](#), σύμφωνα με το οποίο τα κράτη υποχρεούνται να αξιοποιούν στο μέγιστο τους διαθέσιμους πόρους για την προοδευτική υλοποίηση των κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, περιλαμβανομένης της εκπαίδευσης. ¹⁵⁴

Προς αυτή την κατεύθυνση, φορείς της κοινωνίας των πολιτών –όπως η ΕΣΑμεΑ– έχουν ζητήσει την ανακατεύθυνση της χρηματοδότησης από τα ειδικά σχολεία προς την ενταξιακή εκπαίδευση. ¹⁵⁵ Ωστόσο, αυτό έχει προκαλέσει αντιδράσεις από άλλες πλευρές, που εκφράζουν την ανησυχία ότι μια τέτοια ανακατεύθυνση θα επέφερε την περαιτέρω υποβάθμιση «των ήδη υποβαθμισμένων δομών της ειδικής εκπαίδευσης» ¹⁵⁶

Τέλος, παράγοντες όπως η αύξηση των μαθητών που φοιτούν σε ειδικά σχολεία (από 10.500 το σχολικό έτος 2016–2017 σε 12.800 το σχολικό έτος 2022–2023), ¹⁵⁷ η αύξηση του αριθμού των ειδικών σχολείων (από 488 το σχολικό έτος 2018–2019 σε 522 το σχολικό έτος 2021–2022), ¹⁵⁸ και η συνεχιζόμενη ένταξη των ειδικών σχολείων στη στρατηγική για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία 2024–2030, ¹⁵⁹ θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη για μια ολοκληρωμένη αξιολόγηση, η οποία ξεπερνά τους στόχους της παρούσας έκθεσης. Σε κάθε περίπτωση, είναι κρίσιμο να διασφαλιστεί ότι η ευρωπαϊκή χρηματοδότηση δεν θα λειτουργήσει σε βάρος του δικαιώματος των παιδιών με αναπηρία σε συμπεριληπτική και ποιοτική εκπαίδευση.

¹⁵³ Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, *Fighting school segregation in Europe through inclusive education: a position paper*, 2017, διαθέσιμο στο: <https://rm.coe.int/fighting-school-segregation-in-europe-through-inclusive-education-a-posi/168073fb65>, σ. 14.

¹⁵⁴ CRPD, Γενικό σχόλιο αριθ. 4 (2016) Άρθρο 24: Δικαίωμα στην εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, 2 Σεπτεμβρίου 2016, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/33s4wr5n>, παρ.39.

¹⁵⁵ ΕΣΑμεΑ, Παρατηρητήριο για θέματα αναπηρίας: Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2023, ό.π., σ. 135.

¹⁵⁶ Alfavita, «Ειδική Αγωγή: «Το ΥΠΑΙΘΑ προαναγγέλλει κατάργηση των ειδικών σχολείων», 13 Μαΐου 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/29nksewd>.

¹⁵⁷ Alfavita, «Μαθητές με αναπηρία στα σχολεία: Μεγάλη αύξηση την τελευταία δεκαετία», 5 Μαΐου 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/yckb545c>.

¹⁵⁸ Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), «Έρευνα Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Λήξης Σχολικού Έτους 2019/2020», 7 Δεκεμβρίου 2021, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/2ube6txa>, «Έρευνα Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Λήξης Σχολικού Έτους 2020/2021», 6 Δεκεμβρίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/4ewt562u> και «Έρευνα Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Λήξης Σχολικού Έτους 2021/2022», 4 Ιουλίου 2024, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/2r6jrnu8>.

¹⁵⁹ Ελληνική Δημοκρατία, Προεδρία της Κυβέρνησης, *Μια Ελλάδα με όλους για όλους: Εθνική Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2024-2030*, Σεπτέμβριος 2024, διαθέσιμη στο: https://amea.gov.gr/strategy/strategy-2024-2030#s_1, σσ. 79-80.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VII

Προκαταρκτικές Εκτιμήσεις

Παρόμοια με τη διαδικασία ένταξης των παιδιών με αναπηρία στο δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα, έτσι και στην περίπτωση της ανεξάρτητης διαβίωσης και της αποϊδρυματοποίησης, θα πρέπει να αναγνωρισθούν τα θετικά βήματα.

Όπως αναφέρθηκε στην [Ανασκόπηση Των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων](#), η Ελλάδα διαθέτει τόσο την Εθνική Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (ΕΣΔΑΑ) που καλύπτει την περίοδο 2024-2030, όσο και στρατηγική για την αποϊδρυματοποίηση, η οποία υιοθετήθηκε τον Φεβρουάριο του 2021. Οι στρατηγικές αυτές αποτελούν σημαντικά βήματα, διότι αναδεικνύουν μια θεσμική συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας της ένταξης και της αποϊδρυματοποίησης, καθώς και την πολιτική δέσμευση για δράση προς αυτή την κατεύθυνση. Επίσης, υπογραμμίζουν τη δέσμευση της χώρας να ενεργήσει σύμφωνα με τις παρατηρήσεις της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (ΕΔΑΑ) από το 2019,¹⁶⁰ οι οποίες ενσωματώνονται στις βασικές κατευθύνσεις της ΕΣΔΑΑ.

Στο πλαίσιο αυτό, οι στρατηγικές πρέπει επίσης να ερμηνευθούν υπό το πρίσμα της σύστασης της ΕΔΑΑ προς την Ελλάδα να «υιοθετήσει μια ολοκληρωμένη εθνική στρατηγική με σαφή χρονικά προσδιορισμένα μέτρα και επαρκή κονδύλια για την αποτελεσματική αποϊδρυματοποίηση σε όλα τα επίπεδα»¹⁶¹. Όπως επισημάνθηκε από το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (OHCHR)¹⁶² και επιβεβαιώθηκε από τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA), για να είναι αποτελεσματικές, οι στρατηγικές αποϊδρυματοποίησης πρέπει να είναι «επαρκώς χρηματοδοτούμενες» και να συνδέονται με «σαφή χρονοδιαγράμματα και σημεία αναφοράς».¹⁶³ Αυτές οι απαιτήσεις διασφαλίζουν τη δυνατότητα μέτρησης της προόδου και, όπου είναι απαραίτητο, την επαναξιολόγηση και προσαρμογή των στρατηγικών για τη βελτίωση του αντίκτυπού τους στην ένταξη των ατόμων με αναπηρία.

Εξετάζοντας το πλαίσιο αυτό, είναι φανερό ότι η ΕΣΔΑΑ και ιδίως η στρατηγική αποϊδρυματοποίησης της Ελλάδας, περιλαμβάνουν στοιχεία που είναι κυρίως γενικά ή αφηρημένα,¹⁶⁴ ενώ απουσιάζουν σημαντικές δεσμεύσεις σχετικά με τη χρηματοδότηση και

¹⁶⁰ CRPD, *Concluding observations on the initial report of Greece*, 24 Σεπτεμβρίου 2019, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/myh4f62m>.

¹⁶¹ Ibid., παρ.29.

¹⁶² OHCHR, *Thematic study on the right of persons with disabilities to live independently and be included in the community : report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, 21 Δεκεμβρίου 2014, διαθέσιμο στο: <https://digitallibrary.un.org/record/792502/usage?v=pdf>, παρ.25.

¹⁶³ FRA, *From institutions to community living: Part I: commitments and structures*, 8 Δεκεμβρίου 2017, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/52s5d9cb>, σ.11.

¹⁶⁴ Για παράδειγμα, με ελάχιστες εξαιρέσεις, η Στρατηγική στερείται μιας συγκεκριμένης και βασισμένης σε δεδομένα ανάλυσης του εθνικού πλαισίου που στοχεύει να αντιμετωπίσει για κάθε έναν από τους 6 πυλώνες της. Συγχρόνως, παρόλο που περιλαμβάνει δείκτες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την παρακολούθηση της προόδου των προβλεπόμενων δράσεων, η έλλειψη

τη σύνδεση των δράσεων με τον εθνικό προϋπολογισμό. Παρά το γεγονός ότι αναγνωρίζεται η δυνατότητα στήριξης μέσω των κονδυλίων της ΕΕ, διαφαίνεται μια μάλλον δυσανάλογη εξάρτηση από αυτά τα κονδύλια, γεγονός που εγείρει ερωτήματα για τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των στρατηγικών και το βαθμό στον οποίο το ελληνικό κράτος είναι έτοιμο να αναλάβει την ευθύνη για την πλήρη εφαρμογή των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο πλαίσιο της ΣΔΑΑ.

Ειδικότερα, η στρατηγική για την αποϊδρυματοποίηση δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται στην σύσταση της ΕΔΑΑ, ενώ οι προβλεπόμενες δράσεις επιδιώκουν να καλύψουν κενά, όπως η έλλειψη ολοκληρωμένων δεδομένων για την αναπηρία και η δημιουργία χρονοδιαγραμμάτων για το κλείσιμο των ιδρυματικών δομών. Ωστόσο, οι στρατηγικές πρέπει να εξεταστούν ως προς τη συμμόρφωσή τους με το άρθρο 15 (1) της ΚΥΑ, ιδίως όταν η προσέγγιση που επιδιώκεται στην ΕΣΔΑΑ μοιάζει να έρχεται σε σύγκρουση με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 19 της ΣΔΑΑ και το κανονιστικό πλαίσιο των Ταμείων της ΕΕ.

Σύμφωνα με την ΣΔΑΑ, η αποϊδρυματοποίηση θεωρείται βασική προϋπόθεση για την υλοποίηση του δικαιώματος στην ανεξάρτητη διαβίωση και επιδιώκεται κυρίως μέσω δύο δράσεων, που χρηματοδοτούνται σε μεγάλο βαθμό από την ΕΕ: ο «προσωπικός βοηθός» και οι «Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης» (**ΣΥΔ**) για άτομα με αναπηρία.

Όσον αφορά το πρόγραμμα «προσωπικός βοηθός», αυτό αποσκοπεί στην παροχή κατ' οίκον, εξατομικευμένης υποστήριξης για καθημερινές δραστηριότητες, από τη διατροφή μέχρι την κοινωνική ζωή. Δημιουργήθηκε το 2021¹⁶⁵ ως πιλοτικό πρόγραμμα και, με χρηματοδότηση 41 εκατομμυρίων ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (**ΤΑΑ**), κατάφερε να εξυπηρετήσει 2.250 δικαιούχους μεταξύ 2022 και 2024.¹⁶⁶ Η επέκτασή του, με προγραμματισμένη χρηματοδότηση 320 εκατομμυρίων ευρώ μέσω των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (**ΠΕΠ**) του ΕΣΠΑ,¹⁶⁷ επιδιώκεται να προσφέρει καθολική κάλυψη σε όλη την Ελλάδα¹⁶⁸ και αναμένεται να ξεκινήσει κατόπιν αξιολόγησης του πιλοτικού σκέλους, η οποία αναμένεται έως τον Δεκέμβριο του 2025.¹⁶⁹ Παρά τις προκλήσεις και τα κενά που αναμένονται σε κάθε τέτοιο εγχείρημα, το πρόγραμμα φαίνεται να αποτελεί ένα θετικό παράδειγμα εκπλήρωσης των υποχρεώσεων του άρθρου 19 της ΣΔΑΑ, που καθίσταται εφικτό με την υποστήριξη των κονδυλίων της ΕΕ.

κάποιου είδους αρχικού σημείου αναφοράς ή δείκτη πάνω στον οποίο οι δράσεις αυτές στοχεύουν να βασιστούν κατά τη διάρκεια της εφαρμογής της στρατηγικής (π.χ. από x παιδιά με αναπηρία στο γενικό σύστημα εκπαίδευσης το 2024, σε x+ το 2030), θα μπορούσε να περιορίσει σημαντικά την αξία των πληροφοριών που θα αποκτηθούν στο πλαίσιο της μελλοντικής αξιολόγησής της.

¹⁶⁵ Άρθρα 32-39 [Ν. 4837/2021](#), όπως τροποποιήθηκε.

¹⁶⁶ Ιστοσελίδα του Πληροφοριακού Συστήματος Υποστήριξης του Πιλοτικού Προγράμματος “Προσωπικός Βοηθός για άτομα με αναπηρία”: <https://prosopikosvoithos.gov.gr/#!/info#body>.

¹⁶⁷ Γ. Σταμάτης, «Προσωπικός βοηθός για άτομα με αναπηρία, μια δέσμευση που γίνεται πράξη», 14 Απριλίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/34zks7kc>.

¹⁶⁸ Άρθρο 38 [Ν. 4837/2021](#).

¹⁶⁹ Ελληνική Δημοκρατία, Προεδρία της Κυβέρνησης, *Μια Ελλάδα με όλους για όλους: Εθνική Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2024-2030*, Σεπτέμβριος 2024, διαθέσιμη στο: https://amea.gov.gr/strategy/strategy-2024-2030#s_1, δράση 30.

Αντίθετα, οι ΣΥΔ παρουσιάζουν ορισμένα δομικά ζητήματα που δυσχεραίνουν την πλήρη εφαρμογή της ανεξάρτητης διαβίωσης, όπως αυτή ορίζεται από την ΣΔΑΑ.

Στέγες υποστηριζόμενης διαβίωσης (ΣΥΔ)

Σύμφωνα με το ισχύον νομικό πλαίσιο,¹⁷⁰ οι Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης (ΣΥΔ) είναι μικρής κλίμακας εγκαταστάσεις, αποτελούμενες από οικοτροφεία και διαμερίσματα,¹⁷¹ με δυνατότητα φιλοξενίας 1–4 ή 5–9 ατόμων με αναπηρία άνω των 18 ετών. Κάθε άτομο διαθέτει δικό του δωμάτιο, ενώ υπάρχουν και κοινόχρηστοι χώροι.¹⁷²

Από θετική σκοπιά, το πλαίσιο ορίζει ρητά ότι οι εγκαταστάσεις αυτές μπορούν να λειτουργούν μόνο εντός του αστικού ιστού, σε περιοχές γενικής ή αμιγούς κατοικίας και κοντά σε κοινωνικές υπηρεσίες,¹⁷³ αποτρέποντας έτσι τον γεωγραφικό διαχωρισμό τους από τις τοπικές κοινότητες. Προβλέπει, επίσης, συγκεκριμένες τεχνικές και λειτουργικές προδιαγραφές, τόσο γενικές όσο και εξειδικευμένες –ανάλογα με τις ανάγκες των διαμενόντων (π.χ. μέριμνα για κινητικές ή αισθητηριακές αναπηρίες). Τέλος, δίνει έμφαση στην εξατομικευμένη προσέγγιση, επιβάλλοντας θετικές υποχρεώσεις στους φορείς διαχείρισης ώστε να διασφαλίζουν την παροχή συνεχιζόμενων υπηρεσιών, όπως εξατομικευμένα προγράμματα, δραστηριότητες αναψυχής και δράσεις που ενισχύουν την πρόσβαση των ενοίκων στην εκπαίδευση και την εργασία –πάντα βάσει των αναγκών, των επιθυμιών και με τη συμμετοχή τους.

Ωστόσο, ήδη από τη νομοθεσία που διέπει την ίδρυση και λειτουργία των ΣΥΔ, εντοπίζονται στοιχεία που καθιστούν δύσκολη την αντίληψή τους ως πλήρως αποσυνδεδεμένων από βασικά χαρακτηριστικά ιδρυματικού χαρακτήρα, όπως αυτά ορίζονται –μεταξύ άλλων– από τη ΣΔΑΑ και τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ).¹⁷⁴

Πρώτον, πρέπει να εξεταστεί ο βαθμός στον οποίο οι κάτοικοι έχουν ουσιαστική ελευθερία να επιλέγουν *πού και με ποιον θα ζήσουν* –στοιχείο που, όπως επισημαίνει και ο FRA,¹⁷⁵ συνιστά πλήρως εφαρμόσιμη διάταξη του άρθρου 19 της ΣΔΑΑ και δεν υπόκειται σε σταδιακή εφαρμογή. Το πλαίσιο προβλέπει διαδικασία εισδοχής που ξεκινά με αίτηση του ενδιαφερομένου, των γονέων ή των νομίμων κηδεμόνων του, η οποία –εφόσον εγκριθεί από

¹⁷⁰ ΚΥΑ [13107/283/2019](#) αναφορικά με τις Προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας Στεγών Υποστηριζόμενης Διαβίωσης Ατόμων με Αναπηρίες, όπως τροποποιήθηκε.

¹⁷¹ Η ορολογία που χρησιμοποιείται είναι αυτή που χρησιμοποίησε η ελληνική κυβέρνηση στην υποβολή της έκθεσής της, το 2015, στην Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία. Βλ. Ελληνική Κυβέρνηση, *Initial report of Greece submitted in accordance with Article 35 of the Convention*, CRPD/C/GRC/1, 1 June 2015 available at: <https://tinyurl.com/5xvm88tu>, παρ. 160.

¹⁷² Άρθρο 3 (1) της ΚΥΑ [13107/283/2019](#) όπως τροποποιήθηκε.

¹⁷³ Άρθρο 11 (1) της ΚΥΑ [13107/283/2019](#) όπως τροποποιήθηκε.

¹⁷⁴ Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (CRPD), *Guidelines on deinstitutionalization, including in emergencies*, 9 Σεπτεμβρίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/vb2e7mre>, ιδίως παρ.14 και *General comment No. 5 (2017) on living independently and being included in the community*, 27 Οκτωβρίου 2017, διαθέσιμο στο: <https://docs.un.org/en/CRPD/C/GC/5>, ιδίως παρ.16 (c); Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ), *World report on disability*, 14 Δεκεμβρίου 2021, διαθέσιμο στο: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564182>, σ.305.

¹⁷⁵ FRA, *From institutions to community living: Part I*, 8 December 2017, όπ.π., σ. 9.

το αρμόδιο διοικητικό όργανο— ακολουθείται από εξάμηνη προπαρασκευαστική περίοδο. Κατά τη διάρκεια αυτής, οι αιτούντες προετοιμάζονται για τη μετάβαση, γνωρίζοντας το προσωπικό και τους άλλους ενοίκους.¹⁷⁶ Επιπλέον, οι ένοικοι μπορούν να διακόψουν τη διαμονή τους οποτεδήποτε, με την υπογραφή σχετικής δήλωσης και την κάλυψη τυχόν νομικών ή οικονομικών ζητημάτων που ενδέχεται να έχουν προκύψει.

Παρότι θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως αυτές οι προβλέψεις κατοχυρώνουν τη δυνατότητα συνειδητής επιλογής, ο βαθμός ελευθερίας θα πρέπει να αξιολογηθεί και υπό το πρίσμα των εξής παραγόντων:

1. Οι ΣΥΔ απευθύνονται σε άτομα που «δεν μπορούν να διαβιώσουν αυτόνομα χωρίς κατάλληλη υποστήριξη»¹⁷⁷ και «δεν έχουν οικογένεια ή η οικογένειά τους δεν μπορεί να τα υποστηρίξει».¹⁷⁸
2. Η σύνθεση των ενοίκων κάθε ΣΥΔ καθορίζεται από τη διεπιστημονική ομάδα του φορέα διαχείρισης και όχι από τους ίδιους τους ενοίκους.¹⁷⁹
3. Παρότι επιτρέπεται η συγκατοίκηση (π.χ. σε περίπτωση ζευγαριών ή μελών της ίδιας οικογένειας), αυτή μπορεί να λάβει χώρα μόνο μετά από πρόταση της διεπιστημονικής ομάδας της ΣΥΔ.¹⁸⁰
4. Όπως σημειώνεται στην Στρατηγική Αποϊδρυματοποίησης,¹⁸¹ εν αναμονή της πλήρους εφαρμογής του θεσμού του προσωπικού βοηθού, οι ΣΥΔ παραμένουν «η μοναδική εναλλακτική αντί της ιδρυματικής φροντίδας».

Συνολικά, οι ανωτέρω παράγοντες επιβάλλουν εν τις πράγμασι περιορισμούς στη δυνατότητα άσκησης της ελευθερίας επιλογής.

Δεύτερον, οι ΣΥΔ χαρακτηρίζονται ως χώροι «μόνιμη[ς] διαβίωσης»,¹⁸² στους οποίους τα άτομα με αναπηρία δεν μπορούν εκ των πραγμάτων να ζήσουν μαζί με τις οικογένειές τους –με εξαίρεση περιπτώσεις μελών της ίδιας οικογένειας που ενδέχεται να φιλοξενηθούν στην ίδια ΣΥΔ.

Τρίτον, πριν από την εισδοχή, οι ένοικοι δεσμεύονται δια Συμβολαίου να συμμετέχουν «στα προγράμματα και τις δραστηριότητες της δομής, τα οποία κρίνονται ως απαραίτητα για την εξέλιξή του[ς] και την ενδυνάμωση της ανεξαρτησίας του[ς]»¹⁸³. Η εν λόγω διατύπωση φαίνεται να έρχεται σε σύγκρουση με την πρόβλεψη δημιουργίας εξατομικευμένων

Ίδρυμα: «κάθε μέρος στο οποίο άτομα με αναπηρίες, ηλικιωμένοι ή παιδιά ζουν μαζί μακριά από τις οικογένειές τους. Σιωπηρά, ένα μέρος στο οποίο τα άτομα δεν ασκούν πλήρη έλεγχο της ζωής τους και των καθημερινών τους δραστηριοτήτων. Ένα ίδρυμα δεν ορίζεται μόνο από το μέγεθός του».

Πηγή: [ΠΟΥ](#), σελ. 305

¹⁷⁶ Άρθρο 4 ΚΥΑ [13107/283/2019](#) όπως τροποποιήθηκε

¹⁷⁷ Άρθρο 4 (1) ΚΥΑ [13107/283/2019](#) όπως τροποποιήθηκε

¹⁷⁸ Ελληνική Κυβέρνηση, , *Initial report of Greece submitted in accordance with Article 35 of the Convention*, CRPD/C/GRC/1, 1 Ιουνίου 2015, διαθέσιμη στο: <https://tinyurl.com/5xvm88tu>, παρ. 158, καθώς και το άρθρο 2 (2) της ΚΥΑ [13107/283/2019](#), όπως τροποποιήθηκε.

¹⁷⁹ Άρθρο 3(2) ΚΥΑ [13107/283/2019](#) όπως τροποποιήθηκε

¹⁸⁰ Άρθρο 5(1)(α) ΚΥΑ [13107/283/2019](#) όπως τροποποιήθηκε

¹⁸¹ European Association of Services Providers (EASPD), *De-industrialisation strategy in Greece: Technical support for the de-institutionalisation process in Greece*, February 2021, available at: <https://tinyurl.com/37jw5zt3>, σ.26.

¹⁸² Άρθρο 1 (β) ΚΥΑ [13107/283/2019](#) όπως τροποποιήθηκε.

¹⁸³ Άρθρο 4 (η) ΚΥΑ [13107/283/2019](#) όπως τροποποιήθηκε.

προγραμμάτων, «προσαρμοσμέν[ων] στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε ενοίκου, προκειμένου να εξασφαλίζεται η ανάπτυξη και η βελτίωση της ζωής του, ανάλογα με τις επιθυμίες του»¹⁸⁴. Οι ένοικοι δεσμεύονται επίσης να τηρούν τον εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας της δομής, ο οποίος καταρτίζεται από τη διοίκηση.¹⁸⁵

Η ανάλυση δύο τυχαίων κανονισμών λειτουργίας ΣΥΔ που εντοπίστηκαν κατά την έρευνα θέτει, επίσης, ένα ερώτημα σε σχέση με τυχόν περιορισμό στην ελευθερία μετακίνησης των ενοίκων. Και στις δύο περιπτώσεις, ο κανονισμός αναφέρεται στη δυνατότητα των ενοίκων να φιλοξενηθούν από τις οικογένειές τους κατά το διάστημα εορτών ή διακοπών, καθώς και όποτε άλλοτε «το ζητήσουν και συμφωνήσει για αυτό η Διεπιστημονική Ομάδα της ΣΥΔ».¹⁸⁶ Χωρίς καμία πρόθεση αξιολογικής σκέψης επί του θέματος, η εν λόγω απαίτηση φαίνεται να προσθέτει ένα εξωγενές διαδικαστικό βήμα για την άσκηση ενός βασικού δικαιώματος (ατομική ελευθερία επιλογής).

Τέταρτον, οι ένοικοι δεν έχουν λόγο σχετικά με το ποιος τους παρέχει υποστήριξη. Το προσωπικό (μόνιμο ή μερικής απασχόλησης) επιλέγεται απευθείας από τον φορέα διαχείρισης, σε συνεργασία με την διεύθυνση της δομής. Το ίδιο ισχύει και για εξωτερικούς συνεργάτες (π.χ. ψυχιάτρους).¹⁸⁷

Πέμπτον, οι ένοικοι είναι υποχρεωμένοι να μοιράζονται τους βοηθούς, ενώ προβλέπεται η κοινή χρήση βοηθητικού προσωπικού μεταξύ περισσότερων της μιας ΣΥΔ, εφόσον αυτές λειτουργούν στο ίδιο κτίριο και ανήκουν στον ίδιο φορέα. Αυτονοήτως, οι παρεχόμενες υπηρεσίες εξαρτώνται από τη διαμονή εντός της ΣΥΔ, κάτι που αποτελεί ακόμη μία ένδειξη ιδρυματικού πλαισίου.¹⁸⁸

«Παρόλο που τα ιδρυματικά περιβάλλοντα μπορεί να διαφέρουν ως προς το μέγεθος, την ονομασία και την οργάνωση, υπάρχουν ορισμένα καθοριστικά στοιχεία, όπως: υποχρεωτική κοινή χρήση των βοηθών με άλλους και μηδενική ή περιορισμένη επιρροή ως προς το από ποιον πρέπει να δεχτεί κανείς βοήθεια [...]»

Πηγή: [ΕΔΑΑ](#), Γενικό σχόλιο αριθ. 5, παρ. 16 (c)

Οι παραπάνω (μη εξαντλητικοί) παράγοντες υποδηλώνουν δομική ασυμβατότητα μεταξύ του υφιστάμενου πλαισίου λειτουργίας των ΣΥΔ και των προτύπων που προβλέπει το άρθρο 19 της ΣΔΑΑ. Αυτό ισχύει ιδίως υπό το φως του Γενικού Σχολίου και των Κατευθυντήριων Οδηγιών της ΕΔΑΑ, τα οποία υιοθετεί και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μεταξύ άλλων στις ειδικές κατευθύνσεις της για την ανεξάρτητη διαβίωση στο πλαίσιο χρηματοδοτούμενων από την ΕΕ δράσεων.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Άρθρο 5 (1)(ιγ) ΚΥΑ [13107/283/2019](#) όπως τροποποιήθηκε.

¹⁸⁵ Άρθρο 7 ΚΥΑ [13107/283/2019](#) όπως τροποποιήθηκε.

¹⁸⁶ Ένωση Προστασίας της Ισότητας και των Δικαιωμάτων των ΑμεΑ «Υπερίων», Κανονισμός Λειτουργίας Στέγης Υποστηριζόμενης Διαβίωσης στο Ληξούρι Κεφαλονιάς, 2022, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/ms654f2d>, σ. 4. και Εταιρεία Γονέων Ατόμων Νοητικά Υστερούντων, Εσωτερικός Κανονισμός: ΣΥΔ «Οικοτροφείο» (9 ατόμων), 2023, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/3tws3et4>, σ.4.

¹⁸⁷ Άρθρο 6 (3) και (5) της ΚΥΑ [13107/283/2019](#) όπως τροποποιήθηκε.

¹⁸⁸ Βλ. επίσης FRA, *Summary overview of types and characteristics of institutional and community-based services for persons with disabilities available across the EU*, Νοέμβριος 2017, διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/3fm6vzkr>, σ.10.

¹⁸⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Commission Notice: Guidance on independent living and inclusion in the community of persons with disabilities in the context of EU funding*, 20 November 2024, C(2024) 7897 final, available at: <https://tinyurl.com/mr2vchwb>

Από στρατηγικής άποψης, αυτό σημαίνει ότι, μολονότι είναι κατανοητό γιατί οι ΣΥΔ μπορεί να θεωρούνται ένα σημαντικό βήμα προς την αποϊδρυματοποίηση, δεν πρέπει να συγχέονται με την πλήρη υλοποίηση των προτύπων που θεσπίζει το άρθρο 19 της ΣΔΑΑ. Από την πλευρά των Ταμείων της ΕΕ, οι ανωτέρω διαπιστώσεις υποδηλώνουν ότι οι ΣΥΔ αποτυγχάνουν να ικανοποιήσουν ορισμένα από τα κριτήρια που έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη συμμόρφωση των χρηματοδοτούμενων πράξεων με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και την ΣΔΑΑ.¹⁹⁰

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VIII

Άρθρο 159 του νόμου 4483/2017: Προσωρινή μετεγκατάσταση των Ρομά - Μια προειδοποιητική ιστορία για τη δυνητική χρήση της χρηματοδότησης της ΕΕ

Αθήνα 15.3.2025

**Γεωργίου Τσιάκαλου, Δικηγόρου, Διευθυντή - Pro Bono Publico*

Το 2017, η Ελλάδα εισήγαγε το άρθρο 159 του νόμου 4483/2017 στο πλαίσιο μιας προσπάθειας για την αντιμετώπιση της δεινής κατάστασης στέγασης σε ορισμένους καταυλισμούς Ρομά. Η διάταξη αυτή δημιούργησε ένα σύστημα **«οργανωμένης προσωρινής μετεγκατάστασης»** για ευάλωτες κοινωνικές ομάδες που ζουν σε επικίνδυνους ή παράτυπους οικισμούς - στην πράξη, στοχεύοντας κυρίως τους Ρομά που διαμένουν σε παραγκουπόλεις ή άλλους άτυπους καταυλισμούς. Το άρθρο 159 καθιερώνει μια ειδική ταχύρρυθμη διαδικασία, σύμφωνα με την οποία, *με τη συγκατάθεση της πληγείσας κοινότητας*, ένας δήμος μπορεί να μετεγκαταστήσει τους κατοίκους Ρομά από έναν παράτυπο ή μη ασφαλή καταυλισμό σε μια καθορισμένη **περιοχή οργανωμένου προσωρινού οικισμού**. Αυτές οι οργανωμένες περιοχές προορίζονται να παρέχουν βασικές αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης (στεγαστικές μονάδες ή κοντέινερ με προστασία από τις καιρικές συνθήκες, καθαρό νερό, αποχέτευση, ηλεκτρικό ρεύμα κ.λπ.) και να λειτουργούν υπό κυβερνητικά πρότυπα και εποπτεία. Σκοπός του νόμου είναι να αποτελέσει ένα ανθρωπιστικό ενδιάμεσο μέτρο: να διασφαλίσει ότι καμία οικογένεια Ρομά δεν θα μείνει να κοιμάται σε άθλιες ή επικίνδυνες συνθήκες, ακόμη και όσο επιδιώκεται η εξεύρεση μακροπρόθεσμων στεγαστικών λύσεων. Είναι κρίσιμο ότι οι μετεγκαταστάσεις του άρθρου 159 είναι εξ ορισμού *προσωρινές* —ο απώτερος στόχος είναι η κοινωνική ένταξη των Ρομά, είτε με την ενσωμάτωσή τους σε κανονικές κατοικίες, είτε με την αναβάθμιση του σημερινού οικισμού τους.

Αρχική εφαρμογή - πιλοτική εφαρμογή Delphi (Amfissa). Η πρώτη εφαρμογή του νέου αυτού πλαισίου επιχειρήθηκε στο Δήμο Δελφών (που περιλαμβάνει την πόλη της Άμφισσας)

¹⁹⁰ Ειδικότερα, κάποια εκ των κριτηρίων που περιλαμβάνονται στη σχετική λίστα αυτοαξιολόγησης που έχει καταρτίσει η Επιτροπή. *Ibid.* σ.16.

το 2018. Οι τοπικές αρχές, σε συντονισμό με την Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής Ένταξης Ρομά, εντόπισαν έναν άτυπο καταυλισμό των Ρομά στην Άμφισσα με περίπου 45 οικογένειες Ρομά (~250 άτομα) που ζούσαν σε παράγκες. Ο δήμος πρότεινε τη μετεγκατάσταση των οικογενειών αυτών σε νέο οργανωμένο χώρο στην περιοχή «Κάμιнос»¹⁹¹. Με Κοινή Υπουργική Απόφαση τον Μάρτιο του 2018 εγκρίθηκε το σχέδιο μετεγκατάστασης των Δελφών, καθορίζοντας τον σχεδιασμό για έναν οργανωμένο προσωρινό οικισμό.¹⁹² Το σχέδιο προέβλεπε έναν πρότυπο οικισμό με 45 προκατασκευασμένα σπίτια, εσωτερικούς δρόμους, μια κεντρική πλατεία και χώρο πρασίνου, καθώς και ένα κέντρο πολλαπλών χρήσεων («Πολύκεντρο») που θα φιλοξενούσε τις κοινωνικές υπηρεσίες και τις κοινόχρηστες εγκαταστάσεις.¹⁹³ Ειδικότερα, ο χώρος θα φιλοξενούσε ένα παράρτημα του τοπικού κοινοτικού κέντρου ειδικά για την παροχή κοινωνικής υποστήριξης στους κατοίκους Ρομά (υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης, απασχόλησης) στο πλαίσιο μιας ολιστικής στρατηγικής ένταξης. Η διάταξη του οικισμού σχεδιάστηκε ως γειτονιές ή «συνοικίες» για να μιμηθεί τον κανονικό αστικό σχεδιασμό, και φαινομενικά δόθηκε μεγάλη προσοχή στις αρχιτεκτονικές και βιοκλιματικές πτυχές, για να εξασφαλιστεί ότι ο χώρος θα ήταν βιώσιμος.¹⁹⁴ Εν ολίγοις, το έργο των Δελφών είχε σκοπό να παρουσιάσει μια ανθρώπινη, καλά σχεδιασμένη μετεγκατάσταση των Ρομά σύμφωνα με τα πρότυπα του άρθρου 159.

Προκλήσεις και τοπικές αντιδράσεις. Παρά τον λεπτομερή σχεδιασμό, η μετεγκατάσταση των Δελφών αντιμετώπισε σημαντικά εμπόδια και παραμένει σε μεγάλο βαθμό **απραγματοποίητη** χρόνια αργότερα. Ένα σημαντικό εμπόδιο ήταν η αντίσταση από τμήματα της τοπικής κοινότητας που δεν είναι Ρομά. Κατά τη διάρκεια των δημόσιων διαβουλεύσεων στα μέσα του 2018 και στη συνέχεια, πολλοί κάτοικοι της Άμφισσας αντιτάχθηκαν σθεναρά στη δημιουργία οικισμού Ρομά στην περιοχή «Κάμιнос»¹⁹⁵. Οι ανησυχίες που διατυπώθηκαν περιλάμβαναν την καταλληλότητα της περιοχής και τον φόβο ότι ένας «προσωρινός» καταυλισμός θα μπορούσε να γίνει μόνιμος. Πράγματι, ένα δημοσίευμα του Τύπου του 2024 αναφέρει ότι η τοποθεσία «Κάμιнос» –ενώ επισήμως χωροθετήθηκε για τον σκοπό αυτό– κρίθηκε αργότερα «*ακατάλληλη για την εγκατάσταση καταυλισμού Ρομά*» από την τοπική επιτροπή διαβούλευσης¹⁹⁶. Οι τοπικές αρχές, παγιδευμένες μεταξύ της νομικής εντολής να μετεγκαταστήσουν τους Ρομά και της αντίδρασης της κοινότητας, δυσκολεύτηκαν να προχωρήσουν. Τον Μάιο του 2024, το δημοτικό συμβούλιο των Δελφών εξακολουθούσε να συζητά εναλλακτικές λύσεις. Μια ιδέα που εξετάστηκε ήταν να διασκορπιστούν οι οικογένειες σε μικρότερες ομάδες σε διάφορες κοινότητες (για να αποφευχθεί η συγκέντρωση και των 45 οικογενειών σε ένα μέρος).¹⁹⁷ Στο μεταξύ, ωστόσο, οι Ρομά παραμένουν σε μεγάλο βαθμό στον αρχικό τους επισφαλή καταυλισμό. Το τοπικό δελτίο

¹⁹¹ Βλέπε σχετικό ιστότοπο για την κοινωνική ένταξη των Ρομά όσον αφορά τη στέγαση στη διεύθυνση: egroma.gov.gr.

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ Amfissafce, "Οι συνθήκες δεν είναι ώριμες για την εγκατάσταση των Ρομά", 11 Σεπτεμβρίου 2018, διαθέσιμο στα ελληνικά στη [Διεύθυνση: https://tinyurl.com/y22zt5yr](https://tinyurl.com/y22zt5yr).

¹⁹⁶ Orapaper, "Δελτίο Τύπου για τη συνεδρίαση της Επιτροπής Διαβούλευσης για τους Ρομά", 16 Μαΐου 2024, διαθέσιμο στα ελληνικά στη [Διεύθυνση: https://tinyurl.com/3nzadd2k](https://tinyurl.com/3nzadd2k).

¹⁹⁷ *Ibid.*

ειδήσεων *Amfissaface* περιέγραψε την κατάσταση το 2018: η αντίθεση της κοινότητας και οι «ανώριμες συνθήκες» ανέκοψαν ουσιαστικά το έργο, καθώς οι κάτοικοι *δεν ήταν πρόθυμοι να αποδεχτούν το σχέδιο μετεγκατάστασης των Ρομά σε ειδική οργανωμένη περιοχή*¹⁹⁸. Έτσι, το πιλοτικό πρόγραμμα των Δελφών καταδεικνύει την πρόκληση εφαρμογής του άρθρου 159: ακόμη και όταν υπάρχει χρηματοδότηση και πολιτική βούληση, τα έργα μετεγκατάστασης μπορεί να παραπαίνουν λόγω **του φαινομένου NIMBY** (σύνδρομο “Not-In-My-Backyard” / «Όχι στην αυλή μου») και των ανατροπών στον σχεδιασμό. Ο δήμος αναγνωρίζει τώρα ότι η Κάμιнос μπορεί να είναι ο «μόνος νόμιμα καθορισμένος» διαθέσιμος χώρος, αλλά και «ακατάλληλος», και αναζητά άλλες τοποθεσίες μέσω αναθεώρησης του πολεοδομικού σχεδίου.¹⁹⁹ Η καθυστέρηση υπονομεύει τον στόχο της ταχείας βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης των Ρομά. Δείχνει επίσης τη σημασία της έγκαιρης εμπλοκής της κοινότητας και της διαφανούς επικοινωνίας για τη διάλυση των φόβων - ένα μάθημα για μελλοντικές πρωτοβουλίες.

Η αποτυχημένη προσπάθεια μετεγκατάστασης της Κατερίνης. Μια άλλη μελέτη περίπτωσης που αναδεικνύει τις δυσκολίες εφαρμογής του άρθρου 159 είναι το σχέδιο μετεγκατάστασης των Ρομά στην Κατερίνη (Κεντρική Μακεδονία). Το 2018, ο Δήμος Κατερίνης ξεκίνησε ένα σχέδιο για την επαναστέγαση περίπου 330 Ρομά (περίπου 56 οικογένειες) που ζούσαν σε έναν άτυπο καταυλισμό, με την κατασκευή ενός «πρότυπου» προσωρινού οικισμού στην περιοχή «Πέλεκας», 2,8 χλμ. από την πόλη.²⁰⁰ Το σχέδιο εξασφάλισε προϋπολογισμό 2,5 εκατ. ευρώ, συγχρηματοδοτούμενο από ευρωπαϊκά και εθνικά κονδύλια.²⁰¹ Αυτό υποδηλώνει ότι οι αρχές προσπάθησαν να αξιοποιήσουν τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ ή τις επιχορηγήσεις του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ, συγκεκριμένα Norway Grants) παράλληλα με τα ελληνικά κονδύλια για τη μετεγκατάσταση. Τα πρώτα βήματα φαίνονταν ελπιδοφόρα: ανατέθηκαν μελέτες σκοπιμότητας και μια κοινή υπουργική απόφαση στα μέσα του 2019 ενέκρινε τη μετεγκατάσταση της Κατερίνης βάσει του άρθρου 159.²⁰² Ωστόσο, μέχρι το 2023 το έργο είχε **καταρρεύσει**.

Οι έρευνες αποκάλυψαν ότι ο επιλεγμένος χώρος μετεγκατάστασης στον Πέλεκα είχε προηγουμένως χρησιμοποιηθεί ως **Χώρος Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (ΧΥΤΑ)** – καθιστώντας τη γη περιβαλλοντικά μη ασφαλή και νομικά μη επιλέξιμη για οικιστική ανάπτυξη.²⁰³ Αυτή η παράλειψη αποδείχθηκε μοιραία: μόλις έγινε γνωστό, ο ευρωπαίος συγχρηματοδότης (στην προκειμένη περίπτωση η ΕΕΑ/Norway Grants) απέσυρε τη χρηματοδότησή του, θεωρώντας την περιοχή ακατάλληλη.

Τον Απρίλιο του 2023, τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης ανέφεραν ότι το σχέδιο μετεγκατάστασης *«κατέληξε σε ναυάγιο»*, καθώς η τοποθεσία του Πέλεκα δεν μπορούσε να

¹⁹⁸ Amfissaface, 11 Σεπτεμβρίου 2018, *ό.π.*

¹⁹⁹ Orapaper, 16 Μαΐου 2024, *ό.π.*

²⁰⁰ Emakedonia, "Κατερίνη: Υπογράφηκε η σύμβαση για τη μελέτη προσωρινής μετεγκατάστασης 56 οικογενειών Ρομά", 1 Φεβρουαρίου 2022, διαθέσιμο στα ελληνικά στο: <https://tinyurl.com/y5d3hmkc>.

²⁰¹ Ertnews, "Η μετεγκατάσταση τριακοσίων τριάντα Ρομά στην Κατερίνη "ναυάγησε"", 26 Απριλίου 2023, διαθέσιμο στα ελληνικά στο: <https://tinyurl.com/2p763xuy>.

²⁰² Unicef, *Deep Dive on Child Poverty and Social Exclusion: Unmet Needs and Access Barriers EU Child Guarantee in Greece*, Δεκέμβριος 2021, διαθέσιμο στη [Διεύθυνση: https://tinyurl.com/53eb8u8x](https://tinyurl.com/53eb8u8x).

²⁰³ Ertnews, 26 Απριλίου 2023, *ό.π.*

οικοδομηθεί και δεν προετοιμάστηκε εναλλακτική τοποθεσία.²⁰⁴ Επιπλέον, διατυπώθηκαν επικρίσεις για κακό σχεδιασμό και **έλλειψη δέουσας επιμέλειας** από την προηγούμενη δημοτική διοίκηση κατά την επιλογή της τοποθεσίας.²⁰⁵ Οι οικογένειες Ρομά, οι οποίες ανέμεναν νέες κατοικίες, έμειναν σε εκκρεμότητα –οι συνθήκες διαβίωσής τους αμετάβλητες και ίσως χειροτέρεψαν λόγω των διαψευσμένων προσδοκιών.

Αυτή η περίπτωση της Κατερίνης υπογραμμίζει πρακτικές προκλήσεις όπως η διαθεσιμότητα γης και ο γραφειοκρατικός συντονισμός. Επισημαίνει επίσης τον κίνδυνο ότι **οι χώροι μετεγκατάστασης μπορεί να τοποθετηθούν σε περιθωριακές εκτάσεις** (π.χ. πρώην χωματερές, επικίνδυνες για πλημμύρες ζώνες ή βιομηχανικά προάστια) που κανείς άλλος δεν θέλει –ένα μοτίβο που έχει παρατηρηθεί σε άλλες χώρες και μπορεί να διαιωνίσει τις περιβαλλοντικές αδικίες εις βάρος των Ρομά.

Τόσο στους Δελφούς όσο και στην Κατερίνη, το **πνεύμα** του άρθρου 159 –παροχή αξιοπρεπούς προσωρινής στέγασης ως γέφυρα προς την πλήρη ένταξη– ήταν δύσκολο να υλοποιηθεί. Τα βασικά εμπόδια περιλαμβάνουν: την αντίθεση της τοπικής κοινότητας, την απροθυμία ορισμένων Ρομά να μετακινηθούν χωρίς εγγυήσεις (αν και στους Δελφούς, οι ηγέτες των Ρομά συμφώνησαν κατ' αρχήν με το σχέδιο Καμίνου), τις διοικητικές καθυστερήσεις²⁰⁶ και τα προβλήματα εξασφάλισης κατάλληλης γης. Επιπλέον, η χρηματοδότηση αυτών των σχεδίων είναι πολύπλοκη, γεγονός που οδηγεί στο επόμενο θέμα: ο ρόλος των κονδυλίων της ΕΕ και η ανάγκη να διασφαλιστεί η συμμόρφωση με τους κανόνες κατά του διαχωρισμού.

Τα κονδύλια της ΕΕ και οι μετεγκαταστάσεις των Ρομά: Διαφορετικές αξιώσεις και εγγυήσεις κατά του διαχωρισμού

Χρήση του ΕΚΤ/ΕΤΠΑ σε έργα στέγασης των Ρομά. Ένα κρίσιμο ερώτημα είναι αν η Ελλάδα αξιοποιεί τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ –όπως το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) ή το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)– για τη χρηματοδότηση περιοχών μετεγκατάστασης του άρθρου 159 ή άλλων παρεμβάσεων στέγασης των Ρομά. Επισήμως, η ελληνική κυβέρνηση έχει συχνά δηλώσει ότι οι πρωτοβουλίες στέγασης των Ρομά χρηματοδοτούνται κυρίως από εθνικούς πόρους. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια των αξιολογήσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης, οι ελληνικές αρχές σημείωσαν ότι η στεγαστική πολιτική για τους Ρομά *"χρηματοδοτείται αποκλειστικά από εθνικούς πόρους"* χωρίς άμεση χρηματοδότηση από την ΕΕ για την κατασκευή καταυλισμών Ρομά.²⁰⁷ Σύμφωνα με αυτό,

²⁰⁴ Ertnews, 26 Απριλίου 2023, *ό.π*

²⁰⁵ Olymriobima, "Κατερίνη - Μετεγκατάσταση Ρομά: Η προχειρότητα της διοίκησης Χιονίδη οδήγησε σε "ναυάγιο", 25 Απριλίου 2023, διαθέσιμο στα ελληνικά στο: <https://tinyurl.com/bde6wsnd>.

²⁰⁶ Fonografos, "Οι Ρομά της ΒΙΟΠΑ αποδέχονται τη μετεγκατάσταση στο "Camino", 19 Ιουλίου 2024, διαθέσιμο στα ελληνικά στο: <https://tinyurl.com/5cka97ky>.

²⁰⁷ Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΚΣΣΕ), *Απάντηση της Επιτροπής Υπουργών*

που εγκρίθηκε κατά την 989η σύνοδο των αναπληρωτών υπουργών (14 Μαρτίου 2007), 20 Μαρτίου 2007, έγγρ. 11212, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://tinyurl.com/526ar33e> και σχόλια της ελληνικής κυβέρνησης σχετικά με την πέμπτη έκθεση της ECRI για την Ελλάδα, 24 Φεβρουαρίου 2015,

προγράμματα όπως το πρόγραμμα στεγαστικών δανείων για τους Ρομά του 2001-2008 χρηματοδοτήθηκαν από τον κρατικό προϋπολογισμό. Ωστόσο, στην πράξη η Ελλάδα προσπάθησε να συμπληρώσει τα εθνικά κονδύλια με ευρωπαϊκή στήριξη για την κοινωνική ένταξη των Ρομά στο πλαίσιο των διαρθρωτικών και επενδυτικών ταμείων της ΕΕ. Η Ειδική Γραμματεία για την Ένταξη των Ρομά συντονίστηκε ρητά με τις διαχειριστικές αρχές του ΕΚΤ για την αφιέρωση μέρους του **Θεματικού Στόχου 9** (προτεραιότητα κοινωνικής ένταξης) των περιφερειακών προγραμμάτων της ΕΕ σε δράσεις για τους Ρομά²⁰⁸. Μία από τις έξι βασικές κατηγορίες δράσεων που είχαν προγραμματιστεί ήταν ένα πρόγραμμα **επιδότησης ενοικίου** για Ρομά –μια πρωτοβουλία που θα βοηθούσε οικογένειες Ρομά να μετακινηθούν από καταυλισμούς σε ιδιωτικές ενοικιαζόμενες κατοικίες, η οποία θα χρηματοδοτούνταν από το ΕΚΤ.

Αυτό δείχνει ότι, ενώ η κατασκευή προσωρινών χώρων μπορεί να βασίζεται σε εγχώρια κεφάλαια, παράλληλα μέτρα (όπως επιδοτήσεις ενοικίου ή αναβάθμιση οικισμών) αξιοποιούν τα χρήματα της ΕΕ.

Η περίπτωση της Κατερίνης δείχνει μια περίπτωση άμεσης ευρωπαϊκής συγχρηματοδότησης: ο προϋπολογισμός των 2,5 εκατομμυρίων ευρώ λέγεται ότι προήλθε από «*ευρωπαϊκά και εθνικά κονδύλια*»²⁰⁹, και πράγματι, εμπλέκονται οι επιχορηγήσεις του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) (που χρηματοδοτούνται από τη Νορβηγία, την Ισλανδία και το Λιχτενστάιν μέσω ενός μηχανισμού που συνδέεται με την ΕΕ). Όταν ο χώρος του Πέλεκα κρίθηκε πρώην χωματερή, η αρχή επιχορηγήσεων του ΕΟΧ *αποφάσισε* αμέσως «*να αποσύρει τη χρηματοδότηση*» για να αποφύγει τη χρηματοδότηση ενός παράνομου και ακατάλληλου έργου²¹⁰. Αυτό αντικατοπτρίζει μια ευρύτερη αρχή –τα χρηματοδοτούμενα από την ΕΕ **έργα δεν πρέπει να παραβιάζουν τα περιβαλλοντικά ή κοινωνικά πρότυπα**. Η χρήση κονδυλίων της ΕΕ για έναν διαχωρισμένο καταυλισμό Ρομά σε μια τοξική χωματερή θα ήταν σαφώς αντίθετη με τους στόχους της ΕΕ, οπότε η χρηματοδότηση αποσύρθηκε. Στην περίπτωση των Δελφών, η χρηματοδότηση ήταν κυρίως εθνική (με τη βοήθεια του Υπουργείου Εσωτερικών και άλλων υπουργείων) και τεχνική υποστήριξη από τη Γραμματεία²¹¹ και δεν αναφέρθηκε σημαντική χρηματοδότηση από την ΕΕ, ίσως για να αποφευχθούν εμπλοκές με τους κανόνες της ΕΕ κατά του διαχωρισμού.

Πολιτική της ΕΕ για το διαχωρισμό και τη χρηματοδότηση. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και οι κανονισμοί της ΕΕ έχουν θέσει αυστηρούς όρους για να αποτρέψουν τη συμβολή των διαρθρωτικών ταμείων στον εθνικό διαχωρισμό. Σύμφωνα με την **οδηγία** της ΕΕ για τη **ίση μεταχείριση** και τον κανονισμό για τις κοινές διατάξεις που διέπει τα ταμεία συνοχής, οι αρχές πρέπει να διασφαλίζουν ότι οποιεσδήποτε στεγαστικές παρεμβάσεις με χρήματα της ΕΕ δεν εισάγουν διακρίσεις για φυλετικούς/εθνοτικούς λόγους και δεν *δημιουργούν ή*

διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://rm.coe.int/government-comments-on-the-fifth-report-on-greece/16808b57a2>, σ. 9.

²⁰⁸ Egroma, *ό.π*

²⁰⁹ Ertnews, 26 Απριλίου 2023, *ό.π*.

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ Egroma, *ό.π*

διακρινίζονται διαχωριστικά περιβάλλοντα. Πράγματι, ο ίδιος ο σκοπός της χρηματοδότησης της ένταξης από την ΕΕ είναι η **προώθηση της άρσης του διαχωρισμού** –όπως τονίζεται στο πλαίσιο της ΕΕ για την ένταξη των Ρομά. Για παράδειγμα, από το 2010 το ΕΤΠΑ επιτρέπει τη χρηματοδότηση της στέγασης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων (συμπεριλαμβανομένων των Ρομά), αλλά μόνο ως μέρος μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης: οι νέες κατοικίες θα πρέπει να βρίσκονται σε μικτές, μη διαχωρισμένες περιοχές και να περιλαμβάνουν πρόσβαση σε υπηρεσίες, αντί να χτίζονται ή να ανακαινίζονται γκέτο. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει προειδοποιήσει τα κράτη μέλη ότι τα κονδύλια της ΕΕ που προορίζονται για την ένταξη των Ρομά «δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται για τη διακρίνιση του διαχωρισμού, ο οποίος εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της διακριτικής μεταχείρισης»²¹². Με άλλα λόγια, τα έργα που κατά λάθος **εδραιώνουν τον διαχωρισμό** –για παράδειγμα, η ανοικοδόμηση ενός οικισμού μόνο για Ρομά στην ίδια απομονωμένη τοποθεσία χωρίς να βελτιώνεται η ένταξη– παραβιάζουν τους κανόνες χρηματοδότησης της ΕΕ.

Στο πλαίσιο της Ελλάδας, υπήρξαν **αντικρουόμενες αφηγήσεις** σχετικά με τη χρήση των κονδυλίων της ΕΕ. Η κυβέρνηση τείνει να τονίζει ότι οι διακανονισμοί του άρθρου 159 είναι προσωρινοί και αποσκοπούν στην ένταξη, υπονοώντας ότι ευθυγραμμίζονται με τις αρχές της ΕΕ και, ως εκ τούτου, θα μπορούσαν να είναι επιλέξιμοι για συγχρηματοδότηση από την ΕΕ. Συνιστάται προσοχή στο ότι η κατασκευή νέων, «οργανωμένων» καταυλισμών Ρομά (ακόμη και αν βελτιωθούν) ενέχει τον κίνδυνο να εδραιώσει τον διαχωρισμό, και συνεπώς **τα κονδύλια της ΕΕ δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται** για τέτοιους σκοπούς. Η αποτυχία του σχεδίου της Κατερίνης, αφού οι χρηματοδότες αντιδρούσαν στους όρους του χώρου, υπογραμμίζει την ανάγκη επαγρύπνησης των αρχών χρηματοδότησης. Τίθεται ένα εύλογο ερώτημα: *Είναι οι μετεγκαταστάσεις βάσει του άρθρου 159 ένα σκαλοπάτι για την άρση του διαχωρισμού ή μια επανασυνσκευασία των διαχωρισμένων καταυλισμών;* Η απάντηση μπορεί να καθορίσει αν οι πόροι της ΕΕ μπορούν να επενδυθούν δικαιολογημένα. Εάν ένας προσωρινός χώρος οδηγεί αποδεδειγμένα στη μετακίνηση των Ρομά σε κανονική στέγαση (δηλαδή αποτελεί μέρος μιας σαφούς «διαδρομής» προς την ένταξη), θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι συμπληρώνει τους στόχους ένταξης της ΕΕ. Ωστόσο, εάν απλώς μεταφέρει τους Ρομά από μια διαχωρισμένη περιοχή σε μια άλλη (έστω και με καλύτερες υποδομές), θα μπορούσε να προσκρούσει **στην απαγόρευση του διαχωρισμού ως μορφή διάκρισης που προβλέπει η οδηγία για την ίση μεταχείριση**. Στην πραγματικότητα, η διατήρηση των Ρομά σε χωριστές ομαδικές κατοικίες, ακόμη και με καλές εγκαταστάσεις, έχει θεωρηθεί διάκριση. Το Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά σημείωσε ότι η πολιτική της Ιταλίας να διοχετεύει τους Ρομά σε ξεχωριστούς καταυλισμούς συνιστά «*θεμελιώδη παραβίαση της ευρωπαϊκής οδηγίας για την ίση μεταχείριση*», σύμφωνα με την πρόσφατη διαπίστωση της απόφασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ECSR) του Συμβουλίου της Ευρώπης.²¹³

²¹² Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Σημείωμα σχετικά με τη χρήση των κονδυλίων της ΕΕ για την αντιμετώπιση του εκπαιδευτικού και χωρικού διαχωρισμού 2021-2027, προγραμματική περίοδος 2021-2027, σ. 8. Διαθέσιμο στη [διεύθυνση: https://tinyurl.com/yc5xdd6p](https://tinyurl.com/yc5xdd6p).

²¹³ ERRC, "Italy found guilty of violating European Social Charter over anti-Roma discrimination in housing", 17 Μαΐου 2024, διαθέσιμο στη [διεύθυνση: https://tinyurl.com/4dztuap6](https://tinyurl.com/4dztuap6).

Παρομοίως, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διεξάγει ενεργή διαδικασία επί παραβάσει κατά της Σλοβακίας για τον σχολικό διαχωρισμό των Ρομά, τονίζοντας ότι **ο διαχωρισμός ισοδυναμεί με διάκριση** σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ.

Από πρακτική άποψη, η Ελλάδα εμφανίζεται μέχρι στιγμής επιφυλακτική ως προς την άμεση χρήση του ΕΤΠΑ/ΕΣΦ για την κατασκευή των ίδιων των προσωρινών καταυλισμών. Αντ' αυτού, τα κονδύλια της ΕΕ χρησιμοποιούνται για συμπληρωματικά μέτρα (αναβάθμιση υποδομών, ήπια μέτρα, επιδότηση ενοικίου, εκπαίδευση κ.λπ.) γύρω από την εθνική στρατηγική για τους Ρομά, ενώ το σκληρό κόστος των στεγαστικών μονάδων μπορεί να βαρύνει τους εθνικούς ή δημοτικούς προϋπολογισμούς. Η προσέγγιση αυτή είναι πιθανό να διασφαλίσει **τη συμμόρφωση με τους κανονισμούς χρηματοδότησης της ΕΕ**, οι οποίοι απαγορεύουν έργα που *"συμβάλλουν στον διαχωρισμό ή τον αποκλεισμό"*. Υπάρχει, ωστόσο, κάποια ασάφεια: για παράδειγμα, εάν δημιουργηθεί μια περιοχή του άρθρου 159 και στη συνέχεια ένας δήμος υποβάλει αίτηση για κονδύλια του ΕΤΠΑ για την επέκταση των δικτύων ύδρευσης και αποχέτευσης σε αυτήν (μια βασική βελτίωση των υποδομών), είναι αυτό επιτρεπτό; Αναμφισβήτητο ναι, αν πρόκειται για την παροχή βασικών υπηρεσιών, αλλά κινείται σε μια λεπτή γραμμή. Η ασφαλέστερη οδός -και αυτή που η Ελλάδα δηλώνει ότι ακολουθεί- είναι να χρησιμοποιηθούν τα χρήματα της ΕΕ για την ένταξη των Ρομά σε κανονικές κατοικίες αντί να δημιουργηθούν νέοι διαχωρισμένοι τόποι.

Συνοπτικά, **τα κονδύλια της ΕΕ μπορούν να στηρίξουν τη στεγαστική ένταξη των Ρομά στην Ελλάδα, αλλά μόνο εντός ενός πλαισίου κατά του διαχωρισμού**. Υπάρχουν αντικρουόμενες αξιώσεις, διότι από τη μία πλευρά οι αρχές θέλουν να μεγιστοποιήσουν τους πόρους (συμπεριλαμβανομένων των κονδυλίων της ΕΕ) για την αντιμετώπιση της στεγαστικής αποστέρησης των Ρομά, αλλά από την άλλη πρέπει να διασφαλίσουν ότι οι παρεμβάσεις αυτές πληρούν τα πρότυπα της ΕΕ κατά των διακρίσεων. Η ευθυγράμμιση των μετεγκαταστάσεων του άρθρου 159 με την πολιτική της ΕΕ σημαίνει ότι η Ελλάδα πρέπει να τις σχεδιάσει ως πραγματικά προσωρινές, με σαφή αποτελέσματα ένταξης, και ιδανικά να εστιάσει την οικονομική στήριξη της ΕΕ σε μόνιμες στεγαστικές λύσεις (όπως επιδόματα στέγασης ή μικτά στεγαστικά έργα) αντί για ημι-διαχωρισμένους καταυλισμούς. Στην επόμενη ενότητα εξετάζεται το ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο –τόσο το δίκαιο της ΕΕ όσο και το ευρύτερο δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων– που θέτει αυτές τις απαιτήσεις.

Ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο: Αρχή της μη διάκρισης και δικαίωμα στέγης

Οδηγία της ΕΕ για την ίση μεταχείριση και τα δικαιώματα του Χάρτη. Στον πυρήνα του δικαίου της ΕΕ για το θέμα αυτό βρίσκεται η **Οδηγία για την ίση μεταχείριση (2000/43/ΕΚ)**, η οποία απαγορεύει τις φυλετικές ή εθνοτικές διακρίσεις στην πρόσβαση στη στέγαση (μεταξύ άλλων τομέων). Όλα τα κράτη μέλη (**ΚΜ**) της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι Ρομά δεν αντιμετωπίζονται λιγότερο ευνοϊκά από άλλους στη στέγαση –είτε από τις δημόσιες αρχές, είτε από τους ιδιοκτήτες, είτε από οποιονδήποτε

φορέα. Η διαχωρισμένη στέγαση των Ρομά, εάν είναι αποτέλεσμα κρατικής πολιτικής ή πρακτικής, θεωρείται παράνομη διάκριση σύμφωνα με την εν λόγω Οδηγία. Η Οδηγία απαιτεί την ίση πρόσβαση και επιτρέπει, επίσης, θετική δράση για τη βελτίωση των συνθηκών των μειονεκτουσών ομάδων, αλλά όχι με τρόπο που να τις απομονώνει περαιτέρω. Στην περίπτωση των καταυλισμών Ρομά της Ιταλίας, για παράδειγμα, το ΕΚΔΔ (Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά) και ΜΚΟ διαπίστωσαν ότι η διατήρηση από την κυβέρνηση καταυλισμών μόνο για Ρομά συνιστούσε συστηματική διάκριση, παραβιάζοντας τόσο την οδηγία για τη ίση μεταχείριση, όσο και τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη.²¹⁴

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ ενισχύει περαιτέρω τις αρχές αυτές: Το άρθρο 21 του Χάρτη απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω εθνικής καταγωγής, και το άρθρο 34 παράγραφος 3 αναγνωρίζει το δικαίωμα κοινωνικής και στεγαστικής συνδρομής για όσους έχουν ανάγκη, για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης και της αξιοπρέπειας. Ενώ ο Χάρτης εφαρμόζεται στα ΚΜ κυρίως κατά την εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ, αποκτά μεγάλη σημασία εάν τα κονδύλια της ΕΕ ή τα προγράμματα υπό την εντολή της ΕΕ (όπως το NRIS - Εθνική Στρατηγική Ένταξης των Ρομά) εμπλέκονται σε πρωτοβουλίες στέγασης των Ρομά. Στην ουσία, η Ελλάδα είναι υποχρεωμένη να διασφαλίσει ότι κάθε δράση στέγασης των Ρομά που υποστηρίζεται από την ΕΕ **υποστηρίζει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια (άρθρο 1 του Χάρτη)** και δεν διαχωρίζει ή αποκλείει.

Πλαίσιο της ΕΕ για τους Ρομά και δεσμεύσεις κατά του διαχωρισμού. Το 2011 η ΕΕ εγκαίνιασε το Πλαίσιο για Εθνικές Στρατηγικές Ένταξης των Ρομά, καλώντας τα κράτη να καλύψουν το χάσμα μεταξύ των Ρομά και του γενικού πληθυσμού σε βασικούς τομείς, συμπεριλαμβανομένης της στέγασης. Το Πλαίσιο (2011-2020) ζητούσε από τις κυβερνήσεις να «προωθήσουν την πρόσβαση στη στέγαση χωρίς διακρίσεις, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής στέγασης, και την εξάλειψη κάθε χωρικού διαχωρισμού». Η στρατηγική της Ελλάδας για την κοινωνική ένταξη των Ρομά απηχούσε αυτούς τους στόχους, αλλά η πρόοδος ήταν περιορισμένη (όπως σημείωσε η Επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων / CERD, η έλλειψη συντονισμού και δεδομένων εμπόδισε τη στρατηγική 2012-2020²¹⁵). Το νέο **στρατηγικό πλαίσιο της ΕΕ για τους Ρομά για την περίοδο 2020-2030** θέτει ακόμη σαφέστερους στόχους: ζητεί να μειωθεί στο μισό το ποσοστό των Ρομά που ζουν σε διαχωρισμένους οικισμούς έως το 2030 και να διασφαλιστεί ότι όλοι οι Ρομά θα έχουν πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες, όπως νερό και ηλεκτρικό ρεύμα. Δίνει επίσης έμφαση στη χρήση των κονδυλίων της ΕΕ σύμφωνα με αυτούς τους στόχους. Έτσι, η Ελλάδα έχει δεσμευτεί σε επίπεδο ΕΕ να μειώσει ενεργά τον οικιστικό διαχωρισμό των Ρομά. Η απλή μετεγκατάσταση των Ρομά από έναν διαχωρισμένο καταυλισμό σε έναν «καλύτερο» διαχωρισμένο καταυλισμό δεν θα εκπληρώσει αυτή τη δέσμευση. Αντίθετα, μέτρα όπως το άρθρο 159 πρέπει να συνδυαστούν με διαδρομές προς την ολοκληρωμένη στέγαση, αλλιώς η Ελλάδα κινδυνεύει να μείνει πίσω από τους συμφωνημένους στόχους της για τους Ρομά.

²¹⁴ ERRC, 17 Μαΐου 2024, ό.π.

²¹⁵ Επιτροπή για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD), *Συμπερασματικές παρατηρήσεις επί της συνδυασμένης εικοστής τρίτης και εικοστής τέταρτης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας*, 24 Δεκεμβρίου 2024, διαθέσιμη στη [διεύθυνση: https://tinyurl.com/8xh22s6f](https://tinyurl.com/8xh22s6f).

Επιπλέον, ο **Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ** απαιτεί σιωπηρά ότι οι Ρομά, ως πολίτες της ΕΕ (ή νομίμως διαμένοντες), απολαμβάνουν τα ίδια θεμελιώδη δικαιώματα για επαρκή στέγαση και ένταξη στην κοινωνία με τους άλλους.

Πρότυπα του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΕΣΔΑ και ESC). Πέραν του δικαίου της ΕΕ, η Ελλάδα υπόκειται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, αμφότερα εκ των οποίων παρέχουν ισχυρά νομικά πρότυπα για τα δικαιώματα στέγασης και την απαγόρευση των διακρίσεων. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) έχει αναπτύξει σημαντική νομολογία σχετικά με τη στέγαση των Ρομά και των μετακινούμενων πληθυσμών (traveler). Ειδικότερα, στην υπόθεση [Yordanova και άλλοι κατά Βουλγαρίας \(2012\)](#), το Δικαστήριο έκρινε ότι η σχεδιαζόμενη βίαιη έξωση μιας μακροχρόνιας κοινότητας Ρομά στη Σόφια, χωρίς την παροχή εναλλακτικής στέγης, θα παραβίαζε το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ (δικαίωμα σεβασμού της κατοικίας και της ιδιωτικής ζωής).

Το ΕΔΔΑ υπογράμμισε ότι οι αρχές πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την *εξαιρετικά ευάλωτη θέση των Ρομά* και ότι η έξωση τους σε κατάσταση έλλειψης στέγης είναι δυσανάλογη και απαράδεκτη.²¹⁶ Ομοίως, στην υπόθεση **Winterstein και άλλοι κατά Γαλλίας (2013)**, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η Γαλλία παραβίασε το άρθρο 8 για την έξωση μετακινούμενων οικογενειών (Traveler) από γη όπου ζούσαν επί χρόνια –το κράτος δεν είχε εξετάσει επαρκώς την αναλογικότητα ούτε είχε προβλέψει κατάλληλη μετεγκατάσταση, ιδίως δεδομένων των ισχυρών δεσμών των προσφευγόντων με τον τόπο. Η αρχή από αυτές τις υποθέσεις είναι σαφής: **η στέγαση δεν είναι ένα απλό εμπόρευμα για τις οικογένειες Ρομά, αλλά ένα δικαίωμα συνυφασμένο με την ταυτότητα και την αξιοπρέπειά τους**, που επιβάλλει θετικές υποχρεώσεις στα κράτη. Επομένως, η Ελλάδα πρέπει να διασφαλίσει ότι οποιαδήποτε απομάκρυνση των Ρομά από άτυπους χώρους μέσω του άρθρου 159 συνδυάζεται με *επαρκή εναλλακτική στέγαση* –διαφορετικά θα μπορούσε να αποτελέσει «αναγκαστική έξωση» που αντιβαίνει στα πρότυπα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πράγματι, η Επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD) έχει καλέσει ρητά την Ελλάδα να σταματήσει τη «*συνεχιζόμενη υποβολή των Ρομά σε αναγκαστικές εξώσεις, χωρίς εναλλακτική στέγαση ή αποζημίωση*»²¹⁷, απαιτώντας ουσιαστικά οι μετεγκαταστάσεις να είναι συναινετικές και να συνοδεύονται από κατάλληλες λύσεις επανεγκατάστασης.

Το δικαίωμα στη στέγη αναπτύσσεται περαιτέρω στον **Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (αναθεωρημένο)**. Το άρθρο 16 (δικαίωμα της οικογένειας σε κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία) και το άρθρο 31 (δικαίωμα στη στέγαση, για τα κράτη που το αποδέχθηκαν) υποχρεώνουν τα κράτη να προωθούν την πρόσβαση σε επαρκή στέγαση και να προλαμβάνουν την έλλειψη στέγης. Οι αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΕΚΔ) κατά της Ελλάδας (ΕΕΚΔ κατά Ελλάδα, αριθ. 15/2003, και INTERIGHTS κατά Ελλάδα, αριθ. 49/2008) διαπίστωσαν ότι η Ελλάδα παραβιάζει αυτές τις υποχρεώσεις, ειδικά όσον αφορά τους Ρομά. Η απόφαση του 2005 της ΕΕΚΔ έκρινε ότι η Ελλάδα δεν είχε «*παράσχει επαρκή αριθμό μόνιμων κατοικιών ή κατάλληλους χώρους προσωρινής κατασκήνωσης για τους Ρομά*» και καταδίκασε την πρακτική των εξώσεων χωρίς

²¹⁶ Ibid

²¹⁷ CERD, 24 Δεκεμβρίου 2024, ό.π., παράγραφος 22 στοιχείο β).

επαναστέγαση ως ασυμβίβαστη με τον Χάρτη²¹⁸. Η απόφαση του 2010 που ακολούθησε σημείωσε ότι, παρά τις ορισμένες προσπάθειες, οι Ρομά εξακολουθούσαν να υφίστανται συστηματικό στεγαστικό αποκλεισμό και διακρίσεις.²¹⁹ Οι αποφάσεις αυτές είναι νομικά δεσμευτικές για την Ελλάδα και οδήγησαν την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης να πιέσει για συμμόρφωση. Μια συγκεκριμένη αντίδραση της Ελλάδας ήταν η θέσπιση του ίδιου νόμου (4483/2017 άρθρο 159) που εξετάζουμε –γεγονός που δείχνει ότι είχε τουλάχιστον εν μέρει κίνητρο να αντιμετωπίσει τις ανησυχίες της ΕΕΚΔ με τη δημιουργία ενός *μηχανισμού μετεγκατάστασης*, αντί να αφήνει τους Ρομά σε απαράδεκτες συνθήκες ή να τους κάνει έξωση *ad hoc*. Ωστόσο, αν ο μηχανισμός δεν εφαρμοστεί αποτελεσματικά (ή αν οδηγήσει σε νέους διαχωρισμένους καταυλισμούς), η Ελλάδα θα μπορούσε και πάλι να μην εκπληρώσει τα καθήκοντά της υπό τον Χάρτη.

Συνοπτικά, το νομικό πλαίσιο που διαπερνά το δίκαιο της ΕΕ, την ΕΣΔΑ και τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (ΕΚΧ) συγκλίνει σε διάφορα βασικά σημεία: **Τα κράτη δεν πρέπει να κάνουν διακρίσεις ή διαχωρισμούς στις στεγαστικές πολιτικές και οι εξώσεις των Ρομά απαιτούν κατάλληλες εναλλακτικές λύσεις, διαφορετικά παραβιάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα.** Το άρθρο 159 και οι σχετικές πολιτικές θα κριθούν με βάση αυτά τα κριτήρια αναφοράς. Για να συμμορφωθεί, η Ελλάδα πρέπει να διασφαλίσει ότι οι χώροι προσωρινής μετεγκατάστασης χρησιμεύουν πραγματικά ως εφελκυστήρι για την ένταξη (και όχι ως αδιέξοδο), και ότι οι οικογένειες Ρομά αντιμετωπίζονται ισότιμα –εννοώντας την ένταξη στα κύρια στεγαστικά προγράμματα και τους δήμους, αντί του υποβιβασμού σε απομονωμένες ζώνες. Η ευρωπαϊκή νομολογία και οι οδηγίες απαιτούν ουσιαστικά την «*άρση του διαχωρισμού στην πράξη*».

Κίνδυνοι διαχωρισμού μέσω «ήπιας» χρηματοδότησης: Ουγγαρία και Σλοβακία

Ακόμη και όταν οι επίσημοι κανόνες απαγορεύουν τη χρήση δημόσιων πόρων για διαχωρισμένες κατοικίες, οι πρακτικές επί τόπου σε διάφορα κράτη της ΕΕ δείχνουν ότι οι «ήπιοι» μηχανισμοί χρηματοδότησης μπορούν να διαιωνίσουν ακούσια τον διαχωρισμό των Ρομά. **Η κακή κατανομή ή κατάχρηση των κονδυλίων της ΕΕ** –συχνά από τις τοπικές αρχές– έχει καταγραφεί σε χώρες όπως η Ιταλία, η Ουγγαρία και η Σλοβακία, παρέχοντας προειδοποιητικές ιστορίες για την Ελλάδα. Οι περιπτώσεις αυτές καταδεικνύουν πόσο σημαντικό είναι να υπάρχει εποπτεία και σαφή κριτήρια για να διασφαλιστεί ότι οι στόχοι ένταξης των Ρομά επιτυγχάνονται και δεν υπονομεύονται από τα χρηματοδοτούμενα έργα.

Οι καταυλισμοί Ρομά στην Ιταλία και τα κονδύλια της ΕΕ: Η Ιταλία έχει μακρά ιστορία περιορισμού των Ρομά (συμπεριλαμβανομένων των Ιταλών πολιτών και των μεταναστών) σε διαχωρισμένους καταυλισμούς, ιδίως γύρω από μεγάλες πόλεις όπως η Ρώμη, η Νάπολη και το Μιλάνο. Ενώ αυτοί οι καταυλισμοί χρηματοδοτούνταν κυρίως από τις ιταλικές τοπικές αρχές, η έμμεση χρήση χρημάτων της ΕΕ γινόταν με διάφορες μορφές –για παράδειγμα, τα κοινωνικά ταμεία της ΕΕ υποστήριζαν ορισμένες υπηρεσίες ή υποδομές στους καταυλισμούς.

²¹⁸ ERRC, 17 Μαΐου 2024, *ό.π.*

²¹⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΕΚΔ), *Καταγγελία αριθ. 49/2008 Διεθνές Κέντρο για τη Νομική Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (INTERIGHTS) κατά Ελλάδας*, διαθέσιμη στη [διεύθυνση: https://tinyurl.com/yp55n6a7](https://tinyurl.com/yp55n6a7).

Αυτό προκάλεσε επικρίσεις ότι οι πόροι της ΕΕ επιδοτούσαν ένα διαχωρισμένο σύστημα. Η κατάσταση οδήγησε σε πολλαπλές καταδίκες: το 2019, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΕΚΔ) διαπίστωσε ότι οι στεγαστικές πολιτικές της Ιταλίας έναντι των Ρομά (το λεγόμενο σύστημα των «καταυλισμών νομάδων») παραβίαζαν τον Κοινωνικό Χάρτη, και οι ΜΚΟ επισήμαναν ότι οι εν λόγω καταυλισμοί ισοδυναμούν με εθνικό διαχωρισμό.²²⁰ Υπό πίεση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέτασε επίσης τη συμμόρφωση της Ιταλίας με την οδηγία για την ίση μεταχείριση. Τελικά, η Ιταλία αναγκάστηκε να αρχίσει να διαλύει ορισμένους μεγάλους καταυλισμούς και να δεσμευτεί ότι τα περιφερειακά κονδύλια της ΕΕ θα χρησιμοποιηθούν για **ολοκληρωμένες λύσεις στέγασης** (π.χ. κοινωνική στέγαση μικρής κλίμακας, κουπόνια ενοικίασης) αντί για την ανακαίνιση των καταυλισμών. Το μάθημα από την Ιταλία είναι ότι η διαχωρισμένη στέγαση, ακόμη και αν αρχικά δικαιολογείται ως πολιτισμικά κατάλληλη ή προσωρινή, μετατρέπεται σε **αδιέξοδο** που παγιώνει γενιές στον αποκλεισμό – κάτι που η νομοθεσία και τα κονδύλια της ΕΕ δεν μπορούν να επιτρέψουν. Η Ελλάδα θα πρέπει να αποφύγει την επανάληψη αυτού του μοντέλου. Κάθε έργο που χρηματοδοτείται από την ΕΕ πρέπει να στοχεύει στην ένταξη των Ρομά σε κανονικές γειτονιές, όχι στη δημιουργία ελληνικών εκδοχών των «campi nomadi».

Αστικές αναπλάσεις και εξώσεις στην Ουγγαρία: Στην Ουγγαρία, υπήρξαν περιπτώσεις όπου οι δήμοι προσπάθησαν να χρησιμοποιήσουν τα αναπτυξιακά κονδύλια της ΕΕ με τρόπους που θα εκτόπιζαν τις κοινότητες των Ρομά ή θα ενίσχυαν τον διαχωρισμό. Ένα εντυπωσιακό παράδειγμα είναι η *υπόθεση μετεγκατάστασης του Hajdúhadház*. Η πόλη κέρδισε επιχορήγηση από την ΕΕ (περίπου 1,6 εκατ. ευρώ) για την αστική αναβάθμιση σε μια γειτονιά όπου ζουν κυρίως Ρομά.²²¹ Ωστόσο, οι τοπικές αρχές είπαν στη συνέχεια στις οικογένειες Ρομά να **εγκαταλείψουν** τα σπίτια τους κατά τη διάρκεια του έργου, χωρίς να παράσχουν κανένα σχέδιο επανακατοίκησης.²²² Ουσιαστικά, τα χρήματα της ΕΕ που προορίζονταν για τη βελτίωση μιας περιθωριοποιημένης περιοχής επρόκειτο να χρησιμοποιηθούν για την έξωση των Ρομά κατοίκων της και ίσως για την ανακαίνιση της περιοχής για άλλους. Οι Ούγγροι υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παρενέβησαν, προειδοποιώντας την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ότι αυτό θα παραβίαζε τους κανόνες της ΕΕ κατά των διακρίσεων.²²³ Η Επιτροπή και οι εθνικές διαχειριστικές αρχές σταμάτησαν την υλοποίηση του έργου έως ότου επανασχεδιαστεί. Εάν είχε προχωρήσει όπως είχε αρχικά σχεδιαστεί, πάνω από 80 Ρομά (συμπεριλαμβανομένων 50 παιδιών) θα είχαν μείνει άστεγοι – ένα σενάριο που σαφώς έρχεται σε αντίθεση με τους στόχους της ΕΕ.²²⁴ Η περίπτωση αυτή υπογραμμίζει τον κίνδυνο να ξεγλιστρήσει η **τοπική κατάχρηση των κονδυλίων της ΕΕ** αν δεν παρακολουθείται – οι δήμοι μπορεί να δουν μια ευκαιρία να «ομορφύνουν» μια πόλη εκδιώκοντας έναν θύλακα Ρομά. Ευτυχώς, η εποπτεία της ΕΕ σε αυτή την περίπτωση επέβαλε τη συμμόρφωση: τα κονδύλια έπρεπε να χρησιμοποιηθούν προς όφελος της κοινότητας των Ρομά ή να μην

²²⁰ Διεθνής Αμνηστία, "Ιταλία: Αμνηστία: Απόφαση για το σκάνδαλο των πολιτικών στέγασης που εισάγουν διακρίσεις σε βάρος των Ρομά πρέπει επιτέλους να ωθήσει τις αρχές σε δράση", 13 Μαΐου 2024, διαθέσιμο [στη Διεύθυνση: https://tinyurl.com/ythpn4zx](https://tinyurl.com/ythpn4zx).

²²¹ Habitat for Humanity, *Addressing Housing Deprivation of Roma in Central and Eastern Europe*, Φεβρουάριος 2024, διαθέσιμο στη [Διεύθυνση: https://tinyurl.com/24sz2382](https://tinyurl.com/24sz2382), σ. 56.

²²² *Ibid.*

²²³ *Ibid.*

²²⁴ *Ibid.*

χρησιμοποιηθούν καθόλου. Η Ελλάδα μπορεί να διδαχθεί από αυτό, καθιερώνοντας αυστηρή παρακολούθηση και λογοδοσία για κάθε χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ έργο για τους Ρομά σε δημοτικό επίπεδο. Οποιαδήποτε ένδειξη ότι ένας δήμος χρησιμοποιεί μια μετεγκατάσταση ως πρόσχημα για να απελευθερώσει γη ή να μετακινήσει Ρομά από το οπτικό πεδίο θα πρέπει να προκαλέσει διορθωτικά μέτρα (ή την απόσυρση της χρηματοδότησης, όπως συνέβη στην Κατερίνη και το Χαϊντουχάτζ).

Η Σλοβακία και η παγίδα του διαχωρισμού: Η Σλοβακία έχει αντιμετωπίσει επικρίσεις για την επένδυση σε **οικισμούς κατοικιών ειδικά για τους Ρομά** που εδραιώνουν τον διαχωρισμό. Σε ορισμένες πόλεις της Σλοβακίας, τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή χαμηλού κόστους πολυκατοικιών ή μονάδων «στέγασης σε κοντέινερ» αποκλειστικά για τους Ρομά στα μακρινά περίχωρα των δήμων. Ενώ η πρόθεση ήταν να αντικατασταθούν οι παραγκουπόλεις με καλύτερες κατοικίες, το αποτέλεσμα ήταν συχνά νέα γκέτο-οικισμοί που χωρίζονται από απόσταση (και μερικές φορές από τοίχους) από την πλειονότητα του πληθυσμού, χωρίς πρόσβαση σε θέσεις εργασίας και υπηρεσίες. Για παράδειγμα, σε μια περίπτωση, ένας δήμος κατασκεύασε ένα νέο οικιστικό πρόγραμμα για τους Ρομά σε μια απομακρυσμένη περιοχή, –με αποτέλεσμα οι κάτοικοι να δυσκολεύονται να βρουν εργασία ή ευκαιρίες εκπαίδευσης– ουσιαστικά διαχωρίζοντάς τους σε μια διαφορετική τοποθεσία.²²⁵ Εκθέσεις της κοινωνίας των πολιτών (π.χ. μια μελέτη του 2015 του Open Society Foundations²²⁶) έχουν επισημάνει τέτοιες πρακτικές ως **κακή χρήση των κονδυλίων της ΕΕ**: τα έργα τυπικά ενέπιπταν στην «ένταξη των Ρομά», αλλά στην πραγματικότητα διαιώνιζαν τον αποκλεισμό με τη μετεγκατάσταση των Ρομά σε διαχωρισμένους θύλακες. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει αυστηροποιήσει τις απαιτήσεις, καθιστώντας σαφές ότι οι νέες επενδύσεις σε κατοικίες ή υποδομές δεν πρέπει να αυξάνουν τη συγκέντρωση ή την απομόνωση περιθωριοποιημένων ομάδων.²²⁷ Αυτό ώθησε τη Σλοβακία να επανεξετάσει την προσέγγισή της και να δώσει έμφαση στην ολοκληρωμένη κοινωνική στέγαση εντός των πόλεων, ωστόσο πολλά προβλήματα παραμένουν²²⁸. Το συμπέρασμα για την Ελλάδα είναι να διασφαλίσει ότι οι καλοπροαίρετες βελτιώσεις (όπως η κατασκευή νέων κατοικιών για τους Ρομά) δεν γίνονται απομονωμένες – κυριολεκτικά και μεταφορικά. Εάν τα χρήματα της ΕΕ στην Ελλάδα χρησιμοποιηθούν ποτέ για την κατασκευή κατοικιών για τους Ρομά, θα πρέπει να είναι **μέσα σε μικτές κοινότητες** και όχι σε δημοτικά προάστια που αντικατοπτρίζουν τα λάθη της Σλοβακίας.

Τα παραδείγματα αυτά αναδεικνύουν ένα ευρύτερο ζήτημα: **οι ήπιοι περιορισμοί έναντι της σκληρής πραγματικότητας**. Στα χαρτιά, τα κονδύλια της ΕΕ συνοδεύονται από όρους

²²⁵ *Ibid.* σελ. 31-32.

²²⁶ Open Society Foundations (OSF), *Main Risks of Misusing EU Funding in the Field of Roma Inclusion*, 2015, διαθέσιμο στη [Διεύθυνση: https://www.ombudsman.europa.eu/pdf/en/59844](https://www.ombudsman.europa.eu/pdf/en/59844).

²²⁷ EC, *Guidance for Member States on the use of European Structural and Investment Funds in tackling educational and spatial segregation*, 2015, διαθέσιμο στη [Διεύθυνση: https://tinyurl.com/4zn46h3m](https://tinyurl.com/4zn46h3m).

²²⁸ OHCHR, "Experts of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination Commend Slovakia on Improving Census Methodologies, Ask about Low School Enrolment Rates for Roma Children and Housing Segregation of the Roma Community", 17 Αυγούστου 2022, διαθέσιμο στη [Διεύθυνση: https://tinyurl.com/jt4etj7r](https://tinyurl.com/jt4etj7r).

απαγόρευσης των διακρίσεων, αλλά απαιτείται επαγρύπνηση και πολιτική βούληση για την επιβολή τους. Οι τοπικές αρχές ενδέχεται να αντιμετωπίζουν πολιτικές πιέσεις από ψηφοφόρους που δεν είναι Ρομά για να διατηρήσουν αποστάσεις από τους οικισμούς Ρομά, οδηγώντας σε επιλογές που έρχονται σε σύγκρουση με τους στόχους ένταξης. Εάν οι κεντρικές αρχές ή οι αρχές της ΕΕ δεν παρέμβουν, ο διαχωρισμός μπορεί να χρηματοδοτηθεί με ευφημισμούς όπως «αστική ανάπτυξη» ή «κοινωνική στέγαση για τους Ρομά» –ένα παράδοξο αποτέλεσμα. Στην Ελλάδα, δεδομένης της μικρότερης κλίμακας των κοινοτήτων Ρομά σε σχέση με ορισμένες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, είναι απολύτως εφικτό να αποφευχθεί αυτή η παγίδα. Η κυβέρνηση και οι αντιπροσωπείες της ΕΕ μπορούν να διασφαλίσουν ότι τα κονδύλια κατευθύνονται σε προγράμματα χωρίς αποκλεισμούς (π.χ. επιδότηση των ενοικίων των οικογενειών Ρομά σε τυπικές γειτονιές, αναβάθμιση μικτών περιοχών ή απόκτηση διαμερισμάτων για Ρομά σε διάφορα τμήματα μιας πόλης). **Η διαφάνεια στη χρήση των κονδυλίων** είναι το κλειδί: η κοινωνία των πολιτών και οι εκπρόσωποι των Ρομά θα πρέπει να συμμετέχουν στην παρακολούθηση του πού πηγαίνουν τα χρήματα, ώστε να αποφευχθεί η κακή κατανομή.

Εν κατακλείδι, οι εμπειρίες της Ιταλίας, της Ουγγαρίας, της Σλοβακίας (και άλλων χωρών όπως η Ρουμανία, η Τσεχική Δημοκρατία με παρόμοια χαρακτηριστικά) χρησιμεύουν ως προειδοποιητικά διδάγματα. Δείχνουν τη σημασία της ευθυγράμμισης της χρηματοδότησης με την πολιτική: τα χρήματα πρέπει να ακολουθούν το στόχο της άρσης του διαχωρισμού και όχι να τον υπονομεύουν. Η εξάρτηση της Ελλάδας κυρίως από εθνικά κονδύλια για τις μετεγκαταστάσεις του άρθρου 159 μπορεί να προστατεύει τα κονδύλια της ΕΕ από την κατάχρηση, αλλά η αρχή παραμένει –ακόμη και τα εθνικά κονδύλια δεν πρέπει να οικοδομούν νέο διαχωρισμό. Τελικά, οι πόροι (από οπουδήποτε) πρέπει να συμβάλλουν στο να σπάσει ο κύκλος της γκετοποίησης. Η επόμενη ενότητα παρέχει συστάσεις για να διασφαλιστεί ότι οι πολιτικές και η χρηματοδότηση της Ελλάδας προωθούν πραγματικά την ένταξη των Ρομά, βασιζόμενες σε βέλτιστες πρακτικές.

Συστάσεις πολιτικής και βέλτιστες πρακτικές για στεγαστικές δομές χωρίς αποκλεισμούς για τους Ρομά

Για να εκπληρώσει τις δεσμεύσεις της και τις υποχρεώσεις της σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα, η Ελλάδα θα πρέπει να αναπροσαρμόσει τις στεγαστικές πολιτικές της για τους Ρομά προς την κατεύθυνση **βιώσιμων, αδιαίρετων λύσεων**. Οι ακόλουθες συστάσεις, οι οποίες στηρίζονται σε βέλτιστες πρακτικές της ΕΕ και τις προκλήσεις που έχουν παρατηρηθεί μέχρι στιγμής, έχουν ως στόχο να συνδράμουν τις ελληνικές αρχές (και τους εταίρους τους στην ΕΕ) στη βελτίωση των συνθηκών στέγασης των Ρομά, με σεβασμό στην αρχή της ίσης μεταχείρισης:

Προτεραιότητα στην ενσωμάτωση έναντι της απομόνωσης: Όλες οι στεγαστικές πρωτοβουλίες για τους Ρομά θα πρέπει να είναι προσανατολισμένες προς την ενσωμάτωση

εντός της κοινωνίας. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να ευνοείται η στέγαση εντός ή κοντά σε κατοικημένες περιοχές και όχι σε διαχωρισμένες ζώνες. Εάν χρησιμοποιούνται χώροι προσωρινής μετεγκατάστασης (περιοχές του άρθρου 159), θα πρέπει να *βρίσκονται σε κεντρική τοποθεσία ή να συνδέονται καλά με την πόλη*, εξασφαλίζοντας την πρόσβαση σε θέσεις εργασίας, σχολεία και υγειονομική περίθαλψη. Η εμπειρία ορισμένων ρουμανικών πόλεων που τοποθέτησαν τους Ρομά σε απομακρυσμένα προάστια αποδείχθηκε αντιπαραγωγική –οι κάτοικοι αποκόπηκαν από τις ευκαιρίες.²²⁹

Η Ελλάδα θα πρέπει να αποφύγει μια τέτοια γεωγραφική περιθωριοποίηση. Όποτε είναι δυνατόν, θα πρέπει να επιδιώκεται **η μετεγκατάσταση σε ένα ολοκληρωμένο περιβάλλον** σύμφωνα με την αρχή της ΕΕ για την άρση του διαχωρισμού.²³⁰ Αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνει την παραχώρηση οικοπέδων για τη στέγαση των Ρομά σε διάφορες γειτονίες ή τη χρήση διάσπαρτων τοποθετήσεων (π.χ. λίγες οικογένειες σε κάθε ένα από πολλά χωριά αντί για έναν μεγάλο καταυλισμό σε μια τοποθεσία, όπως συζητήθηκε ακόμη και στους Δελφούς²³¹). Η διασπορά μικρής κλίμακας συμβάλλει στην άμβλυνση των αντιδράσεων και προωθεί την ένταξη, καθώς οι Ρομά γίνονται μέρος πολλαπλών τοπικών κοινοτήτων και όχι ένας «θύλακας παρείσακτων» σε ένα μέρος.

2. Ενίσχυση της κοινοτικής διαβούλευσης και διαμεσολάβησης: Η έγκαιρη και γνήσια διαβούλευση με όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς μπορεί να καθορίσει ή να καταστρέψει ένα έργο. Οι βέλτιστες διεθνείς πρακτικές δίνουν έμφαση στη συνεργασία **τόσο με τις κοινότητες των Ρομά όσο και με τους γείτονές τους που δεν είναι Ρομά** για την οικοδόμηση υποστήριξης για την ένταξη. Στην περίπτωση των Δελφών, ενώ οι Ρομά συμφώνησαν με το σχέδιο,²³² οι κάτοικοι που δεν είναι Ρομά αρχικά αντιστάθηκαν.²³³ Η Ελλάδα θα πρέπει να επενδύσει σε μηχανισμούς διαμεσολάβησης, για παράδειγμα, δημιουργώντας τοπικές επιτροπές διαλόγου που θα περιλαμβάνουν εκπροσώπους των Ρομά, δημοτικούς υπαλλήλους και κατοίκους των γύρω περιοχών για την αντιμετώπιση των ανησυχιών και την κατάρριψη των μύθων. Οι εκστρατείες δημόσιας εκπαίδευσης σχετικά με την ένταξη των Ρομά μπορούν να προλάβουν τις ξενοφοβικές αντιδράσεις. Στην Ισπανία, ορισμένοι δήμοι έκλεισαν με επιτυχία τις παραγκουπόλεις των Ρομά με τη σταδιακή επαναστέγαση οικογενειών σε διαμερίσματα σε όλη την πόλη, σε συνδυασμό με κοινωνικούς λειτουργούς που μεσολάβησαν με τους γείτονες και παρείχαν υποστήριξη στους ενοικιαστές Ρομά. Τέτοιες προσεγγίσεις δείχνουν ότι **η διαφάνεια και η συμμετοχή** μπορούν να μειώσουν τις εντάσεις. Όταν οι άνθρωποι βλέπουν ότι μια οικογένεια Ρομά είναι απλώς μια οικογένεια – και όχι μια απειλή– η προκατάληψη μπορεί να δώσει τη θέση της στην αποδοχή με την πάροδο του χρόνου. Ως εκ τούτου, κάθε σχέδιο μετεγκατάστασης ή στέγασης θα πρέπει να περιλαμβάνει μια ισχυρή στρατηγική ενημέρωσης και διαμεσολάβησης. Αυτό ευθυγραμμίζεται επίσης με την έκκληση της Επιτροπής του ΟΗΕ για την Εξάλειψη των

²²⁹ *Ibid.* p.56.

²³⁰ *Ibid.* p.35.

²³¹ Orapaper, 16 Μαΐου 2024, ό.π.

²³² *Ibid.*

²³³ Amfissaface, 11 Σεπτεμβρίου 2018, ό.π.

Φυλετικών Διακρίσεων για «αποτελεσματική και ουσιαστική διαβούλευση»²³⁴ με τους Ρομά σε όλα τα στάδια εφαρμογής της πολιτικής.

3. Σύνδεση των προσωρινών μετεγκαταστάσεων με μόνιμες λύσεις στέγασης: Για να διασφαλιστεί ότι οι «προσωρινές» τοποθεσίες δεν θα γίνουν μόνιμες παραγκουπόλεις, η Ελλάδα πρέπει να δημιουργήσει έναν σαφή χάρτη για τη μετακίνηση των οικογενειών σε κανονική στέγαση. Κάθε καταυλισμός του άρθρου 159 θα πρέπει να συνοδεύεται από ένα **σχέδιο λήξης** –π.χ. ένα χρονοδιάγραμμα 3 έως 5 ετών, κατά τη διάρκεια του οποίου οι κάτοικοι λαμβάνουν εντατική υποστήριξη (επαγγελματική κατάρτιση, εκπαίδευση κ.λπ.), μετά την οποία ο καταυλισμός διαλύεται και οι οικογένειες μεταφέρονται σε διαμερίσματα ή σπίτια στην κοινότητα. Η πολιτική θα μπορούσε να επιβάλει τη μετεγκατάσταση ενός συγκεκριμένου ποσοστού των κατοίκων Ρομά από την προσωρινή περιοχή κάθε χρόνο μέσω προγραμμάτων στεγαστικών επιδομάτων ή την ένταξη στο απόθεμα κοινωνικής στέγασης. Το **πρόγραμμα επιδότησης ενοικίου** (χρηματοδοτούμενο από το ΕΚΤ) θα πρέπει να ενεργοποιηθεί πλήρως και να επεκταθεί, ώστε οι οικογένειες Ρομά να μπορούν να αποκτήσουν οικονομικά σπίτια στην ιδιωτική αγορά ενοικίασης, διασκορπίζοντας σε διάφορες γειτονιές κατ' επιλογή. Επιπλέον, η Ελλάδα θα μπορούσε να μιμηθεί την αρχή **«πρώτα η στέγαση»** (*housing first*) που δίνει προτεραιότητα στην τοποθέτηση των οικογενειών σε κανονικές κατοικίες, ως πρώτο βήμα προς την κοινωνική ένταξη, αντί της επ' αόριστον παραμονής σε μεταβατικά καταλύματα. Η διεθνής πρακτική δείχνει ότι η προσφορά ενός πραγματικού σπιτιού (και όχι μιας παράγκας ή ενός κοντέινερ) είναι θεμελιώδης –σταθεροποιεί την οικογένεια και βελτιώνει σημαντικά τα αποτελέσματα στην υγεία, την εκπαίδευση και την απασχόληση. Ως εκ τούτου, η κυβέρνηση θα μπορούσε να θέσει ως στόχο ότι μέχρι το 2030 (σύμφωνα με το πλαίσιο της ΕΕ για τους Ρομά) σε όλους τους Ρομά που βρίσκονται σήμερα σε προσωρινούς καταυλισμούς θα έχει προσφερθεί είτε μια κοινωνική κατοικία είτε ένα στεγαστικό επίδομα για ιδιωτική κατοικία, επιτρέποντας έτσι το κλείσιμο των εν λόγω καταυλισμών.

4. Βελτίωση των υφιστάμενων οικισμών στο μεσοδιάστημα: Ενώ επιδιώκει νέες λύσεις στέγασης, η Ελλάδα δεν πρέπει να παραμελήσει τις άμεσες ανάγκες στους υφιστάμενους οικισμούς Ρομά. Πολλοί Ρομά θα συνεχίσουν να ζουν στις σημερινές τους τοποθεσίες για μερικά χρόνια μέχρι να φτάσουν σε αυτούς προγράμματα μετεγκατάστασης ή ένταξης. Είναι κρίσιμο να αναβαθμιστούν οι συνθήκες σε αυτούς τους οικισμούς ως προσωρινό μέτρο. Αυτό σημαίνει την εγκατάσταση ή τη βελτίωση βασικών υποδομών: παροχή καθαρού νερού, αποχέτευση, ηλεκτρικό ρεύμα, αποκομιδή απορριμμάτων και δρόμοι πρόσβασης.

Τέτοιες αναβαθμίσεις προστατεύουν τη δημόσια υγεία και ασφάλεια χωρίς να νομιμοποιούν μόνιμα το διαχωρισμό. Δείχνουν επίσης στις κοινότητες των Ρομά ότι το κράτος ενδιαφέρεται για την ευημερία τους, οικοδομώντας εμπιστοσύνη που είναι απαραίτητη για να συμφωνήσουν σε μελλοντικές μετακινήσεις. Πράγματι, ένας λόγος που αναφέρεται για τις αποτυχίες του παρελθόντος είναι η δυσπιστία των Ρομά λόγω της πολυετούς παραμέλησης,

²³⁴ Επιτροπή για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων, *Συμπερασματικές Παρατηρήσεις επί της συνδυασμένης εικοστής τρίτης και εικοστής τέταρτης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας (CERD/C/GRC/CO/23-24)*, 2024, διαθέσιμη στη διεύθυνση: tbinternet.ohchr.org.

ενός μακροχρόνιου εις βάρος τους μοτίβου επαπειλούμενων ή αναγκαστικών εξώσεων, σε συνδυασμό με τις επανειλημμένες αποτυχίες των δημοτικών αρχών να τηρήσουν τις δεσμεύσεις για την παροχή επιδοτούμενων κατοικιών. Η εν λόγω δυσπιστία επιδεινώνεται από την ανεπάρκεια των εκτιμήσεων αναγκών, που δεν λαμβάνουν υπόψη τις τοπικές ιδιαιτερότητες –όπως οι σχέσεις μεταξύ Ρομά και μη Ρομά γειτόνων, οι ενδοομαδικές εντάσεις εντός των κοινοτήτων Ρομά, και ειδικές πολιτισμικές εκτιμήσεις (για παράδειγμα, δομή της οικογένειας, σύνθεση του νοικοκυριού και είδη απασχόλησης)– καθώς και από τους υποχρηματοδοτούμενους προϋπολογισμούς και την αδυναμία κινητοποίησης πόρων, την έλλειψη συμμετοχικού σχεδιασμού (εμπλοκή τόσο των Ρομά όσο και των μη Ρομά σε ευρύτερα έργα αστικής ανάπτυξης), τις ανεπάρκειες των επιλογών μεταφοράς και την περιορισμένη πρόσβαση στα κέντρα των πόλεων. Εξακολουθούν να υφίστανται πολυάριθμες συστημικές ελλείψεις.²³⁵

Βελτιώνοντας ορατά τις συνθήκες διαβίωσης *τώρα*, οι αρχές μπορούν να δείξουν καλή πίστη. Η χρηματοδότηση αυτών των αναβαθμίσεων μπορεί να προέλθει από εθνικές πηγές ή από προσεκτικά στοχευμένα έργα του ΕΤΠΑ (δεδομένου ότι η δημιουργία υποδομών εμπίπτει στο πεδίο χρηματοδότησης της ΕΕ, εφόσον αποτελεί μέρος ενός σχεδίου ένταξης). Οι **δήμοι** που υπέβαλαν αίτηση για κονδύλια για τη βελτίωση των οικισμών «Τύπου I και II» (οι πιο υποβαθμισμένες κατηγορίες) θα πρέπει να υποστηριχθούν ώστε να υλοποιήσουν γρήγορα τα έργα αυτά. Φυσικά, αυτές οι βελτιώσεις πρέπει να συμβαδίζουν με ένα μακροπρόθεσμο σχέδιο. Δεν θα πρέπει να αποτελούν δικαιολογία για να παραμείνουν οι άνθρωποι διαχωρισμένοι, αλλά έναν τρόπο για να διασφαλιστεί η αξιοπρέπεια ενόσω η άρση του διαχωρισμού βρίσκεται σε εξέλιξη.

5. Εφαρμογή των νόμων κατά των διακρίσεων σε τοπικό επίπεδο: Η κυβέρνηση θα πρέπει να επιβάλει ενεργά το νομικό πλαίσιο κατά των διακρίσεων και του διαχωρισμού έναντι των δήμων. Αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνει την έκδοση κατευθυντήριων γραμμών ή κανονισμών σχετικά με τη στέγαση των Ρομά (βάσει του άρθρου 159 και πέραν αυτού) που θα απαγορεύουν ρητά στους δήμους να εμπλέκονται σε πρακτικές όπως η οικοδόμηση τοίχων γύρω από περιοχές Ρομά, η συγκέντρωση Ρομά σε μια υποπεριοχή, αν υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις, ή η άρνηση φιλοξενίας Ρομά σε τοπικές κοινωνικές κατοικίες. Ο φορέας ισότητας της Ελλάδας (Συνήγορος του Πολίτη) και η Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μπορούν να εξουσιοδοτηθούν να παρακολουθούν τις δράσεις των δήμων. Εάν ένας δήμος αντιστέκεται στην ενσωμάτωση των Ρομά ή επιχειρεί εξώσεις χωρίς επαναστέγαση, η κεντρική κυβέρνηση θα πρέπει να επικαλεστεί την εξουσία της να παρέμβει ή να επιβάλει κυρώσεις για τη μη συμμόρφωση. Για παράδειγμα, η σύνδεση της κρατικής χρηματοδότησης ή της χρηματοδότησης της ΕΕ με τις επιδόσεις όσον αφορά την ένταξη των Ρομά θα μπορούσε να δημιουργήσει κίνητρα: οι δήμοι που αίρουν ενεργά τον διαχωρισμό (ίσως διαθέτοντας έναν καθορισμένο αριθμό κατοικιών σε Ρομά ή υιοθετώντας χωροθέτηση χωρίς αποκλεισμούς) θα μπορούσαν να έχουν προτεραιότητα στις κατανομές χρηματοδότησης. Όσοι εμποδίζουν θα μπορούσαν να δουν τη χρηματοδότηση να μειώνεται. Η προσέγγιση αυτή έχει προηγούμενο –η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τα τελευταία χρόνια

²³⁵ UNICEF, *Deep Dive on Child Poverty and Social Exclusion: Unmet Needs and Access Barriers EU Child Guarantee in Greece*, Δεκέμβριος 2021, διαθέσιμο στη διεύθυνση: [unicef.org](https://www.unicef.org/greece), σ. 80

συνέδεσε κάποια χρηματοδότηση με την πρόοδο στην ένταξη των Ρομά στο **πλαίσιο του κράτους δικαίου της ΕΕ**. Στο εσωτερικό της χώρας, η Ελλάδα θα μπορούσε να εξαρτήσει ορισμένες επιχορηγήσεις από την τήρηση των κριτηρίων αναφοράς της Εθνικής Στρατηγικής για τους Ρομά. Εν ολίγοις, **να καταστήσει τις τοπικές αρχές υπόλογες** στα πρότυπα της ΕΕ, διασφαλίζοντας ότι η τοπική πολιτική δεν υπερισχύει των δικαιωμάτων των Ρομά.

6. Μεγιστοποίηση της χρήσης των κονδυλίων της ΕΕ για μέτρα ένταξης (όχι καταυλισμοί):

Η Ελλάδα θα πρέπει να συνεχίσει να αξιοποιεί τα κονδύλια της ΕΕ, ιδίως το ΕΚΤ+ και το ΕΤΠΑ κατά την περίοδο 2021-2027, αλλά να τα κατευθύνει **σε μέτρα ένταξης**. Οι βέλτιστες πρακτικές περιλαμβάνουν: στεγαστικά επιδόματα ή επιδοτήσεις ενοικίου για Ρομά με χαμηλό εισόδημα (που επιτρέπουν την επιλογή κατοικίας σε όλη την πόλη), ανακαίνιση ετοιμόρροπων σπιτιών που κατέχουν ή κατοικούν Ρομά σε χωριά, αγορά και παραχώρηση διαμερισμάτων δημόσιας κατοικίας για ευάλωτες οικογένειες (μεταξύ των οποίων και Ρομά)- σε μικτά συγκροτήματα- και προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης στα οποία συμμετέχουν τόσο Ρομά όσο και μη Ρομά. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι παρεμβάσεις **στην εκπαίδευση και την απασχόληση** είναι επίσης κρίσιμες και συμπληρωματικές της στέγασης (τα κονδύλια της ΕΕ μπορούν να στηρίξουν την ένταξη των Ρομά στους τομείς αυτούς), η οποία με τη σειρά της διευκολύνει την ομαλότερη ένταξη στη στέγαση (μια οικογένεια Ρομά με σταθερή εργασία και παιδιά σε τοπικά σχολεία γίνεται πιο εύκολα αποδεκτή σε μια νέα γειτονιά). Αυτό που θα πρέπει να αποφεύγεται είναι η χρήση των χρημάτων της ΕΕ για την κατασκευή ή την ανακαίνιση διαχωρισμένων εγκαταστάσεων μόνο για Ρομά. Η **περίπτωση της Ουγγαρίας** έδειξε ότι η Επιτροπή είναι σε εγρήγορση για μια τέτοια κατάχρηση.²³⁶ Για να καθυστερήσει όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, η Ελλάδα θα μπορούσε να δεσμευτεί δημοσίως (στο σχέδιο δράσης της Στρατηγικής για τους Ρομά) ότι κανένα κονδύλι της ΕΕ δεν θα χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία νέων διαχωρισμένων οικισμών. Αντίθετα, κάθε έργο που χρηματοδοτείται από την ΕΕ θα αξιολογείται ως προς τον αντίκτυπό του στην άρση του διαχωρισμού. Αυτού του είδους η δέσμευση αυξάνει τη διαφάνεια και είναι σύμφωνη με την πολιτική της ΕΕ. Η έκθεση **Main Risks of Misusing EU Funds** (OSF 2015) συνέστησε ακριβώς αυτό το είδος αυστηρής αξιολόγησης: να ελέγχεται κάθε τοπικό έργο για τον κίνδυνο διαχωρισμού και να συμμετέχουν ΜΚΟ Ρομά στην παρακολούθηση.²³⁷ Η Ελλάδα θα πρέπει να εφαρμόσει αυτή τη σύσταση.

7. Αξιοποίηση των βέλτιστων πρακτικών από άλλες χώρες της ΕΕ: Αν και το πλαίσιο κάθε χώρας διαφέρει, η Ελλάδα μπορεί να διδαχθεί από επιτυχημένες πρωτοβουλίες σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Για παράδειγμα, η **Ιρλανδία** ανέπτυξε μια πολιτική για τη στέγαση των πληθυσμών που μετακινούνται (traveler) που περιλαμβάνει όχι μόνο εξυπηρετούμενους χώρους στάσης αλλά και τυπικές κοινωνικές κατοικίες και υποστήριξη για να μετακομίσουν σε κανονικές γειτονιές, δίνοντας έμφαση στην επιλογή για τις οικογένειες. Η **Ισπανία** (Ανδαλουσία, Καταλονία, Μαδρίτη) ανέλαβε ολοκληρωμένα προγράμματα εξάλειψης των παραγκουπόλεων: στην Avilés και τη Μαδρίτη, σχεδόν όλοι οι υποβαθμισμένοι οικισμοί των Ρομά έκλεισαν και οι οικογένειες εγκαταστάθηκαν σε κανονικά διαμερίσματα με κοινωνική

²³⁶ Habitat for Humanity, Φεβρουάριος 2024, ό.π.

²³⁷ OSF, *Main Risks Of Misusing EU Funding in the Field Of Roma inclusion*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: ombudsman.europa.eu

υποστήριξη. Το ισπανικό μοντέλο που αναφέρεται συχνά αποτελεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση, που συνδυάζει τη μετεγκατάσταση των κατοικιών με την κατάρτιση στην απασχόληση (το πρόγραμμα *Acceder*), την εκπαιδευτική υποστήριξη και την ισχυρή διαμεσολάβηση. Αυτό το ολιστικό μοντέλο οδήγησε πολλούς Ρομά να γίνουν αυτάρκεις και αποδεκτοί στις νέες τους κοινότητες. **Η Φινλανδία** παρέχει ένα άλλο ενδιαφέρον παράδειγμα. Αν και έχει μικρό πληθυσμό Ρομά, εστιάζει στη διασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης στη δημοτική στέγαση και στην αποτροπή οποιασδήποτε εθνοτικής συσσώρευσης μέσω προσεκτικών πολιτικών κατανομής. *Η αλληλοδιδασκτική μάθηση* με αυτές τις χώρες θα μπορούσε να είναι επωφελής. Η Ελλάδα θα μπορούσε να ζητήσει τεχνική βοήθεια ή σχέδια αδελφοποίησης μέσω της ΕΕ (η Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα για την Ένταξη των Ρομά διευκολύνει την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών). Τελικά, οι επιτυχημένες πρακτικές τείνουν να μοιράζονται κοινά θέματα: **ολιστική υποστήριξη, συμμετοχή των δικαιούχων, σταδιακά βήματα ένταξης και καταπολέμηση των προκαταλήψεων**. Η προσαρμογή τους στην Ελλάδα θα μπορούσε να επιταχύνει την πρόοδο.

8. Διασφάλιση ότι οι προσωρινοί χώροι πληρούν τα πρότυπα αξιοπρέπειας και τα ανθρώπινα δικαιώματα: Για κάθε οργανωμένη προσωρινή μετεγκατάσταση που θα πραγματοποιηθεί, είναι ζωτικής σημασίας οι χώροι που θα επιλεγθούν να χαρακτηρίζονται από υψηλά πρότυπα συνθηκών διαβίωσης και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πρέπει να είναι πραγματικά «*οργανωμένοι*», με την έννοια ότι πρόκειται για νόμιμους, εγκεκριμένους καταυλισμούς με κατάλληλη υποδομή –όχι για *ad hoc* σκηνές. Κάθε τέτοιος χώρος θα πρέπει να έχει επιτόπια διαχείριση (ενδεχομένως να προσλαμβάνονται διαμεσολαβητές Ρομά για τη διαχείριση των κοινοτικών ζητημάτων), αστυνόμευση που να προστατεύει τους κατοίκους από τυχόν εγκλήματα μίσους ή παρενοχλήσεις και απρόσκοπτη πρόσβαση για ΜΚΟ και κοινωνικούς λειτουργούς. Οι βασικές ανέσεις –πόσιμο νερό, αποχέτευση, απομάκρυνση απορριμμάτων, ηλεκτρικό ρεύμα– θα πρέπει να εξασφαλίζονται από την πρώτη μέρα. Επιπλέον, το κράτος θα πρέπει να παρακολουθεί τις περιοχές αυτές στο πλαίσιο του **Ευρωπαϊκού Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων** και του εσωτερικού δικαίου: οι κάτοικοι εξακολουθούν να έχουν όλα τα δικαιώματα (υγειονομική περίθαλψη, εκπαίδευση, ψήφος κ.λπ.) και δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζουν αυθαίρετους περιορισμούς. Αυτό είναι σημαντικό για να αποφευχθεί η δημιουργία «**γκέτο με κατώτερα δικαιώματα**». Η Ελλάδα θα πρέπει επίσης να εφαρμόσει μορατόριουμ στις εξώσεις των Ρομά από οποιαδήποτε περιοχή, εκτός εάν ακολουθηθούν οι διαδικασίες του άρθρου 159 ή παρασχεθεί επαρκής, εναλλακτική στέγαση, ευθυγραμμισμένη με τη νομολογία του ΕΔΔΑ ότι οι αναγκαστικές εξώσεις χωρίς επαναστέγαση παραβιάζουν το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ.²³⁸ Με την επίσημη υιοθέτηση ενός τέτοιου μορατόριουμ, η Ελλάδα μπορεί να αποφύγει καταστάσεις όπου, για παράδειγμα, ένας καταυλισμός Ρομά εκκενώνεται από την αστυνομία και οι άνθρωποι καταλήγουν στο δρόμο (ένα σενάριο για το οποίο η CERD προειδοποίησε έντονα).²³⁹ Αντιθέτως, οποιαδήποτε μετεγκατάσταση πρέπει να πραγματοποιηθεί ως μια δομημένη διαδικασία που σέβεται τα δικαιώματα.

²³⁸ ΕΔΔΑ, *Yordanova και άλλοι κατά Βουλγαρίας* (25446/06), απόφαση της 24ης Απριλίου 2012, διαθέσιμη στη διεύθυνση: hudoc.echr.coe.int.

²³⁹ CERD, *ό.π.*, σ. 7

9. Παρακολούθηση και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων: Τέλος, συνιστάται η καθιέρωση ενός σαφούς μηχανισμού παρακολούθησης και αξιολόγησης για την παρακολούθηση της προόδου και την ανάλογη προσαρμογή των πολιτικών. Θα πρέπει να βελτιωθεί η συλλογή δεδομένων σχετικά με τις συνθήκες στέγασης των Ρομά (σύμφωνα με τους κανόνες προστασίας της ιδιωτικής ζωής) –π.χ. πόσοι Ρομά ζουν σε άτυπους οικισμούς χρόνο με το χρόνο, πόσοι επωφελούνται από επιδοτήσεις ενοικίου, πόσοι προσωρινοί χώροι έχουν κλείσει κ.λπ. Οι δείκτες αυτοί θα πρέπει να τροφοδοτούν τις ετήσιες εκθέσεις στο πλαίσιο της εθνικής στρατηγικής για τους Ρομά. Επιπλέον, ανεξάρτητες αξιολογήσεις (ενδεχομένως με τεχνική υποστήριξη της ΕΕ) μπορούν να προσδιορίσουν τι λειτουργεί και τι όχι. Για παράδειγμα, εάν μια πιλοτική μετεγκατάσταση δείξει ότι μετά από δύο χρόνια μόνο το 10% των ενηλίκων έχει βρει δουλειά, μπορούν να εισαχθούν πρόσθετα μέτρα για την απασχόληση, αναγνωρίζοντας ότι η στέγαση από μόνη της δεν είναι μια μαγική λύση. Η συνεχής μάθηση θα διασφαλίσει ότι οι πολιτικές της Ελλάδας θα παραμείνουν ευέλικτες και αποτελεσματικές.

Με την υιοθέτηση αυτών των συστάσεων, η Ελλάδα μπορεί να απομακρυνθεί από μια προσέγγιση έκτακτης ανάγκης ή *ad hoc*, προς μια **προληπτική, βασισμένη στα δικαιώματα προσέγγιση** της στέγασης των Ρομά. Απώτερος στόχος θα πρέπει να είναι η πλήρης εξάλειψη του φαινομένου των διαχωρισμένων καταυλισμών Ρομά και κατά συνέπεια εκπλήρωση του οράματος ότι όλοι οι Έλληνες πολίτες, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά, μπορούν να **ζουν με αξιοπρέπεια σε αξιοπρεπείς κατοικίες, χωρίς διακρίσεις**. Αυτό ευθυγραμμίζεται όχι μόνο με τα ευρωπαϊκά πρότυπα αλλά και με τις συνταγματικές αρχές της ίδιας της Ελλάδας για την ισότητα. Η εφαρμογή βέλτιστων πρακτικών και η αποφυγή παγίδων του παρελθόντος θα είναι το κλειδί. Τα στοιχεία από όλη την ΕΕ δείχνουν ότι όταν δίνεται μια πραγματική ευκαιρία –αξιοπρεπείς κατοικίες σε κοινότητες χωρίς αποκλεισμούς– οι οικογένειες Ρομά ευημερούν και ο διαχωρισμός μπορεί να σπάσει. Οι προκλήσεις στην Ελλάδα είναι σοβαρές αλλά όχι ανυπέρβλητες: με πολιτική βούληση, διάλογο με την κοινότητα και έξυπνη χρήση των πόρων, η επόμενη δεκαετία θα μπορούσε επιτέλους να δει το τέλος της στεγαστικής στέρησης των Ρομά στην Ελλάδα, αντικαθιστώντας τις παράγκες και τους καταυλισμούς με κανονικά σπίτια και πραγματική ένταξη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IX

Παραρτήματα Ρόμα: Ανάλυση της συμμόρφωσης με το δίκαιο της ΕΕ και της άρσης του διαχωρισμού

Αθήνα 15.3.2025

Γεώργιος Τσιάκαλος, Δικηγόρος, Διευθυντής - Pro Bono Publico

1. Παραρτήματα Ρομά των Δημοτικών Κέντρων Κοινότητας κοντά σε διαχωρισμένους οικισμούς

Ίδρυση και σκοπός

Τα Παραρτήματα Ρομά, τα οποία ενσωματώθηκαν στα Κέντρα Κοινότητας, ιδρύθηκαν με στόχο τη βελτίωση της κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης των Ρομά. Τα Παραρτήματα αυτά αποτελούν μετεξέλιξη των Κοινωνικών-Ιατρικών Κέντρων, στο πλαίσιο των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΦΕΚ Β' 196) και των Κέντρων Στήριξης Ρομά και Ευπαθών Ομάδων κατά την προγραμματική περίοδο 2007-2013 (ΦΕΚ Β' 824). Λειτουργώντας με αυτή την ιδιότητα, επιδιώκουν να δημιουργήσουν ένα κεντρικό σημείο αναφοράς για την υποδοχή, την εξυπηρέτηση και τη διασύνδεση του πληθυσμού αυτού με όλα τα κοινωνικά προγράμματα και τις υπηρεσίες που προσφέρονται στην περιοχή παρέμβασης.

Οι υπηρεσίες που περιλαμβάνονται και η ποιότητα της παροχής τους ποικίλλουν και μπορεί να περιλαμβάνουν συμβουλευτική και ψυχολογική υποστήριξη, υπηρεσίες πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης και στοχευμένες πρωτοβουλίες για την εκπαίδευση, την αντιμετώπιση των ποσοστών εγκατάλειψης του σχολείου, την προώθηση του αλφαριθμητισμού, καθώς και μέτρα για την προώθηση της απασχόλησης και την προώθηση της κοινωνικής ένταξης. Παρ' όλα αυτά, πολλά Παραρτήματα Ρομά έχουν περιοριστεί στην παροχή μόνο πρόσβασης και αιτήσεων σε παροχές κοινωνικής πρόνοιας.

Τα Κέντρα Κοινότητας συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ+)²⁴⁰, προσφέροντας κοινωνικές υπηρεσίες μίας στάσης. Πολλά περιλαμβάνουν ειδικά «Παραρτήματα Ρομά» (56 σε εθνικό επίπεδο), τα οποία συχνά βρίσκονται κοντά ή μέσα σε διαχωρισμένους οικισμούς Ρομά και μερικές φορές είναι φυσικά διαχωρισμένα από τα Κέντρα Κοινότητας. Αυτά τα παραρτήματα στοχεύουν στη μείωση της κοινωνικής απομόνωσης και στη βελτίωση της πρόσβασης των Ρομά στην πρόνοια, τη στέγαση, την εκπαίδευση και τις υπηρεσίες ληξιαρχικής εγγραφής, απασχολώντας συχνά διαμεσολαβητές Ρομά. Θεωρητικά, χρησιμεύουν ως γέφυρα μεταξύ των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων Ρομά και των κύριων δημοτικών υπηρεσιών.

Τόσο τα Κέντρα Κοινότητας όσο και τα Παραρτήματα Ρομά στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στη χρηματοδότηση από το ΕΚΤ+, γεγονός που προκάλεσε κοινοβουλευτική ερώτηση στην οποία εκφράζονται ανησυχίες ως προς τη συνέχισή τους, με το Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας να απαντά ότι έχει ξεκινήσει την εκπόνηση σχεδίου βιωσιμότητας προκειμένου, αφενός, να τεκμηριώσει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή την ανάγκη συνέχισης της λειτουργίας των υπηρεσιών αυτών και αφετέρου, να καθορίσει τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικές

²⁴⁰ Αρχή Συντονισμού και Παρακολούθησης Δράσεων ΕΚΤ (ΕΥΣΕΚΤ), *Οδηγός για την υλοποίηση και λειτουργία των κοινοτικών κέντρων - 2024*, διαθέσιμος στα ελληνικά στη [διεύθυνση: https://www.esf.gr/](https://www.esf.gr/)

δομές θα συνεχίσουν τη λειτουργία τους κατά τη διάρκεια της προγραμματικής περιόδου και μετά την ολοκλήρωσή της.²⁴¹

Συμμόρφωση με τον Χάρτη της ΕΕ και την Οδηγία για την ίση μεταχείριση

Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, ο εθνοτικός διαχωρισμός ή η διαφορετική μεταχείριση από τις δημόσιες αρχές μπορεί να παραβιάζει θεμελιώδη δικαιώματα. Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ εγγυάται την ισότητα και την αποφυγή διακρίσεων (άρθρο 21) και τη δίκαιη πρόσβαση στις κοινωνικές υπηρεσίες. Η Οδηγία για την ίση μεταχείριση (2000/43/ΕΚ) –η οποία μεταφέρθηκε στην Ελλάδα με τον νόμο 4443/2016– απαγορεύει τις άμεσες ή έμμεσες διακρίσεις λόγω εθνοτικής καταγωγής στην κοινωνική προστασία, την εκπαίδευση και την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες (συμπεριλαμβανομένης της στέγασης)²⁴². Επιτρέπεται η θετική δράση για την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων, αλλά η δημιουργία ξεχωριστών δομών καθαρά με βάση την εθνοτική καταγωγή έρχεται σε αντίθεση με την ουσία της θετικής δράσης. Η αρχή της ίσης μεταχείρισης απαιτεί οι πολίτες Ρομά να έχουν ίση πρόσβαση στις κύριες υπηρεσίες, χωρίς διαχωρισμό. Ο διαχωρισμός αποτελεί μορφή διάκρισης. Για παράδειγμα, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) έκρινε ότι η μη λήψη μέτρων κατά του διαχωρισμού από τις αρχές για τους μαθητές Ρομά συνιστά διάκριση και παραβιάζει το δικαίωμα στην εκπαίδευση²⁴³. Κατ' αναλογία, εάν οι Ρομά διοχετεύονται σε ξεχωριστά Παραρτήματα των Κέντρων Κοινότητας, αντί να συμπεριλαμβάνονται στις συνήθεις υπηρεσίες, αυτή η «παράλληλη» ρύθμιση κινδυνεύει να παραβιάσει το καθήκον να διασφαλίζεται η ισότιμη, χωρίς διαχωρισμούς πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες.

Κανονισμός Κοινών Διατάξεων (ΚΚΔ) 2021/1060 - Όροι χρηματοδότησης

Τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ συνοδεύονται από δεσμευτικούς όρους κατά των διακρίσεων και υπέρ της ένταξης. Το άρθρο 9 του ΚΚΔ απαιτεί από τα κράτη μέλη και την Επιτροπή να σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα και να συμμορφώνονται με τον Χάρτη κατά την εφαρμογή προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ²⁴⁴. Επιπλέον, ως μέρος των αναγκαίων πρόσφορων όρων (ΑΠΟ), η Ελλάδα πρέπει να διαθέτει αποτελεσματικούς μηχανισμούς για να διασφαλίζει ότι οι χρηματοδοτούμενες από την ΕΕ δράσεις δεν παραβιάζουν τον Χάρτη (ο οποίος περιλαμβάνει τη μη διάκριση λόγω φυλής)²⁴⁵. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι οι δομές που υποστηρίζονται από το ΕΚΤ, όπως τα Κέντρα Κοινότητας, δεν πρέπει να διαιωνίζουν το διαχωρισμό ή την άνιση μεταχείριση. Η κατευθυντήριες της ΕΕ

²⁴¹ "Συνέχιση της λειτουργίας των Κέντρων Κοινότητας, των Παραρτημάτων Ρομά, των ΚΕΜ, των Δομών παροχής ειδών πρώτης ανάγκης, των ΚΔΗΦ, των ΚΗΦΗ, των ΣΥΔ και των Δομών Αστέγων, στελεχωμένα με το ήδη υπάρχον έμπειρο και εξειδικευμένο προσωπικό". Ερώτηση της Βουλής των Ελλήνων με αρ. πρωτ. 2194/16-12-2024 Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.bvthe.gr/2024/12/12/2194-16-12-2024/>

²⁴² Ομάδα για τη μεταναστευτική πολιτική σχετικά με το νόμο 4443/2016 (μεταφορά της οδηγίας για τη φυλετική ισότητα): <https://migpolgroup.com>

²⁴³ SAMPANI AND OTHERS v. GREECE (Application no. 59608/09) Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-115493%22%7D>

²⁴⁴ CPR 2021/1060 Παράρτημα III - οριζόντια εξουσιοδοτική προϋπόθεση για την καταπολέμηση των διακρίσεων: <https://bridge-eu.org>

²⁴⁵ Κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τα ταμεία ESI σε διαχωρισμένα περιβάλλοντα: <https://ec.europa.eu/eas/>

σχετικά με τη χρήση των ευρωπαϊκών διαρθρωτικών και επενδυτικών ταμείων (ΕΔΕΤ) προειδοποιεί ρητά ότι η παροχή υπηρεσιών σε διαχωρισμένες δομές είναι αποδεκτή μόνο εάν είναι αυστηρά προσωρινή και αποσκοπεί στην άρση του διαχωρισμού. Τα έργα σε οικισμούς Ρομά θα πρέπει να "ανοίγουν το δρόμο για τις διαδικασίες άρσης του διαχωρισμού και δικαιολογούνται μόνο όταν η βραχυπρόθεσμη ένταξη σε κανονικές εγκαταστάσεις δεν είναι εφικτή. Αυτό ευθυγραμμίζεται με τη δέσμευση της ΕΕ ότι τα χρήματα της ΕΕ δεν θα πρέπει να χρηματοδοτούν εθνικούς διαχωρισμούς ή γκέτο. Για το λόγο αυτό, οποιαδήποτε επέκταση των υπηρεσιών σε διαχωρισμένες περιοχές Ρομά πρέπει να είναι για πολύ περιορισμένο χρονικό διάστημα και να συνοδεύεται από σχέδιο ένταξης των δικαιούχων στην κοινωνία.

Νομολογία και πολιτική της ΕΕ για τον διαχωρισμό

Η ευρωπαϊκή νομολογία και πολιτική υπογραμμίζουν ότι οι χωριστές υπηρεσίες δεν αποτελούν ίση μεταχείριση στις δημόσιες υπηρεσίες. Εκτός από τις υποθέσεις εκπαίδευσης (π.χ. υποθέσεις *Σαμπάνης* και *Λαβίδα* στην Ελλάδα) όπου το ΕΔΔΑ καταδίκασε τη λειτουργία τάξεων ή σχολείων μόνο για Ρομά, οι αρχές επεκτείνονται και σε άλλες υπηρεσίες. Το ΕΔΔΑ στην υπόθεση [Λαβίδα κατά Ελλάδας](#) σημείωσε ότι ο συνεχιζόμενος διαχωρισμός των Ρομά από το κράτος και η άρνησή του να εφαρμόσει μέτρα κατά του διαχωρισμού συνιστούσαν παράνομη διάκριση. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει επίσης τονίσει στο πλαίσιο και τις αξιολογήσεις της για τους Ρομά ότι οι Ρομά πρέπει να έχουν ίση πρόσβαση στις κύριες υπηρεσίες και ότι η δημιουργία παράλληλων δομών μπορεί να παραβιάσει το γράμμα της Οδηγίας για την ίση μεταχείριση. Ειδικότερα, η Επιτροπή έχει εκκινήσει διαδικασίες επί παραβάσει κατά κρατών μελών για συστηματικό διαχωρισμό των Ρομά (π.χ. κατά της Τσεχικής Δημοκρατίας για σχολικό διαχωρισμό), γεγονός που σηματοδοτεί ότι τα χωριστά συστήματα ελέγχονται για τη συμμόρφωσή τους με το δικαίωμα της ΕΕ.

Ως «διαχωρισμένοι οικισμοί» ορίζονται οι παραγκουπόλεις και οι οικισμοί υποβαθμισμένης στέγασης άτυπου και σταθερού χαρακτήρα, με φυσική, λειτουργική ή/και κοινωνική απομόνωση, όπου οι αντικειμενικές συνθήκες που σχετίζονται με τη στέγαση, τη φτώχεια και την πρόσβαση σε δικαιώματα και δημόσιες υπηρεσίες είναι σημαντικά χειρότερες σε σύγκριση με τον υπόλοιπο πληθυσμό.²⁴⁶ Η ύπαρξη δημοτικών υπηρεσιών που προορίζονται αποκλειστικά για τις περιοχές αυτές πρέπει να αξιολογείται με βάση αυτό το πρότυπο. Εάν τα παραρτήματα Ρομά λειτουργούν ως το μοναδικό σημείο πρόσβασης για τους Ρομά (με χαμηλότερους πόρους ή με πολιτικό καθεστώς), αυτό θα μπορούσε να αντιβαίνει στην υποχρέωση παροχής υπηρεσιών με μη διαχωριστικό και μη στιγματιστικό τρόπο.

Ένταξη έναντι παράλληλων δομών - Ανάλυση επιπτώσεων

Είναι δύσκολο να εκτιμηθεί κατά πόσον τα Παραρτήματα Ρομά προωθούν την ένταξη ή εδραιώνουν τον διαχωρισμό. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τα Παραρτήματα αυτά αποτελούν μια μορφή θετικής προσέγγισης –μια πρώτη επαφή για την ενθάρρυνση της συμμετοχής των Ρομά σε προγράμματα κοινωνικής στήριξης. Βρίσκονται κοντά σε θύλακες

²⁴⁶ Habitat for Humanity, Αντιμετώπιση της στεγαστικής αποστέρησης των Ρομά στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη Φεβρουάριος 2024 Μπρατισλάβα

Ρομά, μειώνουν τα πρακτικά εμπόδια (απόσταση, εμπιστοσύνη, γλώσσα) και βοηθούν τους Ρομά να περιηγηθούν στη γραφειοκρατία. Πράγματι, η πρόθεση του προγράμματος είναι να «προσφέρει εξειδικευμένη υποστήριξη» στους Ρομά και άλλες ευάλωτες ομάδες ως δίοδο προς το δίκτυο κοινωνικής ασφάλειας. Κάθε Παράρτημα, εφόσον διοικείται και στελεχώνεται σωστά, παρέχει διαμεσολάβηση, βασικές υπηρεσίες (π.χ. βοήθεια με αιτήσεις για επιδόματα, παιδική προστασία, παραπομπές για την υγεία) και στη συνέχεια παραπέμπει τα άτομα στο κεντρικό Κέντρο Κοινότητας κέντρο ή σε άλλες υπηρεσίες, ανάλογα με τις ανάγκες. Σε ένα τέτοιο σενάριο, το Παράρτημα Ρομά λειτουργεί ως γέφυρα, δημιουργώντας εμπιστοσύνη και ικανότητα ώστε οι επωφελούμενοι Ρομά να αισθάνονται τελικά άνετα να έχουν πρόσβαση στις κεντρικές υπηρεσίες των δήμων.

Ωστόσο, τα υποκαταστήματα αυτά μπορούν να γίνουν ή είναι ήδη «γκετοποιημένες» υπηρεσίες που παρέχουν μόνο πρόσβαση σε παροχές κοινωνικής πρόνοιας. Εάν δεν τύχουν σωστής διαχείρισης, κινδυνεύουν να εξελιχθούν σε μόνιμες παράλληλες διοικήσεις για τους Ρομά, απομονώνοντας ουσιαστικά τους επωφελούμενους Ρομά από τις κεντρικές υπηρεσίες. Αυτό μπορεί να στιγματίσει τους Ρομά ως «ξεχωριστούς επωφελούμενους» και να απαλλάξει τις κεντρικές υπηρεσίες των δήμων από το να συμπεριλάβουν τους Ρομά. Τα συστήματα που απευθύνονται στους Ρομά δεν πρέπει να απαλλάσσουν τους δήμους από τη γενική τους υποχρέωση να εξυπηρετούν τους Ρομά ισότιμα, όπως κατοχυρώνεται στον Κώδικα Δήμων²⁴⁷. Τα διαχωρισμένα σημεία εξυπηρέτησης πρέπει να αποτελούν την έσχατη λύση και όχι την προεπιλογή. Επιπλέον, υπάρχουν ανησυχίες σχετικά με την ποιότητα και τη βιωσιμότητα – είναι τα υποκαταστήματα Ρομά στελεχωμένα και εφοδιασμένα με ίδιους πόρους με τα κύρια Κέντρα Κοινότητας και προσφέρουν το ίδιο φάσμα υπηρεσιών; Οποιοδήποτε σημαντικό κενό θα μπορούσε να υποδηλώνει έμμεσες διακρίσεις στην παροχή υπηρεσιών.

Διαχωρισμός εκ προμελέτης;

Μια ανησυχητική ένδειξη είναι ότι ο επίσημος οδηγός εφαρμογής Κέντρων Κοινότητας του 2016²⁴⁸ υπαγορεύει ότι τα Παραρτήματα Ρομά πρέπει να ιδρύονται στους οικισμούς Ρομά.²⁴⁹

²⁴⁷ Νόμος 3463/2006 - Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων

²⁴⁸ ΟΔΗΓΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ & ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΕΝΤΡΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΑΘΗΝΑ, ΜΑΙΟΣ 2016, σ. 10-11

²⁴⁹ Ad Literam υπαγορεύει ο οδηγός: "Ένα Κέντρο Κοινότητας μπορεί να επεκτείνει τις δραστηριότητές του με Παραρτήματα, ώστε να εξυπηρετεί θύλακες φτώχειας, καταυλισμούς Ρομά, περιοχές με υψηλή συγκέντρωση μεταναστών και δικαιούχων διεθνούς προστασίας κ.λπ. Μπορεί επίσης να ενισχυθεί με κινητές μονάδες για τον εντοπισμό και την εξυπηρέτηση ατόμων σε απομακρυσμένες περιοχές. Τα Παραρτήματα και οι κινητές μονάδες εποπτεύονται από τις ίδιες υπηρεσίες που εποπτεύουν τα Κέντρα Κοινότητας, δηλαδή από τη Διεύθυνση της οικείας ΟΤΑ, η οποία ασκεί αρμοδιότητες Κοινωνικής Προστασίας μέσω της Κοινωνικής Υπηρεσίας. Τα Παραρτήματα και οι κινητές μονάδες παρέχουν όλες τις υπηρεσίες που προσφέρει το Κέντρο Κοινότητας στο οποίο ανήκουν. Επιπλέον, τα Παραρτήματα μπορούν να εξειδικεύονται σε μία ή περισσότερες υπηρεσίες, ανάλογα με τις ανάγκες κάθε περιοχής ή ομάδας στόχου. Τέλος, πέραν των Παραρτημάτων που παρουσιάζονται παρακάτω, ένα Κέντρο Κοινότητας μπορεί να ιδρύσει ένα Παράρτημα για την αντιμετώπιση των περιπτώσεων που αναφέρονται στον τίτλο "Ωφελούμενοι" στο Κεφάλαιο Γ, "Τρόπος Λειτουργίας - Παροχή Υπηρεσιών", του Οδηγού Εφαρμογής".

"Διευρυμένο κοινοτικό κέντρο με παράρτημα σε καταυλισμούς Ρομά
Σε περιοχές όπου εντοπίζονται συγκεντρώσεις Ρομά:
Α. Εάν κατά την προηγούμενη προγραμματική περίοδο λειτουργούσαν "Κέντρα Στήριξης Ρομά και Ευπαθών Ομάδων Πληθυσμού", προβλέπεται ότι οι ήδη υπάρχουσες δομές θα συνεχίσουν να λειτουργούν ως Παραρτήματα του Κέντρου Κοινότητας του οικείου Δήμου. Οι ειδικότητες που είχαν προβλεφθεί για τη στελέχωση

Αυτό που είναι ακόμη πιο ανησυχητικό είναι ότι ήδη από την αρχή της σύλληψής τους, τα Παραρτήματα Ρομά έλαβαν εντολή να ιδρύονται κοντά στους οικισμούς/τοπικές κοινότητες Ρομά από την ίδια την κεντρική κυβέρνηση.²⁵⁰ Αυτή η κατεύθυνση επικαιροποιήθηκε το 2023 και ορίζει ότι *"Συνιστάται η εγκατάσταση του Παραρτήματος Ρομά στην περιοχή συγκέντρωσης Ρομά (θύλακας, οικισμός, καταυλισμός κ.λπ.). Σε περιοχές όπου εντοπίζονται υψηλές συγκεντρώσεις Ρομά, μπορούν να λειτουργούν περισσότερα του ενός Υποκαταστήματα κοντά στα σημεία συγκέντρωσης των Ρομά..."*.²⁵¹

Επιπλέον, ένα σαφές προειδοποιητικό σημάδι προκύπτει όταν ένας δήμος υλοποιεί ένα παράρτημα Ρομά με χρηματοδότηση του ΕΚΤ + κοντά σε έναν διαχωρισμένο οικισμό, αλλά δεν σχεδιάζει μέτρα που θα συνδέσουν τον οικισμό με τον ευρύτερο αστικό ιστό (όπως η βελτίωση των δρόμων, η επέκταση των δημόσιων μεταφορών και άλλες απαραίτητες υποδομές). Το ερώτημα που πρέπει να απαντάται πάντα είναι το εξής: Βοηθούν τα Παραρτήματα Ρομά τους δικαιούχους να μεταβούν στις κανονικές υπηρεσίες ή μετατρέπονται σε θεσμική παγίδα;

Κίνδυνοι του διαχωρισμού και το σύνδρομο NIMBY

Ελλείψει ενός οργανωμένου και χρονικά προσδιορισμένου σχεδίου άρσης του διαχωρισμού, τα **Παραρτήματα Ρομά των Κέντρων Κοινότητας μπορεί να ενισχύσουν ακούσια τον ίδιο το διαχωρισμό που στοχεύουν να αμβλύνουν**. Με την παροχή υπηρεσιών *μόνο ή κυρίως σε θύλακες με πλειοψηφία Ρομά*, οι αρχές μπορεί να στέλνουν το μήνυμα ότι οι Ρομά δεν είναι ευπρόσδεκτοι ή δεν αναμένεται να συμμετάσχουν στη δημόσια ζωή. Αυτή η δυναμική ευθυγραμμίζεται με το σύνδρομο **«Not In My Backyard» (NIMBY)**, όπου οι τοπικοί κάτοικοι που δεν είναι Ρομά, ακόμη και οι αξιωματούχοι, προτιμούν σιωπηρά οι εγκαταστάσεις που επικεντρώνονται στους Ρομά να βρίσκονται στο περιθώριο –εκτός οπτικού πεδίου και χωριστά από την υπόλοιπη κοινότητα. Παρόλο που ένα Παράρτημα Ρομά μπορεί να δικαιολογηθεί ως μέσο για να ξεπεραστούν τα άμεσα εμπόδια προσβασιμότητας (απόσταση, διακρίσεις κ.λπ.), δεν πρέπει να γίνει **μόνιμο υποκατάστατο της πλήρους ένταξης**. Εάν γίνει αυτό, κινδυνεύει να στιγματίσει τους επωφελούμενους Ρομά και να εξομαλύνει ένα παράλληλο σύστημα κατώτερης παροχής.

των δομών αυτών κατά την προηγούμενη προγραμματική περίοδο μπορούν να συνεχίσουν να υφίστανται και κατά την τρέχουσα περίοδο, ενώ υπάρχει και η δυνατότητα σύμβασης έργου για την κάλυψη τυχόν έκτακτων ή εξειδικευμένων αναγκών του κέντρου. Επίσης, είναι δυνατόν, όπου κρίνεται απαραίτητο -και με την έγκριση της Διαχειριστικής Αρχής της οικείας Περιφέρειας- να αυξηθεί ο αριθμός του απασχολούμενου προσωπικού στις ειδικότητες αυτές. Β. Εάν κατά την προηγούμενη προγραμματική περίοδο δεν λειτούργησαν "Κέντρα Υποστήριξης Ρομά και Ευπαθών Ομάδων Πληθυσμού", τότε ο δυνητικός δικαιούχος είναι σε θέση να ζητήσει στην πρότασή του τη δημιουργία Κέντρου Κοινότητας με Παράρτημα Ρομά. Συνιστάται η κεντρική δομή του Κέντρου Κοινότητας να βρίσκεται στον οικιστικό/αστικό ιστό του Δήμου, ενώ το Παράρτημα [να βρίσκεται] στην περιοχή συγκέντρωσης των Ρομά (οικισμός κ.λπ.). Ο Δικαιούχος -και στις δύο περιπτώσεις- μπορεί να κατανέμει το προσωπικό του Παραρτήματος μεταξύ αυτού (του Παραρτήματος) και της Κεντρικής Δομής, ανάλογα με τις ανάγκες που προκύπτουν".

²⁵⁰ ΟΔΗΓΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ & ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΕΝΤΡΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΑΘΗΝΑ, ΜΑΙΟΣ 2016, σελ. 10-11 Διαθέσιμο στο: <https://www.google.com/url?>

²⁵¹

ΟΔΗΓΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ & ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΕΝΤΡΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ (Επικαιροποιημένος) ΑΘΗΝΑ, ΜΑΙΟΣ 2023, σ. 17
Διατίθεται στη [διεύθυνση: https://](https://)

Η διεθνής νομολογία για τα ανθρώπινα δικαιώματα παρέχει προειδοποιητικές ιστορίες σχετικά με την υποχώρηση στις πιέσεις NIMBY και τη διατήρηση διαχωρισμένων δομών. Στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, το ΕΔΔΑ έχει επανειλημμένα καταδικάσει τη χωριστή σχολική εκπαίδευση για τους Ρομά. Στην υπόθεση *Σαμπάνης και Άλλοι κατά Ελλάδας* (2008), οι τοπικές αρχές, αντιμέτωπες με τις διαμαρτυρίες γονέων μη Ρομά που δεν ήθελαν να έχουν παιδιά Ρομά στο κανονικό σχολείο, δημιούργησαν ένα «ειδικό» παράρτημα σχολείου από προκατασκευασμένα κοντέινερ για μαθητές Ρομά σε έναν οικισμό Ρομά²⁵². Αυτό παρουσιάστηκε ως προσωρινή λύση, αλλά στην πράξη διαχώρισε τα παιδιά Ρομά από τους συνομηλίκους τους. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η ρύθμιση αυτή συνιστούσε διάκριση, σημειώνοντας ότι η τοποθέτηση των μαθητών Ρομά σε ξεχωριστή εγκατάσταση δεν ήταν εκπαιδευτικά δικαιολογημένη και οφειλόταν στην εχθρότητα της κοινότητας²⁵³. Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, ακόμη και αν αποκαλείται «προπαρασκευαστικός» ή προσωρινός, ένας τέτοιος διαχωρισμός παραβίαζε το δικαίωμα των παιδιών στην ισότιμη εκπαίδευση. Η υπόθεση αυτή καταδεικνύει έντονα πώς η πίεση της κοινότητας (NIMBYism) μπορεί να οδηγήσει τις αρχές στη δημιουργία παράλληλων συστημάτων που παραβιάζουν τα πρότυπα ισότητας. Το μάθημα είναι άμεσα εφαρμόσιμο στα Κέντρα Κοινότητας: ένα «Παράρτημα Ρομά» που δημιουργείται επειδή οι γείτονες αντιδρούν στην επίσκεψη των Ρομά στο βασικό Κέντρο Κοινότητας θα ήταν μια παρόμοια ύποπτη αντίδραση, που πιθανώς δεν συνάδει με το καθήκον διασφάλισης της ίσης μεταχείρισης.

Στον τομέα της στέγασης, οι διαχωριστικές λύσεις έχουν επίσης κριθεί παράνομες. Ένα αξιοσημείωτο πρόσφατο παράδειγμα είναι η απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΕΚΔ) το 2024 σχετικά με τη μεταχείριση των Ρομά από την Ιταλία. Για δεκαετίες, οι αρχές σε πόλεις όπως η Ρώμη και το Μιλάνο υποβίβαζαν τους Ρομά σε απομονωμένους «καταυλισμούς νομάδων» (campi nomadi) –ουσιαστικά παράλληλες ζώνες στέγασης– ενώ τους απέκλειαν από τα κύρια προγράμματα κοινωνικής στέγασης. Η ΕΕΚΔ διαπίστωσε ότι η Ιταλία παραβιάζει συστηματικά τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη λόγω αυτών των πολιτικών, σημειώνοντας ότι οι Ρομά υπόκεινται σε εθνοτικά διαχωρισμένες συνθήκες διαβίωσης σε υποβαθμισμένους καταυλισμούς, στερούνται ίσης πρόσβασης στη δημόσια στέγαση και υποβάλλονται σε επαναλαμβανόμενες αναγκαστικές εξώσεις.²⁵⁴ Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «στην πράξη ο διαχωρισμός των Ρομά...συνεχίζει να υφίσταται» και απαίτησε από την Ιταλία να εξασφαλίσει την πρόσβαση των Ρομά σε επαρκή, μη διαχωρισμένη στέγαση ως θέμα συμμόρφωσης²⁵⁵. Η απόφαση αυτή υπογραμμίζει ότι η δημιουργία ή η διαιώνιση ενός ξεχωριστού καναλιού για μια εθνοτική μειονότητα –είτε στη στέγαση είτε σε άλλες υπηρεσίες– είναι εγγενώς διακριτική και επιβλαβής. Το σύστημα δύο ταχυτήτων που προέκυψε στην Ιταλία (καταυλισμοί για Ρομά έναντι διαμερισμάτων για άλλους) παραλληλίζει το πιθανό σενάριο δύο ταχυτήτων της ύπαρξης Παραρτημάτων Ρομά έναντι κανονικών Κέντρων Κοινότητας. Η νοοτροπία NIMBY ήταν εμφανής: αντί να

²⁵²Η ERRC χαιρείται την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τη διαχωρισμένη εκπαίδευση των Ρομά στην Ελλάδα

06 Ιουνίου 2008 Διαθέσιμο στη διεύθυνση: errc.org

²⁵³ *ibid*

²⁵⁴ 13 Μαΐου 2024

Ιταλία: amnesty.eu

²⁵⁵ *ibid*

αντιμετωπίσουν την τοπική αντίδραση και να ενσωματώσουν τους Ρομά στις πόλεις, οι αρχές επέλεξαν να τους διαχωρίσουν σε καθορισμένες περιοχές.

Οι κίνδυνοι από τη διατήρηση Παραρτημάτων Ρομά χωρίς παράλληλη πρόοδο προς την ένταξη είναι επομένως πολλαπλοί:

- **Νομικός κίνδυνος:** Όσο περισσότερο λειτουργεί ένα Παράρτημα ειδικά για Ρομά, χωρίς κριτήρια μέτρησης της ένταξης, τόσο περισσότερο μοιάζει με έγκριση του διαχωρισμού. Αυτό θα μπορούσε να εκθέσει τους δήμους και τα κράτη σε νομικές προκλήσεις βάσει του δικαίου της ΕΕ κατά των διακρίσεων ή του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τη διατήρηση διαχωρισμένων υπηρεσιών. Όπως διαπιστώθηκε στην υπόθεση *CHEZ* και στην υπόθεση της Ιταλίας ενώπιον της ΕΕΚΔ, οι πολιτικές που ξεχωρίζουν τις κοινότητες των Ρομά για διαφορετική μεταχείριση μπορούν να καταπέσουν ως παράνομες διακρίσεις.²⁵⁶
- **Κοινωνικός στιγματισμός:** Ένα μόνιμο κέντρο μόνο για Ρομά μπορεί να στιγματίσει τους επωφελούμενους Ρομά ως ξεχωριστή κατηγορία δικαιούχων. Μπορεί επίσης να **ενισχύσει τις προκαταλήψεις** μεταξύ του κοινού που δεν είναι Ρομά, το οποίο βλέπει ότι οι Ρομά «έχουν το δικό τους κέντρο» και έτσι αισθάνονται λιγότερη υποχρέωση να αλληλοεπιδρούν ή να μοιράζονται κοινοτικούς χώρους. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τον στόχο της κοινωνικής ένταξης.
- **Ποιότητα και ισότητα υπηρεσιών:** Οι χωριστές εγκαταστάσεις συχνά καταλήγουν με την πάροδο του χρόνου να λαμβάνουν λιγότερους πόρους και εποπτεία από τις κύριες. Εάν ένα Παράρτημα Ρομά δεν είναι πλήρως ισότιμο ως προς την ποιότητα, το εύρος των υπηρεσιών, το προσωπικό και την υποδομή με το κύριο Κέντρο Κοινότητας, οι Ρομά λαμβάνουν ουσιαστικά υπηρεσίες δεύτερης κατηγορίας – μια σαφής ανισότητα. Ακόμα και αν η πρόθεση είναι να παρέχονται ίσες υπηρεσίες στο χώρο, η απομόνωση από το ευρύτερο δίκτυο μπορεί να σημαίνει λιγότερες ευκαιρίες (π.χ. λιγότερες προκηρύξεις θέσεων εργασίας ή προγράμματα κατάρτισης φτάνουν στο Παράρτημα, λιγότεροι ειδικοί υγειονομικής περίθαλψης κ.λπ.)
- **Διαιώνιση των γκέτο:** Το Παράρτημα μπορεί να **εδραιώσει** άθελά του **την ύπαρξη του οικισμού** αυτού. Οι κάτοικοι μπορεί να έχουν λιγότερα κίνητρα ή ευκαιρίες να βγουν έξω στις υπηρεσίες της πόλης, αν τα πάντα παραμένουν εντός του θύλακα. Αυτό θα μπορούσε να καθυστερήσει ή να εκτροχιάσει τις προσπάθειες για την ενθάρρυνση της κινητικότητας (για παράδειγμα, τη μετακίνηση σε κατοικίες σε μικτές γειτονιές), επειδή το status quo γίνεται πιο ανεκτό ή απλώς στατικό.
- **Χαμένες ευκαιρίες ενσωμάτωσης:** Κρίσιμα, ένα Παράρτημα Ρομά που δεν συνδυάζεται με προσπάθειες ένταξης, χάνει την ευκαιρία να δημιουργήσει εμπειρίες χωρίς αποκλεισμούς. Για παράδειγμα, εάν οι ενήλικες και τα παιδιά Ρομά χρησιμοποιούν μόνο ένα κοινοτικό κέντρο στον θύλακά τους, χάνουν την

²⁵⁶ Απόφαση στην υπόθεση C-83/14 *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD* κατά *Komisija za zashtita ot diskriminatsia* [european sources.info](https://european-courts.eu/cases/c-83-14-chez-razpredelenie-bulgaria-ad-komisija-za-zashtita-ot-diskriminatsia); Διεθνής Αμνηστία, Ιταλία: May 2024, διαθέσιμη στη διεύθυνση: [amnesty.eu](https://www.amnesty.eu)

αλληλεπίδραση με τους μη Ρομά γείτονες στις εκδηλώσεις, τα μαθήματα ή τα προγράμματα παιδικής φροντίδας του κύριου Κέντρου Κοινότητας. Η ενσωμάτωση είναι μια αμφίδρομη διαδικασία –η απομόνωση των Ρομά σε ξεχωριστά προγράμματα σημαίνει ότι και οι μη Ρομά χάνουν την ευκαιρία να ξεπεράσουν τα στερεότυπα μέσω της τακτικής επαφής.

Συνοψίζοντας, η επ' **αόριστον διατήρηση ενός Παραρτήματος Ρομά, χωρίς αξιόπιστο σχέδιο συγχώνευσης ή σταδιακής ενσωμάτωσής του στις κύριες υπηρεσίες, ενέχει τον κίνδυνο να παραβιάσει, τόσο το πνεύμα, όσο και το γράμμα των εγγυήσεων περί ισότητας της ΕΕ.** Μπορεί να γίνει μια μορφή εγκεκριμένου διαχωρισμού, κατευνασμού των τοπικών αισθημάτων NIMBY, εις βάρος των δικαιωμάτων και της ένταξης των Ρομά. Ένα τέτοιο αποτέλεσμα θα παραβίαζε τις θεμελιώδεις αξίες της ΕΕ για την ισότητα και την αξιοπρέπεια και ενδεχομένως θα εξέθετε τις αρμόδιες εθνικές αρχές σε νομική ευθύνη.

Μεταβατική αιτιολόγηση: Παραρτήματα Ρομά μόνο ως μέρος των σχεδίων για την άρση του διαχωρισμού

Λαμβάνοντας υπόψη τους παραπάνω κινδύνους, η παρούσα ανάλυση υποστηρίζει ότι **τα Παραρτήματα Ρομά των Κέντρων Κοινότητας μπορούν να δικαιολογηθούν μόνο ως μεταβατικοί μηχανισμοί, στο πλαίσιο μιας σαφώς καθορισμένης στρατηγικής άρσης του διαχωρισμού.** Θα πρέπει να λειτουργούν ως **σκαλοπάτια προς την πλήρη ενσωμάτωση** και όχι ως μόνιμες εγκαταστάσεις. Πρέπει να πληρούνται διάφορες βασικές προϋποθέσεις για να διασφαλιστεί ότι τα υποκαταστήματα αυτά εξυπηρετούν έναν νόμιμο σκοπό, ευθυγραμμισμένο με τα πρότυπα της ΕΕ:

- **Οργανωμένη στρατηγική:** Ο δήμος (σε συνεργασία με τις εθνικές αρχές και τους εκπροσώπους των Ρομά) πρέπει να διαθέτει ένα **ολοκληρωμένο σχέδιο άρσης του διαχωρισμού** που προβλέπεται στο Τοπικά Σχέδια Δράσης για την ένταξη, την ισότητα και τη συμμετοχή των Ρομά που διέπουν την ίδρυση και τη λειτουργία του παραρτήματος Ρομά. Το σχέδιο αυτό θα πρέπει να προσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο το Παράρτημα θα διευκολύνει την σταδιακή πρόσβαση των ατόμων Ρομά στις κύριες υπηρεσίες. Για παράδειγμα, μπορεί να περιγράφει την εξωστρέφεια για την εγγραφή των Ρομά στο Κέντρο Κοινότητας, προπαρασκευαστικά προγράμματα για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης και μέτρα για την αντιμετώπιση τυχόν διακρίσεων. Το σχέδιο θα πρέπει να ενσωματώνει δράσεις στέγασης, εκπαίδευσης και απασχόλησης, αναγνωρίζοντας ότι η πραγματική άρση του διαχωρισμού είναι πολυδιάστατη. Ένα οργανωμένο σχέδιο κατανέμει αρμοδιότητες (ποιοι φορείς/ιατροί/καθηγητές εμπλέκονται), πόρους και υπηρεσίες υποστήριξης (όπως μεταφορά των Ρομά στις εγκαταστάσεις της πόλης, διαπολιτισμική κατάρτιση του προσωπικού κ.λπ.) ώστε να καταστεί εφικτή η ένταξη.
- **Χρονικά περιορισμένο πλαίσιο:** Ένα κρίσιμο στοιχείο είναι **συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα και σημεία αναφοράς.** Το σχέδιο άρσης του διαχωρισμού

πρέπει να περιλαμβάνει ένα ρεαλιστικό, αλλά σταθερό χρονοδιάγραμμα, που να δείχνει πότε θα επιτευχθούν τα βασικά ορόσημα –και τελικά, πότε δεν θα χρειάζεται πλέον το ξεχωριστό Παράρτημα Ρομά. Για παράδειγμα, το σχέδιο μπορεί να στοχεύει στο ότι εντός δύο ετών, το Χ% των επωφελούμενων του Παραρτήματος Ρομά θα χρησιμοποιεί επίσης το βασικό Κέντρο Κοινότητας. Ότι εντός πέντε ετών, ο πληθυσμός του οικισμού Ρομά θα έχει πρόσβαση σε τυποποιημένες κατοικίες που θα είναι διασκορπισμένες σε διάφορες γειτονιές. Ότι μέχρι μια ορισμένη ημερομηνία, το ειδικό Παράρτημα θα συγχωνευθεί με το Κέντρο Κοινότητας ή θα μετατραπεί σε μια εγκατάσταση χωρίς αποκλεισμούς που θα εξυπηρετεί όλους τους κατοίκους της περιοχής. Οι χρονικά προσδιορισμένοι στόχοι δημιουργούν λογοδοσία και αποτρέπουν την «ερπυσμό της αποστολής» (*mission creep*), όπου μια προσωρινή παρέμβαση γίνεται αθόρυβα μόνιμη. Ανταποκρίνονται επίσης στην αρχή της **«επαρκούς προόδου με εσκεμμένη ταχύτητα»** στις προσπάθειες άρσης του διαχωρισμού (απηχώντας τη νομολογία περί άρσης του διαχωρισμού σε άλλα πλαίσια aei.pitt.edu).

- **Πραγματικά μέτρα:** Αυτό σημαίνει ότι βασίζεται στην τοπική πραγματικότητα και αντιμετωπίζει τις προβλέψιμες προκλήσεις. Ο διαχωρισμός δεν μπορεί να επιτευχθεί με απλό διάταγμα εάν δεν αντιμετωπιστούν τα υποκείμενα ζητήματα (όπως η ακραία φτώχεια, οι διακρίσεις στα σχολεία ή η έλλειψη οικονομικά προσιτής στέγασης). Έτσι, ένα ρεαλιστικό σχέδιο για ένα παράρτημα Ρομά θα μπορούσε να περιλαμβάνει: εξασφάλιση μιας ποσόστωσης θέσεων για Ρομά σε προγράμματα γενικής στέγασης, συμφωνίες με κοντινά σχολεία για την εγγραφή παιδιών Ρομά και την παροχή οποιασδήποτε αναγκαίας πρόσθετης υποστήριξης, πρωτοβουλίες κατά των φημών ή του διαλόγου με την κοινότητα για τη μείωση της τοπικής αντίστασης, και συνεχή παρακολούθηση της προόδου. Για παράδειγμα, εάν το Παράρτημα παρέχει υπηρεσίες παιδικής φροντίδας ή υγείας στο ενδιαμέσο διάστημα, το σχέδιο θα πρέπει να προετοιμάσει τις οικογένειες Ρομά να χρησιμοποιούν τους γενικούς παιδικούς σταθμούς ή τις κλινικές υγείας (ίσως με τη διοργάνωση ομαδικών επισκέψεων στις εν λόγω εγκαταστάσεις ή με την εγκατάσταση ορισμένων υπηρεσιών). Θα πρέπει επίσης να περιλαμβάνει μέτρα έκτακτης ανάγκης σε περίπτωση που δεν επιτευχθούν τα ορόσημα (π.χ. αν η στεγαστική ένταξη καθυστερήσει, ποια πρόσθετη στήριξη ή κίνητρα μπορούν να προσφερθούν). Η **συμμετοχή της κοινότητας** είναι το κλειδί για τον ρεαλισμό. Τα μέλη της κοινότητας Ρομά θα πρέπει να συνδιαμορφώνουν τα βήματα, έτσι ώστε να είναι πολιτισμικά κατάλληλα και να ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες και φόβους.
- **Σημεία αναφοράς για την άρση του διαχωρισμού:** Για να μετρηθεί η επιτυχία, το σχέδιο χρειάζεται σαφείς **δείκτες αναφοράς της προόδου στην ένταξη**. Αυτοί θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν ποσοτικούς δείκτες (αριθμός οικογενειών Ρομά που μετακινήθηκαν από διαχωρισμένους καταυλισμούς σε κανονικές γειτονιές, αύξηση της συμμετοχής των Ρομά σε προγράμματα σε ολόκληρη την πόλη, μείωση του

αριθμού των υπηρεσιών που παρέχονται αποκλειστικά στον κλάδο των Ρομά) και ποιοτικές εκτιμήσεις (ικανοποίηση των χρηστών Ρομά, αντίληψη της ένταξης, απουσία εντάσεων). Η παρακολούθηση αυτών των κριτηρίων αναφοράς επιτρέπει την προσαρμογή της στρατηγικής και αποδεικνύει επίσης στους φορείς χρηματοδότησης ή στις εποπτικές αρχές ότι το Παράρτημα είναι πράγματι ένα εργαλείο μετάβασης. Οι δείκτες προόδου βοηθούν επίσης να αποφευχθεί ο εφησυχασμός. Εάν τα δεδομένα δείχνουν μικρή αλλαγή στις μετρήσεις ως προς την πρόοδο της ένταξης μετά από μερικά χρόνια, αυτό σηματοδοτεί ότι το Παράρτημα μπορεί να διαιωνίζει την απομόνωση και ότι απαιτούνται νέες προσεγγίσεις.

Όταν πληρούνται αυτές οι προϋποθέσεις, **τα Παραρτήματα Ρομά μπορούν να εξυπηρετήσουν μια θεμιτή βραχυπρόθεσμη λειτουργία**: μπορούν να λειτουργήσουν ως σημείο εισόδου για περιθωριοποιημένους Ρομά που διαφορετικά δεν θα είχαν πρόσβαση σε υπηρεσίες, ενώ ταυτόχρονα προετοιμάζουν, τόσο τους επωφελούμενους Ρομά, όσο και τα Κέντρα Κοινότητας για την ενδεχόμενη ενσωμάτωση. Σε ένα τέτοιο μοντέλο, ένα Παράρτημα Ρομά θα μπορούσε αρχικά να παρέχει εξατομικευμένη βοήθεια (π.χ. μαθήματα αλφαριθμητισμού, βοήθεια σε έγγραφα ταυτότητας, δραστηριότητες οικοδόμησης εμπιστοσύνης) σε Ρομά που έχουν ιστορικά αποκλειστεί. Αλλά με ένα σχέδιο σε εφαρμογή, κάθε υπηρεσία που παρέχεται στο υποκατάστημα συνδέεται με μια μελλοντική μεταφορά: για παράδειγμα, οι εξετάσεις υγείας στο υποκατάστημα τροφοδοτούν την εγγραφή ασθενών στο δημόσιο κέντρο υγείας, τα προγράμματα διδασκαλίας στο υποκατάστημα αποσκοπούν στο να ετοιμάσουν τα παιδιά να ενταχθούν σε κανονικά σχολεία. **Η ίδια η εντολή του Παραρτήματος είναι να καταστεί περιττό**, καλύπτοντας το χάσμα μεταξύ του οικισμού των Ρομά και του υπόλοιπου δήμου.

Η προσέγγιση αυτή ευθυγραμμίζεται με τις βέλτιστες πρακτικές της ΕΕ. Αντικατοπτρίζει την αρχή της «ρητής αλλά όχι αποκλειστικής στόχευσης» (*explicit but not exclusive targeting*), αναγνωρίζει ρητά τις ειδικές ανάγκες των Ρομά, αλλά δεν δημιουργεί μια αποκλειστική μακροπρόθεσμη υπηρεσία για αυτές.²⁵⁷ Εφαρμόζει επίσης την αρχή της «στόχευσης στην κύρια τάση» (*aiming for the mainstream*), χρησιμοποιώντας τη στοχευμένη στήριξη ως γέφυρα για την ενσωμάτωση.²⁵⁸ Η αξιολόγηση των εθνικών στρατηγικών για τους Ρομά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2019 προσδιόρισε ως παράγοντα επιτυχίας την *ενσωμάτωση των στοχευμένων παρεμβάσεων σε γενικά πλαίσια ώστε να παραμένουν προσωρινές*.²⁵⁹ Με άλλα λόγια, **τα Παραρτήματα Ρομά θα πρέπει να ενσωματώνονται στο γενικό σύστημα δημοτικών υπηρεσιών (και όχι ξεχωριστά από αυτό)** και να έχουν ενσωματωμένη ρήτρα λήξης μόλις επιτευχθεί η ισότιμη πρόσβαση. Εάν οι δήμοι μπορούν να αποδείξουν ότι το Παράρτημα Ρομά τους αποτελεί πράγματι μέρος ενός τέτοιου ενσωματωμένου, μεταβατικού συστήματος, είναι πιο πιθανό να ανταποκριθούν στις δοκιμασίες συμμόρφωσης με το δίκαιο της ΕΕ. Οποιαδήποτε διαφορετική μεταχείριση (ξεχωριστή δομή) θα μπορούσε να θεωρηθεί ως αναλογικό μέτρο για την επίτευξη του νόμιμου στόχου (πλήρης ισότητα), *υπό την*

²⁵⁷ EUROMA, Checklist for the Effective Inclusion of Roma interventions within European Cohesion Policy Funds programming 2021-2027, διαθέσιμο στη [διεύθυνση: https://tinyurl.com/nr2f8k72](https://tinyurl.com/nr2f8k72), σ. 28.

²⁵⁸ *Ibid.*

²⁵⁹ *Ibid.*

*προϋπόθεση ότι είναι πραγματικά προσωρινή και δεν υπάρχει λιγότερο επωφελής εναλλακτική λύση. Ωστόσο, εάν δεν πληρούνται αυτές οι προϋποθέσεις –για παράδειγμα, εάν ένα υποκατάστημα Ρομά λειτουργεί επ' αόριστον χωρίς καμία πρόοδο στην ένταξη– θα ήταν δύσκολο να δικαιολογηθεί σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ περί μη διάκρισης ή να συμβιβαστεί με την **απαγόρευση του φυλετικού διαχωρισμού ως μορφή διάκρισης**.*

Προκλήσεις κατά τη μετάβαση σε ολοκληρωμένες υπηρεσίες

Ο μετασχηματισμός των Παραρτημάτων Ρομά από διαχωρισμένα φυλάκια σε πλήρως ολοκληρωμένα σημεία παροχής υπηρεσιών είναι μια πρόκληση. Πρώτον, ο παγιωμένος κοινωνικός διαχωρισμός των οικισμών Ρομά –συχνά απομονωμένοι στις παρυφές των πόλεων– καθιστά δύσκολη τη φυσική ενσωμάτωση. Οι Ρομά μπορεί να αισθάνονται ανεπιθύμητοι ή εκφοβισμένοι στα κέντρα των πόλεων λόγω των διακρίσεων του παρελθόντος, ενώ ορισμένοι μη Ρομά πληθυσμοί τρέφουν προκαταλήψεις, δημιουργώντας μια εχθρική ατμόσφαιρα. Δεύτερον, η πολιτική και θεσμική αδράνεια μπορεί να εμποδίσει τη συγχώνευση του Παραρτήματος Ρομά στο Κέντρο Κοινότητας. Οι τοπικοί αξιωματούχοι μπορεί να προτιμούν να κρατήσουν ξεχωριστά τα «θέματα Ρομά» και οι προσπάθειες να κλείσει ένα Παράρτημα Ρομά μπορεί να πυροδοτήσουν φόβους στην κοινότητα. Τρίτον, οι τοπικές αρχές χρησιμοποιούν μερικές φορές τα Παραρτήματα Ρομά για να επιδείξουν την «ένταξη» στους χρηματοδότες της ΕΕ χωρίς να δεσμευτούν για βαθύτερες διαρθρωτικές αλλαγές. Τέλος, η εξάρτηση των πόρων από τα χρήματα της ΕΕ μπορεί να είναι προβληματική: μόλις τελειώσουν τα χρηματοδοτούμενα από την ΕΕ έργα, οι δήμοι μπορεί να αφήσουν μια υπηρεσία Παραρτήματος να λήξει ή να το διατηρήσουν ως εθνοτικό σιλό αντί να το ενσωματώσουν.

Συστάσεις πολιτικής

1. *Ενσωμάτωση των στόχων καταπολέμησης του διαχωρισμού (de-segregation).* Κάθε Παράρτημα Ρομά θα πρέπει να λειτουργεί με σαφή εντολή για την προώθηση της μετάβασης των Ρομά στις κύριες υπηρεσίες του δήμου, με πρωτόκολλα ή σχέδια δράσης. Η πρόοδος θα πρέπει να παρακολουθείται και να αναφέρεται στις αρχές χρηματοδότησης.
2. *Πρότυπα ίσης πρόσβασης σε Υπηρεσίες.* Διασφάλιση ότι η ποιότητα και το εύρος των υπηρεσιών στα Παραρτήματα Ρομά αντιστοιχούν σε αυτά των βασικών Κέντρων Κοινότητας. Το δίκαιο της ΕΕ απαιτεί ίση μεταχείριση στη βάση της εθνοτικής καταγωγής.
3. *Ολοκληρωμένες τοποθεσίες & δικτύωση.* Όπου είναι εφικτό, θα πρέπει να τοποθετηθούν Παραρτήματα Ρομά, με τρόπο που να είναι ορατά και προσβάσιμα, τόσο στους Ρομά, όσο και στους μη Ρομά. Θα πρέπει, επίσης, να χρησιμοποιούνται κινητές μονάδες σύνδεση των ατόμων με ανθρώπους με μόνιμες, κανονικές εγκαταστάσεις.

4. *Συμμετοχή στην κοινότητα.* Συμμετοχή των μελών της κοινότητας των Ρομά στο σχεδιασμό και την αξιολόγηση των υπηρεσιών. Αυτή η συμμετοχική προσέγγιση μπορεί να διασφαλίσει ότι τα Παραρτήματα αντιμετωπίζουν τα πραγματικά εμπόδια και να ενδυναμώσει τους Ρομά να υποστηρίξουν βελτιώσεις.
5. *Ρήτρα λήξης και παρακολούθηση.* Αντιμετώπιση των Παραρτημάτων Ρομά ως προσωρινών, ειδικών μέτρων (σε σύμπνοια με το άρθρο 5 της Οδηγίας 2000/43/ΕΚ). Τα Παραρτήματα Ρομά δεν πρέπει να γίνουν μόνιμα. Θα πρέπει, επίσης, να οριστούν δείκτες προόδου για τη σταδιακή κατάργηση των Παραρτημάτων Ρομά μόλις επιτευχθούν ορισμένοι στόχοι ένταξης.

Συνοπτικά, τα υποκαταστήματα Ρομά μπορούν να είναι συμβατά με τη νομοθεσία της ΕΕ και ωφέλιμα μόνο εάν λειτουργούν ως σκαλοπάτι προς την ένταξη, με ισχυρές εγγυήσεις κατά των διακρίσεων. Με τον αναπροσανατολισμό τους ώστε να δώσουν προτεραιότητα στην άρση του διαχωρισμού –και λαμβάνοντας υπόψη τις προειδοποιήσεις του ΕΔΔΑ και της ΕΕ κατά του διαχωρισμού– η Ελλάδα μπορεί να αξιοποιήσει αυτά τα Παραρτήματα για τη σταδιακή κατάργηση των παράλληλων συστημάτων και την εκπλήρωση των δικαιωμάτων των πολιτών Ρομά για ίση μεταχείριση στις δημόσιες υπηρεσίες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Χ: ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ FRONTEX

Warsaw, 10 July 2023

Internal decision-making
Internal ref. [REDACTED]

Opinion by the Fundamental Rights Officer

Greece — advice to suspend or terminate Frontex operations in Greece in accordance with Article 46(4) of the EBCG Regulation

Repeated alerts by Frontex' Fundamental Rights Officer on fundamental rights violations committed in Frontex Joint Operations in Greece

Frontex' Fundamental Rights Officer issued three Opinions in 2022 expressing serious concerns about numerous and credible accounts of ill-treatment and pushbacks of migrants on land and at sea by Greek authorities, and the risks of Frontex being indirectly or directly implicated in such fundamental rights violations.¹ In the last Opinion, from 1 September 2022, the Fundamental Rights Officer already advised the Executive Director to trigger the mechanism to withdraw the financing, suspend or terminate Frontex activities as provided for in Article 46 of the European Border and Coast Guard Regulation. Since then, the Agency has been working with the Greek authorities to put into effect measures contained in the Greek Implementation Plan to mitigate negative impacts on fundamental rights.

Violations of fundamental rights committed by Greek authorities remain frequent and of a serious nature

Frontex' Fundamental Rights Office continues to receive allegations of collective expulsion, often coupled with violence against migrants and theft of their property (so called pushbacks) from leading and credible international organisations. Such allegations are also confirmed by other actors, international and national. The Greek Ombudsman, the National Transparency Office and the Greek National Commission for Human Rights have all received and recorded such allegations.

During missions to Greece, the Fundamental Rights Office are regularly made aware of detailed allegations of pushbacks of migrants from Greek territory (including vulnerable persons, asylum seekers and persons with a refugee status), ill-treatment of migrants both at sea and at land and separation of families during the above practices.

Since September 2022, the Fundamental Rights Office has opened 22 Serious Incident procedures for Greece under Joint Operations Terra and Poseidon - a number significantly higher than for any other host member state. Incidents have included repetitive allegations, related to pushbacks, removing irregular migrants from the Greek territory, illegally and without providing them access to relevant procedures, including international protection. Serious Incident Reports have repeatedly concerned the use of violence and/or the involvement of masked persons, who are believed to be affiliated to the national authorities or at least to be working in coordination with them. The Office's investigations

¹ Greece, on the fundamental rights situation in areas where Frontex is operating, Opinion by the Fundamental Rights Officer, 5 April 2022, [REDACTED] Greece, on the need for urgent actions related to fundamental rights situation in Frontex operational areas, Opinion by the Fundamental Rights Officer, 1 June 2022, [REDACTED] Greece, advise to suspend or terminate Frontex operations in Greece in accordance with Article 46(4) of the EBCG Regulation, 1 September 2022, [REDACTED]

Internal decision-making x3

concluded in a large majority of the closed cases that alleged violations were likely or confirmed to have occurred. In addition to the many Serious Incident Reports during this time period, there is also one case under the complaint mechanism containing allegations of collective expulsion from Greece to Turkey in the area of the Evros river.

Serious Incidents in the past indicated patterns of behaviour, the cumulation and nature of recent cases from Evros and the Greek Aegean islands now leads the Fundamental Rights Officer to conclude that pushbacks (with other associated fundamental rights violations) are complex, well-resourced and highly coordinated, covert operations conducted systematically, rather than isolated incidents.

The Greek implantation plan and the enhanced cooperation with the Agency has not lead to changes - Greek authorities continue to deny wrongdoing, failing to address systematic fundamental rights violations of a **very serious nature**, making the situation very likely to persist

The measures in the Greek implementation plan has had no measurable impact on the practices on the ground. Allegations regarding fundamental rights violation have continued throughout the implementation of these mitigating measures.

modus
operandi of
law
enforcement x3

The measures in the implementation plan were either delayed or partially implemented by the Greek authorities in a manner that was merely of procedural nature, with no real potential to achieve their aim [REDACTED]. The ineffective use of Frontex resources and assets in the front-line border surveillance operations including in areas most affected by migration pressure and where fundamental rights violations occur, persists. Regarding the incidents in which Frontex is involved, information on follow up or [REDACTED], as required in the implementation plan, was not provided. Furthermore, the Fundamental Rights Office understands that in June 2023, [REDACTED]

In the context of Serious Incident investigations, the Fundamental Rights Office has observed regular denial of wrongdoing by Greek officials, despite clear incriminating evidence, formalistic and limited responsiveness to enquiries, and refusal to provide potentially decisive evidence. Moreover, the Greek authorities have regularly challenged the Fundamental Rights Officer's mandate to investigate violations of fundamental rights. At the same time, the authorities themselves have never found an officer responsible for violations communicated through the Serious Incident procedure. It should be noted that Greece has already been convicted twice by the European Court of Human Rights in the last six months for failing to effectively investigate cases of fundamental rights violations of migrants' rights (B.Y. v. Greece - application no. 60990/14, and Safi and others v. Greece - application n 5418/15).

modus operandi of law enforcement
In addition to systematically [REDACTED]

Internal
decision-making

[REDACTED] the Fundamental Rights Office also recorded frequent cases of non-reporting of incidents or incorrect reporting in [REDACTED]. Furthermore, the Fundamental Rights Office has on several occasions documented attempts to influence the reporting of Frontex assets in what appears to be intended to conceal incidents with impact on fundamental rights. Such practices result in mistrust.

The Agency is indirectly involved and effectively instrumentalised in fundamental rights violations committed by the Greek authorities

modus operandi
of law
enforcement

The Fundamental Rights Office documented cases where it is likely or proven that Frontex officers and/or assets were instrumentalised or indirectly involved in fundamental rights violations (e.g., most recently in the case reported by the New York Times in May 2023 [REDACTED]). Moreover, the use of Frontex detection capacities may have led to more illegal returns to Türkiye, which makes it a clear risk that Frontex' support enables the Greek authorities to violate fundamental rights even more. On these grounds, it must be concluded that Frontex support to Greece not only harms the reputation of the Agency but also, at least indirectly, enables fundamental rights violations.

For these reasons, and as stated at the Management Board meeting on 21 June 2023, the Fundamental Rights Officer considers it necessary to advise the Executive Director to trigger the mechanism to suspend or terminate Frontex activities as provided for in Article 46 of the European Border and Coast Guard Regulation and the corresponding Standard Operating Procedure.

